

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLÂM HUKUKU PROGRAMI

123139

İSLÂM HUKUKU'NDA VE 1875/61 NUMARALI
TRABZON ŞER'İYE SİCİLİ UYGULAMASINDA
VESÂYET MÜESSESESİ

123139

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM BAKANLIĞI
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet ÖNEY

EYLÜL-2002

RİZE

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLÂM HUKUKU'NDA VE 1875/61 NUMARALI
TRABZON ŞER'İYE SİCİLİ UYGULAMASINDA
VESÂYET MÜESSESESİ

Ahmet ÖNEY

Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce
Bilim Uzmanı Ünvanı Verilmesi İçin
Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 30.08.2002

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 12.09.2002

TC YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Tezin Danışmanı : Yrd. Doç. Kemal YILDIZ

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. İlyas KARSLI

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. H. Ahmet ÖZDEMİR

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. M. Alaettin YALÇINKAYA

EYLÜL-2002

RİZE

ÖNSÖZ

Hazırlamaya çalıştığımız bu tezin konusunu vesâyet müessesesi teşkil etmektedir. Tezde vesâyet konusu, Trabzon iline ait 1875/61 numaralı Şer'îye sicilinde yer alan vesâyet konulu kayıtlardan yararlanılmak suretiyle işlenmeye çalışılmıştır. Bununla yapılmak istenen, konunun İslâm hukuku kaynaklarındaki nazarî işlenişi ile, ilgili döneme ait uygulama arasında ne ölçüde paralellik bulunduğu konusunda fikir vermektir.

Tez, biri giriş olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, çok kısa tarihçe, konunun İslâm hukuku içindeki yeri, bir temsil kurumu olarak diğer temsil kurumlarıyla benzer ve farklı olan yanları ele alınmaya çalışıldı. Birinci bölümde, vesâyetin unsurları ve unsurlarla ilgili şartlar incelendi. İkinci bölümde ise vasînin tasarrufları, vesâyet konusundaki anlaşmazlıklar ve çözümleri ile vesâyetle ilgili şahitlikler tahlil edilmeye çalışıldı.

Bundan başka tezin baş tarafında kısa bir İngilizce özet, ana bölümlerden sonra sonuç bölümü, bibliyografya ve 1875/61 numaralı Trabzon Şer'îye sicilindeki vesâyet konulu kayıtların bir araya getirilmesinden oluşan bir ek bölüm yer almaktadır.

Başta tezin danışmanlığını yürüten Yrd. Doç. Dr. Kemal YILDIZ'a emsalsiz rehberliklerinden ötürü, oldukça sık yaşadığım bilgisayar problemleri konusunda yardımlarını esirgemeyen kıymetli eğitimciler Dursun BEK, Zafer PEKŞEN, Kader ÇATALTAŞ ve Of Meslekî Eğitim Merkezi'ndeki bütün eğitimci arkadaşlara, Hakim Osman KÜÇÜKHASAN'a teşekkür ediyorum.

Ahmet ÖNEY

EYLÜL 2002

OF

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖZET.....	IX
SUMMARY.....	X
KISALTMALAR.....	XI

GİRİŞ

VESÂYET KAVRAMI, İSLÂM HUKUKU'NDA TEMSİL VE TEMSİL TÜRLERİ

I.	VESÂYET KAVRAMI.....	2
	A. TANIMI.....	2
	1.Kelime Anlamı.....	2
	2.Terim Anlamı.....	2
	B. TARİHÇESİ.....	3
	C. İSLÂM HUKUK SİSTEMİ İÇİNDEKİ YERİ.....	5
	D. DAYANDIĞI ŞER'Î DELİLLER.....	6
II.	İSLÂM HUKUKU'NDA TEMSİL VE TEMSİL TÜRLERİ.....	6
	A. TEMSİLİN TANIMI.....	6
	B. TEMSİL TÜRLERİ.....	7
	1. Kaynağı Bakımından.....	7
	a. Kânûnî Temsil.....	7
	b. Kazâî Temsil.....	7
	c. Anlaşmaya Dayalı Temsil.....	7
	2. Temsil Olunanın İradesi Bakımından.....	7
	a. İhtiyârî Temsil.....	10
	aa. Vekâlet.....	10
	ab. Yetkisiz Temsil ya da Füzûlîlik.....	10
	b. İcbârî Temsil.....	11
	ba. Velâyet.....	11
	bb. Vesâyet ve Kayyımlik.....	12

BİRİNCİ BÖLÜM
VESÂYETİN UNSURLARI VE BUNLARA İLİŞKİN ŞARTLAR

I.	MÛSÎ.....	16
	C. TANIMI.....	16
	D. MUSÎDE ARANAN ŞARTLAR.....	16
	1. Bülüğ ve Akıl.....	16
	2. Hürriyet.....	16
	3. İslâm.....	16
	4. Adâlet.....	17
	5. Kısıtlı Üzerine Şer'î Velâyet.....	17
II.	VASÎ.....	18
	A. TANIMI.....	18
	B. TÛRLERİ.....	19
	1. el-Vasiyyü'l-Muhtâr.....	19
	2. el-Vasiyyü'l-Mansûb.....	19
	C. VASÎDE ARANAN ŞARTLAR.....	21
	1. Akıl ve Bülüğ.....	21
	2. Hürriyet.....	22
	3. Adâlet.....	23
	4. İnanç Uyumu.....	24
	5. Çalışma Kudreti ve İş Becerisi (Kifâyet ve Hidayet)....	26
	6. Erkek olmak.....	26
	D. BİRDEN ÇOK VASÎ TAYİN EDİLMESİ.....	28
III.	MÛSÂ FİH.....	30
	A. TANIMI.....	30
	B. KAPSAMI.....	30
	1. Kısıtlının Şahsî İşleri.....	30
	2. Mâlî Tasarruflar.....	30
IV.	İRÂDE BEYANL.....	32
	A. TANIMI.....	32
	B. UNSURLARI.....	32
	1. İcâp.....	32
	2. Kabul.....	32

3. Kabul Beyanının Geçerlilik Zamanı.....	33
C. İRADE DEYANININ VESÂYET KAPSAMINA ETKİSİ.....	34
1. Mutlak Lâfızların Etkisi.....	34
2. Tahsis İfade Eden Lafızların Etkisi.....	35
a. Eksik Tahsis.....	35
b. Tam Tahsis.....	35
D. VESÂYET AKDİNİN ŞARTA VEYA SÜREYE BAĞLANMASI....	36

İKİNCİ BÖLÜM

VASÎNİN TASARRUFLARI, VESÂYETLE İLGİLİ DAVALAR VE VASÎLİĞİN SONA ERMESİ

I. VASÎNİN TASARRUFLARI.....	38
A. MÜNFERİD VASÎNİN TASARRUFLARI.....	38
1. Tereke/Terike İle İlgili Hakların Edâsı.....	39
a. Techiz ve Tekfın Masraflarının Terekeden Ödenmesi	39
b. Mûsinin Borçlarının Ödenmesi.....	39
ba.Kul Hakları.....	39
bb. Allah Hakları.....	40
c. Vasiyetlerin Tenfizi.....	40
ca. Mirasçılarının Bulunmaması Halinde.....	40
cb. Mirasçılarının Bulunması Halinde.....	41
d. İrs-Mirasçılarının Hakları-.....	41
2. Kısıtlı Adına Alış-Veriş.....	43
a. Akar Dışındaki Malların Alım-Satımı.....	44
b. Kısıtlının Akarının Satışı.....	45
3. Vasînin Kısıtlı İle Alış-Verişi.....	49
4. Ticârî Faaliyet ve Kiralama.....	49
5. Kısıtlının Hakkı Karşılığında Sulh.....	51
6. Vasînin Vekîl veya Vasî Tayin Etmesi.....	51
7. Vasîlikte Ücret/Vasînin Kısıtlının Malından Yararlanması.	53
B. MÜTEADDİD VASÎLERİN TASARRUFLARI.....	54
C. VASÎNİN TASARRUFLARINA NÂZIRIN ETKİSİ.....	57

II.	VESÂYETLE İLGİLİ DAVALAR.....	59
	A. VASÂYET KONUSUNDA İHTİLAFLAR.....	59
	1. Vasîler Arasındaki İhtilaflar.....	59
	2. Vasî İle Kısıtlı Arasındaki İhtilaflar.....	60
	a. Nafaka Konusunda İhtilaf.....	60
	aa. Nafakanın Ödenip Ödenmediği Konusunda.....	60
	ab. Nafakanın Miktarı Konusunda.....	61
	ac. Nafaka Ödemesinin Süresi Konusunda.....	61
	b. Kısıtlının Malının Kendisine Verilip Verilmediği Konusunda İhtilaf.....	61
	c. Diğer Konulardaki İhtilaflar.....	62
	B. VESÂYETLE İLGİLİ ŞAHİTLİKLER.....	62
	1. Vasînin Şahitlikleri.....	63
	a. Vasînin Mûsî Hakkındaki Şahitlikleri.....	63
	b. Vasînin Kısıtlılar Hakkındaki Şâhitlikleri.....	63
	c. Kısıtlı Olmayan Vârisler Hakkındaki Şâhitlikleri..	64
	2. Vârislerin Şâhitlikleri.....	64
	3. Üçüncü Kişilerin Şâhitlikleri.....	64
	C. VASÎNİN İDDİALARI.....	65
III.	VASÎLİĞİ SONA ERDİREN DURUMLAR.....	67
	A. KISITLININ KISITLILIK HALİNİN ORTADAN KALKMASI.....	67
	B. VASÎNİN AZLEDİLMESİ.....	68
	SONUÇ.....	70
	BİBLİYOGRAFYA.....	72
	EK: 1875/61 NO'LU SİCİLİ'NDE VESÂYET KAYITLARI.....	75
	ÖZGEÇMİŞ.....	88

ÖZET

Tezimiz, biri giriş olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde vesâyet kurumunun tarihçesi, İslâm hukukundaki dayanakları ve İslâm hukuku sistemi içindeki yeri, diğer temsil kurumları ile benzer ya da farklı yanları ortaya konmaktadır. Bu arada temsil konusunda kilit rol oynayan “ehliyet” kavramı da söz konusu edilerek, ehliyet bakımından insanların durumları, konunun gerektirdiği çerçevede ele alınmıştır.

Birinci bölümde vesâyet akdinin unsurları ile bunlara dair şartlar incelenmiştir. Bu cümleden olarak, kimlerin vasî olabilecekleri, kimlerin vasî tayin etmeye yetkili görüldükleri; hangi hususlarda vasî tayin edilebileceği söz konusu edilmiştir. Ayrıca, hakim tarafından vasî tayin edilmesini gerekli kılan durumlar da bu bölümde işlenen konular arasındadır.

İkinci, bir başka ifadeyle son bölümde ise, vesâyet konusu olan tasarruflarla, bu konudaki davalar, şahitlikler, ihtilaflar ve vasîliğin sona ermesi incelenmeye çalışılmıştır.

Tasarruflar kapsamında, terekeyle ilişkili olan Allah ve kul haklarının edası, vasiyetlerin tenfizi, ölenin techiz ve tekfini ile vasînin, vesâyeti altında bulunan kısıtlı (kâsır) adına alış-veriş yapmasının şartları, kısıtlının malını ticarî faaliyette kullanması ya da onun adına başkalarına kiralaması, kendi yerine vasî veya vekîl tayin etmeye yetkili görülüp görülmediği gibi hususlar ve de kısıtlılık sona erince kısıtlının malını kendisine teslim etmesinin esasları ele alınıyor. Yine, vasîlerin birden fazla olması ya da vasînin tasarruflarını denetleyen nâzır bulunması durumu da bu bölümde işleniyor.

Tezimizin bir yönünü de 1875/61 numaralı Trabzon Şer’iye Sicili’ndeki vesâyet konulu kayıtlar oluşturmaktadır. Ait oldukları dönemle ilgili uygulama örneği niteliği taşıyan kayıtlar, tez içinde ilgili kısımlarda işlenmiştir. Söz konusu kayıtlara ayrıca, tezin sonunda ek bir bölüm halinde yer verilmiştir. Bu bölümde toplam yirmi iki kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtların on sekizi vesâyet, ikisi kayyımlik ve ikisi de vasî üzerine nâzır tayin edilmesi ile ilgilidir.

SUMMARY

This thesis consists of three parts: Introduction, The First Part and The Second Part. In the introduction, it is handled the History of Executorship, its foundations in the Islâmic law, its position in the system and its similar and different sides as a representative institution with the other representative institutions. And also, the concept of ability that plays a lock role in the subject of representation are examined.

In the first part, the elements of the executorship and the conditions related to these elements are handled. In this context, it is also mentioned, who are qualified to be executor, who are competent to appoint executor, in which stuations executors can be appointed and how the forms of appointments of executor affect the scope of duty.

Moreover, it takes place among the matters studied in this part, the stuations that require the appointment of executor by judges.

In the second part, namely in the last part, the savings of executorship, the lawsuits, the testimonies, claims and disagreements in this subject and the ending of the executorship are explained.

In scope of the savings, the rights of Allah and the rights of human being, the payment for shroud and burying the dead, the conditions of shopping of the executor in the name of the restricted one, using the possession of the restricted in the commercial activity; his appointment executor and representative in his own place and his delivery the possessions of the restricted to him.

It is examined in this part either, the stuations of being executors many than one or becoming of overlooking on the executor.

It is also makes one respect of my thesis, the judicial records of Trabzon Sicili numbered 1876/61. The records wich have feature of application example concerning the term that they are belonging to, are studied in the thesis. Those records, in addition, were given place at the end of the thesis as a part of thesis. There are twenty two records in that part. Eighteen of those are concerning executorship, two kayyımlik and two with overlooking, too.

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
a.e.	: Aynı eser
b.	: Bin, İbn
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
h.	: Hicrî
H.z.	: Hazreti, hazretleri
KTÜ	: Karadeniz Teknik Üniversitesi
m.	: Mîlâdî
MÜ	: Marmara Üniversitesi
r.a	: Radiyallahü anhü
s.	: Sayfa
s.a.	: Sallâllahü aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme Eden
ts.	: Tarihsiz
v.	: Vefat tarihi
vb.	: Ve bunun gibi, ve benzeri
vd.	: Ve devamı
vr.	: Varak
yy.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ

VESÂYET KAVRAMI, İSLÂM HUKUKUNDA TEMSİL VE

TÜRLERİ

I. VESÂYET KAVRAMI

A. TANIMI

1. Kelime Anlamı

Vesâyet kelimesi, Arapça (vav-sâd-yâ) harflerinden oluşan “vesâ” kökünün sülâsî mastarı olup, “söz vermek” ve “tavsiye etmek” anlamlarına gelmektedir.¹ Kelimenin mastarı *vesâyet* şeklinde geldiği gibi, “visâyet” şeklinde de gelebilir.²

2. Terim Anlamı:

Meydan Larousse’un tarifi: “*Vesâyet, velâyetin işlemediği durumlarda kü- çük veya mahcûrların hukukî çıkarlarını korumak amacıyla tesis edilen kurum.*”³ şeklindedir.

Klâsik kaynaklarda vesâyet terimi ya hiç yer almamakta ya da bir terim olarak açıkça tanımlanmamaktadır.⁴ Kaynaklarda bu konu, vasî tayin etmek anlamındaki “*el-Îsâ*” terimi kullanılarak “*babü’l-Îsâ*” adıyla, “*vasî*” terimi ile “*bâbü’l-vasî*”⁶ şeklinde, vasî ve onun sahip olduğu tasarruf yetkisi ile ilgili kısım anlamına gelen “*bâbü’l-vasî ve mâ yemlikühû*” olarak ya da vasîler anlamındaki “*el-evsiyâ*”⁸ kelimelerinin başına “*bâb*” kelimesinin getirilmesi şeklinde yer almaktadır.

Vehbe ez-Zuhaylî vesâyet terimini eserinde kullanan müelliflerden birisidir. Onun *el-Fıkhü’l-İslâmî* adlı eserinde konu “*vesâyet*” adıyla müstakil bir başlık halinde yer alıyor. Ancak o da, terimi tanımlamayarak, vesâyetin unsurları ve vasînin sahip olması gereken özellikler –şartlar- üzerinde durmaktadır.⁹

¹ Muhammed İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, I-XV, Dâru Sâdır, Beyrut 1410/1990, c. XV, s. 394.

² bkz.: Zeynüddin Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdülkâdir er-Râzî, *Muhtâru’s-Sihâh*, (thk. Hamza Fethullah), Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1408/1988, s. 725

³ *Meydan Larousse*, I-XII, Meydan Yayınevi, İstanbul 1990, c. XII, s. 582.

⁴ Ebû Zekerriyya Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Ravzatü’t-Tâlibîn*, I-VIII, Beyrut, 1992, c V, s. 275.

⁵ Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâc ilâ ma’rifeti meânî elfâzi’l-minhâc alâ metni Minhâci’t-tâlibîn*, I-IV, Dâru’l-marife, Beyrut, 1393/1973, c. III, s. 73.

⁶ Muhammed b. Emîn b. Ömer b. Abdilaziz İbn Âbidîn, *Raddü’l-Muhtâr ale’d-Dürri’l-muhtâr*, I-VI, Dâru İhyâi’t-türâsi’l-Arabî, Beyrut, 1408/1987, c. V, s. 446.

⁷ Kemâlüddin Muhammed b. Abdülvâhid İbnü’l-Hümâm es-Sivâsî, *Ş. Fethi’l-kadîr*, c. VIII, 489.

⁸ Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverî el-Basrî, *el-Hâvî’l-Kebîr Şerhu Muhtasari’l-Müzenî*, I-XIX, Dâru’l-kütübü’l-ilmiyye, Beyrut, 1414/1994, c. VIII, s. 328.

⁹ bkz. Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî ve edilletühû*, I-IX, Dâru’l-fıkr, Dımaşk, 1409/1989, c. VIII, s. 131.

Türkçe kaleme alınmış bazı eserlerde vesâyetin bir hukuk terimi olarak tanımlandığını görüyoruz. Bunlardan birinde terim şu şekilde tanımlanıyor: “*Vesâyet, mümeyyiz veya gayr-ı mümeyyiz küçük gibi edâ ehliyeti bulunmayan yahut eksik olan veya ehliyeti sonradan kısıtlanan (mahcûr) bir kişinin mallarını koruma, işletme ve onun adına o malda tasarruf etme yetkisinin başka bir kimseye verilmesidir. Velâyet eksik ehliyetli veya ehliyetsiz kimselerin şahsı ve şahsî hakları konusunda bir kimsenin yetkili kılınmasını, vesâyet ise hukukî ve malî işleri konusunda yetkili kılınmasını ifade eder.*”¹⁰

Erdoğan, Fıkıh Sözlüğü’nde vesâyet maddesinde terimi sadece *vasîlik* kelimesiyle karşılayarak *vasî* maddesine atıfta bulunuyor.¹¹ Müellif *vasî* terimini ise şöyle tanımlıyor: “*Bir kimsenin mallarında veya çocuklarının işlerinde tasarruf etmek üzere nasbedilen kimse; kendisine mûsâ ileyh denildiği gibi, haiz olduğu sîfata da vesâyet denir.*”¹²

Karaman, vesâyet teriminin tanımı ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapıyor: “*Kasırın iş ve ihtiyaçlarını ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan birincisi, evlendirmek, okutmak, tedavi ettirmek, işe verip san’at öğretmek gibi kasırın bizzat şahsı ile ilgili olanlardır; ikincisi ise akitler, tasarruflar, muhafaza ve harcama gibi mâlî olan işlerdir. İşte birinci nev’iden işlere temsile velâyet, mümessile velî; ikinci nev’iden işlerde temsile vesâyet, mümessile de vasî denilmiştir.*”¹³

Görüldüğü gibi tariflerde, öz itibariyle aynı tema yer alıyor. O da vesâyetin, bir eksik ehliyetlinin hak ve menfaatlerinin, baba gibi bir velî tarafından korunma imkanının bulunmadığı durumlarda, bir başkası tarafından korunmasını ifade ediyor olmasıdır.

B. TARİHÇESİ

Vesâyet uygulamasının Eski Roma İmparatorluğu’nun (MÖ.27-MS.476) ilk dönemlerine dayandığı söylenmektedir. Roma hukukunda, himayeye muhtaç durumda bulunan ve kendi işlerini yürütemeyen şahıslara yardım için vesâyet müessesesi uygulanır ve müessese, baba hakimiyeti alanının yerini alırdı.¹⁴

¹⁰ Hamza Aktan, “Vesâyet Maddesi”, *İslâm’da İnanç, İbâdet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, (nşr.: İ. Kâfi Dönmez), I-IV, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, c. IV, s. 456.

¹¹ Mehmed Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 1988, s. 482.

¹² Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, s. 477.

¹³ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I-III, Nesil Yayınları, İstanbul, 1989, c.I, s.195 vd.

¹⁴ İsmâil Özmen, *Açıklamalı, Uygulamalı, İçtihatlı Vesayet Hukuku Davaları*, Adalet Yayınevi, Ankara, 1996, s.3

Buradan hareketle, bir uygulama olarak vesâyetin, aşağı yukarı bütün antik hukuk sistemlerinde var olduğunu; hatta belki de, insanlık tarihinin ilk devrelerinden itibaren bu kurumun bütün toplumlarda yer aldığını söylememiz mümkündür. Bu bir anlamda, nesli koruma isteği ve evlada karşı hissedilen şefkat duygusundan ötürü, kendi ölümünden sonra onları sahipsiz ve korumasız bırakmayıp, emin ellere teslim etme arzusunun hemen hemen her anne-babada mevcut olmasının tabii bir sonucudur. Yine evrensel olarak insan topluluklarında mevcudiyetine şahit olduğumuz, güçsüze sahip çıkma hususiyetinin de böyle bir yargıya ulaşmamızda etkisi vardır.

Ayrıca Kur'an'da yer alan meşhur kıssalardan biri olan Hz. Meryem kıssası da, vesâyet uygulamasının erken dönemlere ait bir örneği olarak düşünülebilir. Bilindiği gibi Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Meryem'in, annesi tarafından Allah'a adandığı ve bu adanma kapsamında da yine annesi tarafından Beyt-i Makdis'e bırakıldığı anlatılıyor. Kur'an'dan öğrendiğimize göre, Hz. Meryem orada büyüyor ve onun gözetilip korunması görevi Allah tarafından Hz. Zekeriyâ peygambere veriliyor. Olay şöyle tasvir ediliyor: ... *"Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu; onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi ve Zekeriyâ'nın himayesine verdi".*¹⁵

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır söz konusu âyetin tefsirinde şunları söylüyor: *"Annesi Hz. Meryem'i mabedin hizmetine adanmıştı. O, Hz. Zekeriyâ tarafından mihraba konulmuş ve orada muhafaza edilmiştir."*¹⁶

Batı uygarlığının hemen her alandaki kaynağı Roma uygarlığı olduğu gibi, hukuk alanında da dayanağı Roma Hukukudur. Dolayısıyla, batı hukukunda vesâyet müessesesinin ve uygulamasının, başlangıçta Roma uygulamasıyla büyük ölçüde paralellik arzemiş olduğunu söylemek gerçeğe aykırı değildir. Ancak, zamanla vesâyet konusundaki anlayışlarda değişme vukubulmuştur. Günümüzde vesâyet ve kayyımlik, kısıtlının menfaatlerini koruma amacına yönelik bir mahiyete kavuşmuştur.¹⁷

İslâm öncesi Türk Hukuku'nda vesâyet uygulaması olup olmadığı, varsa nasıl işlediği, o döneme ait yeterli yazılı belge bulunmadığı için bilinmemektedir.¹⁸

¹⁵Âl-i İmran 3/37.

¹⁶ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X, İstanbul, ts., c.II, s.357.

¹⁷Özmen, *Vesâyet Hukuku Davaları*, s.7

¹⁸Özmen, *Vesâyet Hukuku Davaları*, s.7

İslâm Hukuku'nda vesâyet ve kayyımlik müesseseleri sistem ve uygulama olarak tanınmıştır. Öncelikle, İslâm Hukukunun birinci kaynağı olan Kur'an, korunmaya muhtaç kimselerin korunmalarını ve menfaatlerinin gözetilmesini; varsa yakınlarına, şayet yoksa İslâm toplumuna ve toplum önderlerine bir görev olarak vermektedir.¹⁹

Osmanlı'da uygulanan hukuk, İslâm hukukunun, daha çok Hanefî geleneğini önceleyen özgün bir uygulamasıdır. Bu durumda Osmanlı hukuk sisteminde vesâyet ve kayyımlik müessesesinin, sistem ve uygulama olarak var olduğu tartışmadan varestedir. Zamanın Şer'iyye mahkemelerinde tutulmuş olan Şer'iyye sicillerinde bu hususta uygulama örnekleri mevcuttur. Nitekim, tezimizin temel kaynaklarından birini teşkil eden 1825/61 numaralı Trabzon Şer'iyye Sicil Defteri'nde yer alan kayıtların bir bölümü vesâyet ve kayyımlik konusunu içermektedir. Adı geçen defter tarafımızdan incelenmiş; vesâyet ve kayyımlikla ilgili toplam yirmi iki kayıt tespit edilmiştir. Yine tarafımızdan transkripsiyonu da yapılan bu yirmi kayıttan, tezin bütünlüğü içinde yararlanılmış ve ayrıca bunlar tazin sonunda bir ek bölüm halinde topluca dercedilmiştir.²⁰

Pozitif Türk Hukuku'nda vesâyet ve kayyımlik kurumları, şahıs ve aile hukuku kapsamında değerlendirilmiş; mevzuat olarak da, medeni kanun içinde düzenlenmiştir.²¹

C. İSLÂM HUKUK SİSTEMİ İÇİNDEKİ YERİ

İslâm Hukuk literatürü incelendiğinde, günümüze kadar iki farklı sistem kullanıldığı görülür. Birincisi, İslâm dünyasında kanunlaştırma hareketlerinin başlamasına kadarki dönemde kaleme alınmış olan eserlerin hemen hemen hepsinde, istisnasız olarak benimsenen klasik tasnif sistemidir. Bu tasnifte bütün hukuk konuları belirli kitap ve baplara ayrılarak "*ibâdât, muamelât ve ukûbat*" şeklinde ele alınmıştır.²²

İslâm dünyasında Fatih zamanında başlamış olan kanunlaştırma çalışmaları, daha çok örfî hukukla ilgilidir. Fıkıh ve fetvâ kitaplarındaki meselelerle ilgili kanunlaştırma hareketleri ise ondokuzuncu yüzyılın sonlarında görülmüştür. Bu dönemde kaleme alınan eserlerde az ya da çok batı hukukunun tesiri görülmeye başlamıştır.²³

¹⁹ en-Nisâ, 3/6, el-Bakara, 2/220, 282

²⁰ bkz: Tezin ek ölümü.

²¹ Özmen, *Vesâyet Hukuku Davaları*, s.7

²² Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, c.I, s. 25

²³ Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, s.183 vd; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c.I, s. 29

Vesâyet hukuku yeni tasnif içinde şahıs ve aile hukuku kapsamında değerlendirilmiş ve *ahvâl-i şahsiyye* bölümünde incelenmiştir.²⁴

D. DAYANDIĞI ŞER'Î DELİLLER

Kaynaklarda vesâyet konusuna delil teşkil eden Kitap ve Sünnet'ten âyet ve hadislere fazlaca yer verildiğine şahit olamıyoruz. Ancak yine de bazı eserlerde bu konuda birkaç örneğe rastlamak mümkün. Bu babda zikredilen ayet ve hadislerin vesâyetin yardımlaşma ve dayanışma yönüne ve de yetimin hakkı konusunda titizlik gösterilmesine vurgu yapan örnekler olduğu görülmektedir. Bu hususta el-Mâverdi (v.450/1058)'nin zikrettiği deliller şunlardır:²⁵ "...İyilikte ve takvada yardımlaşın, günah ve düşmanlıkta yardımlaşmayın."²⁶ "Ey inananlar, rükû ve secde edin. Rabb'inize kulluk edin. İyilik de edin ki, kurtuluşa nail olasınız."²⁷ "Yetimin malına, ancak en güzel şekilde yaklaşın!"²⁸ "Benim ümmetim yapı taşları gibidirler. Birbirlerini destekleyip güçlendirirler."²⁹

ez-Zuhaylî de yalnızca "...Sana yetimlerin durumunu soruyorlar. De ki: Onların işlerini düzeltmek daha hayırlıdır..."³⁰ meâlindeki ayete yer vermektedir.³¹

II. İSLÂM HUKUKU'NDA TEMSİL VE TEMSİL TÜRÜ

A. TEMSİLİN TANIMI

Temsil, tasarrufta bir kimsenin bir başkasının yerini tutması³² veya başkası nam ve hesabına hukûkî işlemde bulunması anlamına gelmektedir. Başkası hesabına hukukî işlem gerçekleştiren kişiye mümessil, temsil olunan kişiye de mümesselün leh denmektedir.³³

İnsanlar çeşitli sebeplerle kendi işlerini başkalarına yaptırma, diğer bir anlatımla kendilerini başkalarına temsil ettirme ihtiyacı duyarlar.³⁴

²⁴ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c.I, s. 196

²⁵ el-Mâverdi, *el-Hâvi*, c.VIII, s.329.

²⁶ el-Maide 5/2

²⁷ el-Hâc, 22/77

²⁸ el-Maide, 5/152.

²⁹ Müslim, *Birr*, 2585.

³⁰ el-Bakara, 2/220

³¹ ez-Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, c. VIII, s. 131.

³² Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c. II, s. 335

³³ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 453.

³⁴ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c.II, s. 335

B. TEMSİL TÜRLERİ

Temsil, birincisi temsil yetkisinin kaynağı, ikincisi de temsil olunanın iradesine dayanıp dayanmaması açısından olmak üzere iki açıdan ayrıma tâbî tutulmaktadır.

1. Kaynağı Bakımından

Temsil kavramı kaynağı itibarıyla, üçe ayrılmaktadır.

a. Kanunî Temsil:

Kaynağı dini naslar ve onlara istinad eden kanunlar olan temsile *kânûnî temsil* denir. Meselâ velî, velâyeti altındaki kısıtlının kânûnî temsilcisidir. Hakim de bazı kısıtlılarla, evlenme konusunda kimsesiz kızların, malının satılması hususunda da iflasına hükmedilmiş olan kişinin kanuni temsilcisidir.³⁵

b. Kazâî Temsil:

Hakim, bazı durumlarda vasî, kayyım ve vekil tayin etme yetkisine sahiptir. Hakim tarafından tayin edilen bu temsilcilerin temsil yetkilerinin kaynak ve dayanağı, kazâîdir. Bu sebeple temsilin bu türüne *kazâî temsil* denmiştir.³⁶

c. Anlaşmaya Dayalı Temsil:

Temsilin bir türünde de kaynak temsil edenle temsil edilen arasında gerçekleşen anlaşmadır. Bu anlaşma tasarruftan önce olursa temsil vekalet adını alır; tasarruftan sonra olursa, *füzûlîlik- selahiyetsiz ve izinsiz temsil*- bahis mevzûu olur.³⁷

2. Temsil Olunanın İradesinin Aranıp Aranmaması Bakımından Temsil

Türleri

Yukarıda kaynağı bakımından üçe ayrılan temsil çeşitleri, temsil edilenin rızasının aranıp aranmamasına göre de ayrıma tâbî tutulmuştur. Bu noktada temsil edilenin iradesinin muteber olup olmaması gündeme gelmektedir. Çünkü, iradesi hukuken muteber olan kimsenin temsil edilmesinde irade ve rızasının bulunması şart koşulmakta iken, bazı kimselerin irade ve rızaları hukuken muteber sayılmayarak, temsil edilmeleri söz konusu olduğunda bizzat kendilerinin rızalarının bulunup bulunmadığına bakılmamaktadır.³⁸ Bu

³⁵ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c. II, s. 341.

³⁶ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c. II, s. 341.

³⁷ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c. II, s. 341.

³⁸ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, (ez-Zerkâ, el-Fıkhu'l-İslâmî fî sevbih'l-cedîd, I-II, Dımaşk, 1959, c. I, s. 808'den naklen.), c. I, s. 195.

ayrımın merkezinde “*ehliyet*” kavramı yer almaktadır. Çünkü hukuk nazarında iradesi muteber sayılıp, temsil edilmesi halinde rızası şart görülenler, tam ehliyet sahibi olan kişilerdir. Ekik ehliyetlilerin ise, iradeleri hukuken geçersiz sayıldığından, temsilde rızaları aranmamaktadır. Böyle olunca kısaca ehliyet kavramından bahsetmek yerinde olacaktır.

Genel anlamda, “*kişinin haklara sahip olması, haklarını kullanması, vazife, mükellefiyet ve mesuliyetler yüklenebilmesi hali*”³⁹ olarak tarif edilen ehliyetin, “*haklara sahip olabilme ve borçlar altına girebilme, ya da borçlandırma ve borçlanma selahiyetini*” ifade eden birinci kısmına “*vücûb ehliyeti*”⁴⁰, “*kişinin, haklarını kullanması; vazife, mükellefiyet ve mesuliyetler yüklenebilmesi; hukuken muteber sayılacak tarzda fiiller ortaya koyabilmesi*” şeklinde tanımlanan ikinci kısmına ise “*edâ ehliyeti*”⁴¹ denmektedir.

Ehliyetin her iki türü de eksik ve tam olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Temelini hayatta bulunma oluşturan vücûb ehliyetinin, anne karnındaki cenin dışında, hayatta olan herkeste tam, ceninde ise eksik olarak bulunduğu hükmedilmiştir.⁴²

Edâ ehliyetine gelince, onun insanda var oluşuna hükmettiren niteliğin, salt hayatta bulunma hali olmayıp, onunla birlikte akıl ve temyiz kudreti olduğu sonucuna varılmıştır. Akıl ve temyiz kudreti ise hayatta bulunan herkeste aynı derecede mevcut değildir. Bir kere bu kudret insanlarda doğumdan itibaren yavaş yavaş gelişerek, belli bir olgunluk devresinde kemale erer. Bu bakımdan İslâm hukukçuları insan hayatını belirli devrelere ayırarak incelemişlerdir. Birincisi cenînin de dahil olmak üzere, doğumdan temyiz yaşına kadar olan “*temyiz öncesi*” dönemdir. Bu devrede bulunan çocuklarda idrak ve muhakeme gelişmemiş olduğundan edâ ehliyetinin yokluğuna hükmedilmiştir. Bundan sonraki devre temyiz dönemidir. Bu evredeki çocuklarda akıl ve muhakeme var olmakla birlikte tam olarak tekemmül etmediği için, edâ ehliyetleri eksiktir.⁴³

İnsanda akıl ve muhakeme kudretinin olgunlaştığı döneme “*bülüğ çağı*” adı verilmiştir. *Ergenlik devresi* de denilen bülüğ çağının başlangıcı için İslâm hukukçularının üzerinde birleştikleri kesin bir yaş yoktur. Asgarî yaş kızlar için dokuz, erkekler için oniki

³⁹ Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *İrşâdû'l-Fuhûl*, Matbaatü'l-Medenî, Kahire 1313/1992, s.76; Erdoğan, *Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 89.

⁴⁰ eş-Şevkânî, *İrşâdû'l-fuhûl*, s.76; Karaman, Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c.I, s.179.

⁴¹ Zekiyüddin Şa'ban, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, (trc.İ.Kâfi Dönmez), TDV. Yayınları, Ankara, 1990, s.250.

⁴² Erdoğan, *Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 89.

⁴³ Muhammed el-Hudârî, *Usûl*, el-Mektebetü't-ticâriyyetü'l-kübrâ, Mısır, 1962, s. 99 vd.

olarak belirlenmiştir. Bu devrenin a'zami yaşı ise, müctehidlerin çoğuna göre hem kızlar hem de erkekler için on beştir. İbn Abbas (v. 68/687) ile Ebu Hanîfe (v. 150/767)'ye göre ise ergenlik yaşının son haddi erkekler için on sekiz, kızlar için on yedidir.⁴⁴

Ergenlik çağına ulaşmış olan kişi, aynı zamanda akıl ve rüşdde de hakkıyla sahip bulunduğu takdirde, hem vücûb hem de edâ ehliyetini tam anlamıyla elde etmiş olur.⁴⁵

Ergenlikle rüşd aynı şey değildir. Ergenlik, insandaki biyolojik gelişim aşamalarından birini, rüşd ise tamamen rûhî ve aklî bir olgunluk halini ifade etmekte ve “*malında güzel şekilde tasarrufta bulunmak, ve değerlendirmek*”⁴⁶ şeklinde tanımlanmaktadır.

Ehliyetin kemali rüşdle olup rüşd için de ergenlik yeterli olmayınca, rüşdü bozarak edâ ehliyetini daraltan veya ortadan kaldıran amillerden de söz etmemiz gerekecektir.

Kaynaklarda, “*reşid bir kişiye arız olup, o kişinin edâ ehliyetini kısmen daraltan ya da tamamen ortadan kaldıran;*”⁴⁷ *bazen de ehliyeti etkilemeksizin ilgili kişiye nisbetle bazı hükümlerin değişmesine sebep olan durumlar*”⁴⁸ diye tarif edilen ve *ehliyet arızaları* denilen bazı faktörler de kişideki edâ ehliyetinin durumunu değiştirmektedir. Bu faktörlerden meydana gelmesi insanın irade ve tesiriyle olmayanlara, “*semâvî ehliyet arızaları*” denmektedir. Bunların başlıcaları, kişinin aklını ve temyiz kudretini yok eden akıl hastalığı (cünûn) ile, bazı hallerde akıl ve temyiz kudretini tamamen, bazı durumlarda ise kısmen ortadan kaldıran ateş ve ölümle sonuçlanan ağır hastalık hali –maradu'l-mevt-dir.⁴⁹

Meydana gelmelerinde kişinin iradesinin tesiri sözkonusu olan arızalara fıkıhçılar, mükteseb ehliyet arızaları adını vermişlerdir. Bu grupta yer alıp konumuz açısından özellik arzeden arızaların başta gelenleri, sefeh, sekr, borçluluk ve iflastır.⁵⁰

İslâm hukukçuları arasında yer yer muhalif görüşler bulunmakla birlikte, çoğunluk, malını saçıp savuran sefih ile uyuşturucu madde müptelası olan sarhoşların ve aşırı borca batmış kimselerin edâ ehliyetlerinin de kısıtlanabileceğine hükmetmişlerdir.⁵¹

⁴⁴ el-Hudârî, *Usûl*, s. 102; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c.I, s. 186.

⁴⁵ Şa'ban, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, s. 252.

⁴⁶ Abdülkerim Zeydan, *İslâm Hukuku'na Giriş*, (trc. Ali Şafak), Kayhan Yayınları, İstanbul, 1985, s. 400.

⁴⁷ el-Hudârî, *Usûl*, s. 103; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c. I, s. 189; Şa'ban, *Usûl*, s.252.

⁴⁸ el-Hudârî, *Usûl*, s. 102.

⁴⁹ el-Hudârî, *Usûl*, s. 103; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c. I, s. 189; Şa'ban, *Usûl*, s.252.

⁵⁰ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*.c. I, s. 189

⁵¹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c.I, s. 193

Bu şekilde, mevzumuzun gerektirdiği çerçevede ehliyet kavramına değinmiş olduk. Temsil olunanın iradesinin aranıp aranmaması bakımından temsil türlerine gelince, bu bakımdan temsil ikiye ayrılmaktadır:

a. İhtiyârî Temsil

Oluşumunda temsil edenle birlikte temsil olunanın iradesinin de etkili olduğu temsil türüdür. İhtiyârî temsil her ikisi de tam edâ ehliyetine sahip kişiler arasında gerçekleşir.⁵² Bu temsil türünün iki önemli türünden söz edilmektedir:

aa. Vekâlet

Temsil olunan ile temsil eden arasında, temsil hadisesinden önce gerçekleşen bir anlaşmaya dayanan temsile vekalet adı verilmektedir. Vekalette hem temsil eden hem de temsil olunan tam ehliyet sahibi kişiler olur. Temsil edene vekîl, temsil olunana ise müvekkil denir. Vekalette müvekkilin vekile, bizzat kendisi ile ilgili temsil yetkisini devretmesi söz konusudur. Vekil tayin etmesi, müvekkilin ehliyetinde her hangi bir daralamaya yol açmaz.⁵³

ab. Yetkisiz Temsil ya da Füzûlîlik

Yetkisiz temsilde bulunana genellikle füzûlî adı verilmektedir. Füzûlînin kelime anlamı, kendisini ilgilendirmeyen işlerle meşgul olan kimse, demektir. Fıkıh terimi olarak, velâyet ve vekalette olduğu gibi izin ve selahiyet sözkonusu olmaksızın, başkasının işlerinde tasarrufta bulunan kimseyi ifade etmektedir. Bu temsile de füzûlîlik denmektedir.⁵⁴

İslâm hukukunda füzûlînin tasarruflarının hükmü ile ilgili iki temel görüş vardır. Bunlardan birine göre, füzûlînin akid ve tasarrufları, malik denilen ve tasarrufa konu olan iş ya da malın asıl sahibi olan kişinin iznine bağlı olarak geçerlidir. Bir başka ifadeyle, adına tasarrufta bulunulan kişi onayladığı takdirde, füzûlînin gerçekleştirdiği tasarruf geçerli olur. Şâyet izin verip onaylamazsa, tasarruf ya da akid batıldır. Bu görüşte olanlar, görüşlerini iki gerekçeye dayandırmışlardır. Birincisi, akid ve tasarruf serbestisi

⁵² Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, (ez-Zerkâ, el-Fıkhu'l-İslâmî fi sevhîh'l-cedîd, I-II, Dımaşk, 1959, c. I, s. 808'den naklen.), c. I, s. 195; c. II, s. 341.

⁵³ Ebû'l-Fadl Mecidüddin Abdullah b. Mahmud el-Mavsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr*, Pamuk Yayınları, İstanbul, 1989, s. 332-335.

⁵⁴ İbn Âbidin, *Raddü'l-Muhtâr*, c. IV, s. 210; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk İstılahları Sözlüğü*, s. 117.

hakkındaki hükümlerin, füzûlinin akidlerini istisnâ etmeyen bir mahiyette olmasıdır. İkincisi ise, çoğu zaman füzûlinin, malı ve işi hakkında tasarrufta bulunduğu kişinin menfaatini düşünerek hareket ettiği şeklindeki kabulleridir. Abdülkerim Zeydan'a göre bu görüşü temsil edenler, Hanefî ve Mâlikî hukukçulardır.⁵⁵

İslâm hukukundaki ikinci görüşe göre füzûlinin tasarrufu batıldır; yok hükmündedir. Şâfiî ve Hanbelî hukukçular bu görüşü savunmaktadırlar. Bu hususta onların dayandıkları deliller ise, maliki olunmayan bir nesnede tasarrufta bulunmanın caiz olmadığına dair kaynaklarda yer alan naslarla, füzûlinin, akidlerin hukuken var sayılmasının ön şartları olan ehliyet ve velâyetten, biri olan velâyetin füzûlide bulunmayışıdır.⁵⁶

b. İcbârî Temsil

Sadece temsil edenin iradesinin söz konusu olduğu temsil türüdür. Zira burada temsil edilen, kendi yarar ya da zararını layıkıyla hesap edebilecek durumda bulunmayan eksik edâ ehliyetine sahip kimselerdir. Edâ ehliyetleri eksik olan böyle kişilere hukuk dilinde "*kâsır*" denir. Eksik ehliyetli olma durumuna ise, "*kasr*" adı verilmektedir. Türkçe'de kasıra "*kısıtlı*", kasr haline de "*kısıtlılık*" denmektedir.⁵⁷

ba. Velâyet

Bir eksik ehliyetlinin temsil edilmesi yetkisi, bir başkasından devr alınmış olmayıp, doğrudan doğruya o kısıtlının akrabası olmaktan kaynaklanıyorsa, bu temsile, "*doğrudan temsil*", "*dolaysız temsil*" ya da "*velâyet*" denir.⁵⁸

Çocukları üzerinde velâyet hakkına sahip olduğu konusunda tartışma olmayan babadır. Baba tarafından dede ve belli şartlarla annenin de velâyete sahip olduğu hususu İslâm hukukçularının bir kısmının kabul ettikleri bir görüştür.⁵⁹ Bazı Hanefî hukukçular ise, kardeş ve amcanın da bu selahiyete sahip oldukları görüşündedirler.⁶⁰

⁵⁵ Bkz. Zeydan, *İslâm Hukukuna Giriş*, s. 510; el-Kâsânî, *el-Bedâiu's-sanâi* ' c. V, s. 148 vd.

⁵⁶ Ebû İshak İbrahim b. Ali eş-Şirâzî, *el-Mühezzebe fî fıkhi'l-İmam eş-Şâfiî*, (thk. Muhammed ez-Zuhaylî), c.I, s. 262; Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Kudâme, *el-Muğni alâ metni'l-mukni* ' , c.IV, s. 363.

⁵⁷ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c. I, s. 195.

⁵⁸ Zeydan, *İslâm Hukuku'na Giriş*, s. 487; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c. I, s. 195.

⁵⁹ en-Nevevî, *Ravzâtü't-Tâlibîn*, c. VII, s. 277; el-Karâfi, *ez-Zehîra*, c. VI, s. 157, 158.

⁶⁰ İbn Âbidî, *Raddü'l-Muhtâr*, c. V, s. 456.

Velâyetin, şahıs, mal ve terbiye olmak üzere üç gerçekleşme alanı vardır. Kısıtlının, evlendirmek, okutmak, tedâvi ettirmek, san'at öğretmek gibi bizzat şahsı ile ilgili hususlarda temsil edilmesine, “*can üzerine velâyet*”; akitler, tasarruflar, muhafaza ve harcama gibi mali konularda temsil edilmesine “*mal üzerine velâyet*” adı veriliyor.⁶¹

Velâyet küçük çocukların terbiye ve bakımlarıyla ilgili olunca “*hadâne*” ya da “*hidâne*” adını almaktadır. Kucak, böğür ve kanat anlamlarındaki “*hıdn*” kökünden türemiş olan bu kelime⁶² bir İslâm hukuku terimi olarak, “*küçük çocuğu yanında bulundurmak, ona bakmak ve terbiye etmek hak ve vazifesi olarak anlaşılmaktadır.*”⁶³

Hidâne ehliyetinin müşterek şartları, akıl, bülûğ, güç ve emniyettir. İhtiyarlık ve körlük gibi güçsüzlük halleriyle, hainlik ve benzeri ahlâk kusurları da, çocuğun hayat, sıhhat ve ahlâkını korumayı amaçlayan hidâneye mani görülmektedir.⁶⁴

bb. Vesâyet ve Kayyımlik

Bir kısıtlının temsil edilmesi, akrabalıktan kaynaklanmadığı durumlarda “*dolaylı icbârî temsil*” gündeme gelmektedir. Temsilin bu türüne dolaylı temsil denmesinin sebebi, buradaki temsil yetkisinin başkasından devr alınmış olmasıdır.⁶⁵

Klasik eserlerde, vesâyetle kayyımlik farklı iki kavram olarak işlenmemiştir. Kayyımlik daha çok vesâyetin farklı uygulama şekillerinden biri olarak ele alınmaktadır.⁶⁶ Vesâyetle ilgili tanımlara bu bölümün başında yer verilmişti. Vesâyetin unsurları ise birinci bölümde ele alınacağından, burada sadece kayyımlikten bahsetmekle yetineceğiz.

Kayyımlik, kayyımın yaptığı işin adıdır. Kayyım ise, birbirinde az çok farklı bir kaç şekilde tarif edilmektedir. Bu tariflerden bazıları şöyledir: “*Belli bir işin gör- rülmesi veya bir malın idaresi için tayin olunan mümessil; cämilerin temizlik ve aydınlatma işlerini gören hademe; bir vakfın mütevellîsi veya mütevellî yanında çalışan memur.*”⁶⁷

⁶¹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c. I, s. 341.

⁶² İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. XIII, s. 122.

⁶³ *el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye*, Kuveyt, 1996, c.17, s. 299.

⁶⁴ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c. I, s. 341.

⁶⁵ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c. II, s. 341.

⁶⁶ Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût*, I-XXX, Dâru'l-marife, Beyrut, 1409/1989, c. XXVIII, s. 30; en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, c. VI, s. 272-274; Ebû'l-Abbas Şihâbüddin Ahmed b. İdrîs el-Karâfi, *ez-Zehîra*, I-XIV, Beyrut, 1994, c. VII, s. 167-170.

⁶⁷ İbn Âbidin, *Reddû'l-Muhtar*, c. V, s. 455, Erdoğan, *Fıkah ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 236.

“Akıl hastalığı, bunama, akıl za’fı ve sefahet sebepleriyle mahcûr olanlara bir kayyım tayin edilir ki bu, çocuğun vasîsi mesabesinde dir.”⁶⁸

Ayrıca, kaynaklarda mefkud diye adlandırılan, ailesinden uzaklaşmış olup, bulunduğu yer veya ölü mü sağ mı olduğu bilinmeyen kişinin mallarını koruyup, başkalarında olan haklarını almak ve mallarında usûlüne göre tasarrufta bulunmak üzere hakim tarafından tayin edilen kimseye de kayyım denmektedir.⁶⁹

Tezimizin temel dayanaklarından biri olan 1875/61 numaralı Trabzon Şer’iye Sicili’nde iki kayıt yer alıyor. Her iki kayıta da Trabzon havalisinde ikamet etmekte iken, kayıtlarda zikredilmeyen sebeple bir başka yere gidip uzun süre kendilerinden haber alınamayan ve yaşayıp yaşamadıkları hakkında da kesin bilgi bulunmayan iki farklı kişinin mal ve eşyaları hakkındaki kayyım tayininden söz edilmektedir. Şöyle ki:

“Medîne-yi Trabzon mahallâtından Yomra nahiyesine tâbi Koçîgîr Suyu nâm karye sakinlerinden iken bundan akdem diyar-ı ahara gidüb hayati ve memati na-malûm olan Mahmud b. Ali nâm mefkûdun, karye-yi mezburede vâki’ eşya ve emlakda olan hisse-yi şer’iyye-yi şâyiasını, kendüsi gelinceye değin ahz ve hıfza kâbel-i şer’den bir kayyım nasb ve tayîn olunmak lazim ve mühim olmakla...”

Görüldüğü gibi, kaydın buraya kadar olan kısmında, hakkında kayyım nasbı yapılacak kişinin kimliği ve kayyım nasbını gerektiren husus ortaya konuyor. Söz konusu hususun mefkud olan kişinin, köyünde bulunan müşterek mal-mülkteki hisse-yi şâyiasının kendisi gelinceye kadar ortakların malından ayrılıp korunması olduğunu görüyoruz. Kaydın son kısmında kayyımın evsafına ilişkin ifadeler yer almaktadır:

“... hizmet-i mezkurin dahi uhdesinden gelmeğe layık ve muhill ve müstahikk ve hıfz ve hirasete evlâ ve münasib olduğuni sikât ihbar itmekle mefkud-ü mezburun zikrolunan emlak ve eşyada olan sekiz sehimden beş sehim hisse-yi şer’iyye-yi şâyiasını ahz ve kabza ve hıfza merkum Hüseyin Beşe’yi savb-i şer’den kayyım nasb ve tayîn olundukda ol dahi, ber-vech-i muharrer zikrolunan kayyılığî kabul ve mefkud-ü mezburun ahvali mütebeyyin olucaya değin emlak ve eşyasını bilâ hiyanetin zabt ve hıfz ve sâir ? edayi taahhüd ve iltizam itmeğîn, mâ-veka’a bi’t-taleb ketb olundi...”⁷⁰

⁶⁸ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c. II, s. 276.

⁶⁹ el-Mavsili, *el-İhtiyar*, s. 384.

⁷⁰ vr. 23a-97.

Burada dikkate değer olan husus, nasbedilen kayyımın, kayyımlığın gerektirdiği işlerin üstesinden gelmeğe layık, maharetli, yetkili ve hiyanet etmeyeceğinden emin olunan bir kişi olduğuna dair, güvenilirliği sabit olan kişilerin tezkiyelerinin alınmış olmasıdır. Nitekim aynı tezkiye vasîler hakkında da alınmaktadır.⁷¹

39a-268 numaralı katıta da Mûsâ Beşe b. Ali adlı mefkuda, ölen amcazâdesinden intikal eden hissesini zapt ve hıfz etmek üzere, amcazâdesinin annesi ve kendisinin yengesi olan Fâtıma bint-i Yûsuf adlı kadının kayyım olarak nasbedilmesi olayını görüyoruz. Bu durum ise, İslâm hukukunda kayyımlık için erkek olma şartının aranmadığını gösteriyor. Kaydın ilgili kısmını buraya alıyoruz:

“... Hayatı ve mematı ve mekanı na malum olan Mûsâ Beşe bin Ali 'nin amimizadesi müteveffa Mehmed bin Hüseyin Beşe'den kendüye isabet iden hissesini zabt ve hıfza bir kayyım nasbı lazim ve mühim olduğuni, işbu râfiatü'l-Kitâb müteveffa-yi mezbûr Mehmed'in validesi Fatıma binti Yûsuf nâm hâtun her vechile kayyımlık uhdesinden gelmeğe kaadire olduğuni, sikât haber vermeleriyle mefkûd-ü mezbûr Mûsâ Beşe'nin ahvâli mütebeyyin oluncaya değin, kibel-i Şer'den, merkûme Fâtıma, mefkûd-ü mezbûr Mûsâ Beşe üzerine kayyım nasb ve tayin olundukda, ol dahî ber vech-i muharrer, kayyımlık-ı mezbûri kabûl ve merasimini edâyı taahhüd ve iltizam itmeğın, ma veka'a bi't-taleb ketbolundi...”⁷²

⁷¹ bkz. Ek bölümdeki kayıtlar.

⁷² vr. 39a-268.

BİRİNCİ BÖLÜM

VESÂYETİN UNSURLARI VE BUNLARA İLİŞKİN ŞARTLAR

Vesâyet bir akitle vücut bulur ve her akit gibi bir takım unsurları vardır. Bu bölümde vesâyetin unsurları ile bu unsurlara ilişkin şartları inceleyeceğiz.

I. MÛSÎ

A. TANIMI

Vesâyetin unsurlarından birisi mûsîdir. Velîsi bulunduğu bir kısıtlının şahsı ile ilgili işlerin görülmesini veya geride bıraktığı terekede bir takım tasarrufları, kendisinin ölümünden sonra kendisi yerine gerçekleştirmek üzere bir başkasını seçen kişiye “mûsî” denmektedir.¹

B. MÛSÎDE ARANAN ŞARTLAR

1. Büluğ ve Akıl

Temyiz kudretinden mahrum çocuklarla deli ve o hükümde olan diğer akıl hastalarının vasî tayin etmelerini imkansız kılmaktadır. Hukukçular bu durumdaki kişilerin ne kendilerini ne de başkalarını temsil ve idare etme yeteneğinden mahrum oldukları görüşündedirler.²

2. Hürriyet

İslâm hukukçuları köleliğin de vasî tayin etme yetkisine (velâyete) manî olduğu görüşündedirler. Zira onlara göre kölenin velâyeti bulunmamaktadır.³

3. İslâm

İslâm şartı, kısıtlının müslüman olması durumuyla ilgilidir. Müslüman olmayan kişilerin müslüman üzerinde velâyeti bulunmadığı hükme bağlanmış olduğundan, kısıtlının müslüman olması durumunda, mûsînin de müslüman olması şart görülmektedir.⁴

¹ el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 157; *el-Mevsûatü'l-Fikhiyye*, c. XVII, s. 300.

² Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm el-Endelûsî, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, I-XII, Kahire, 1986, c. VIII, s. 375-379; eş-Şirâzî, *el-Mühezzeb*, c. I, s. 463; el-Mavsilî, *el-İhtiyâr*, s. 770; Mansur b. Yunus b. İdris el-Behûfî, *Keşşâfû'l-kana' an metni'l-iktina'*, Döru'l-fikr, Beyrut, 1402/1989, c. IV, s. 338.

³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, c. VIII, s. 375-379; ; eş-Şirâzî, *el-Mühezzeb*, c. I, s. 463; el-Mavsilî, *el-İhtiyâr*, s. 770; el-Behûfî, *Keşşâfû'l-kana'*, c. IV, s. 338.

⁴ el-Mâverîdî, *el-Hâvî*, c. VIII, s.332; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, c. VIII, s.375-379; el-Mavsilî, *el-İhtiyâr*, s.770; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII s. 157; el-Behûfî, *Keşşâfû'l-kana'*, c. IV, s. 338.

4. Adâlet

Şâfiî fıkıhçılar vesâyet konusunun yalnızca malda tasarruf olmayıp, vesâyet altına alınması söz konusu olan kısıtlı ya da kısıtlıların da bulunması durumunda, mûsîde adâlet şartının bulunmasını da şart görmektedirler. Onlara göre adil olmayan fâsık kişiler velâyete ehil olmadıklarından, kısıtlı üzerine vasî tayin edilmeleri câiz değildir.⁵

5. Kısıtlı Üzerinde Şer'î Velâyet

İleride yer verileceği gibi vesâyet kapsamına giren hususlar, ya sadece kısıtlı veya kısıtlıların kişisel işleri, ya sadece terekede tasarruf ya da bunların her ikisinden oluşur. Özellikle Şâfiî hukukçulara göre, vesâyet kapsamına kısıtlının korunması da dahil olduğu durumlarda, vasî tayin eden kişinin, kendisi hayatta iken kısıtlı üzerinde doğrudan velâyeti bulunması zorunludur. Bu özelliğe sahip olanlar ise, baba ve sahih dededir. Kardeşler, amcalar ve Şâfiî fıkıhçıların çoğunluğuna göre anne bu özelliğe sahip değildirler ve bu sebeple de kısıtlı üzerine vasî tayin etmeleri câiz değildir.⁶ Bu hususta Hanbelî fıkıhçıların görüşlerinin de Şâfiîlerinkine paralel olduğunu görüyoruz. Onlar da baba ve sahih dede dışındaki kişiler tarafından kısıtlılar için vasî tayin edilmesini câiz görmüyorlar.⁷

en-Nevevî (v.676/1277), Şâfiî fıkıhçılar içinde yalnızca el-İstahrî'nin, kısıtlı üzerine annesi tarafından vasî tayinini sahih gördüğünü kaydetmektedir.⁸ el-Mâverdi (v.450/1054) ise el-İstahrî'nin, bu görüşünü, annenin, kadınlık ve annelik şefkatine dayandığını belirtmektedir.⁹

Mâlikîlere göre kısıtlı üzerinde velâyeti bulunanlar baba ile vasîdir. Bu ikisi dışında hiç kimse kısıtlı üzerinde velâyete sahip değildir. Bu hükmün tek istisnası, bazı şartların bulunması halinde annedir. Anne-baba tarafından vasî tayin edilmiş olması hali dışında aşağıdaki durumlarda da çocuğu için vasî tayin etmeye yetkili görülmektedir. Bu durumlar:

1) Malın az olması. Şayet mal çok olursa, annenin vasî tayin etme hakkı yoktur.

2) Üzerine vasî tayin edilen kişi için baba, babanın vasîsi, hakim tarafından tayin edilmiş vasî gibi her hangi bir velisinin bulunmaması,

⁵ el-Mâverdi, a.e., c. VIII, s.332; İbn Âbidîn, *Raddü'l-Muhtâr*, V, s.448; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s.601.

⁶ el-Mâverdi, *el-Hâvî*, c. VIII, s.333

⁷ el-Behûtî, *Keşşâfû'l-kına*, c. IV, 338.

⁸ bkz. en-Nevevî, *Ravzâtü't-Tâlibîn*, c. V, s.277.

⁹ bkz. el-Mâverdi, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 333.

3) Vesâyet konusu malın, çocuğa anneden miras kalmış olması. Eğer mal başka birinden intikal etmiş olursa, annenin çocuğuna vasî tayin etme yetkisi yoktur. Çocuğuna vasî tayin edilmesi gerektiğinde, hakime başvurması önerilmektedir.¹⁰

Şâfiî ve Hanbelî fıkıhçılar, kısıtlının vasîsinin kısıtlı üzerine vasî tayin etme yetkisi konusunda da, kendisine bu konuda mûsî tarafından izin verilmiş olması şartını aramaktadırlar.¹¹ en-Nevevî, Şâfiî müctehitler arasında bu şartla bile vasînin, vasî tayin etmesini sahih görmeyenler bulunduğunu zikretmektedir.¹²

Hanefilere göre babadan başka, dede, vasî, anne, kardeş ve amca gibi kişiler de vasî tayininde bulunabilirler. Zâhirîlere göre de anne vasî tayin edebilir.¹³

II. VASÎ

A. TANIMI

İnceleme konumuzu teşkil eden vesâyet müessesesi bağlamında söz konusu olan vasî, bir yetim çocuğun ya da bir kısıtlının işlerini idare etmek ya da ölen bir kişinin mallarında tasarrufta bulunmak üzere, bir aslî velî veya hakim tarafından tayin edilen kişi anlamındadır.¹⁴ Hukukçular, kısıtlının akrabaları olan baba, dede ve kabul edenlere göre anne, amca, kardeşler gibi aslî velîler tarafından tayin edilen vasî ile hâkim tarafından tayin edilen vasîyi birbirinden ayırmaktadırlar. Bu itibarla da vasî türleri gündeme gelmektedir. Biz de, vasîde aranan şartlara geçmeden önce bu konuya değinmeyi gerekli görüyoruz.

Vasî terimi geniş anlamıyla, İslâm devleti reisinin kendisinden sonra halifelik görevini deruhte etmek üzere tayin ettiği kişiyi de ifade etmektedir. Halife tarafından tayin edilen vasîye, “*halifenin vasîsi*” denmektedir.¹⁵

¹⁰ ez-Zuhaylî, age., C. X, s.225, el-Karâfî, ez-Zehîra, c. VII, s.157-158.

¹¹ el-Behûtî, *Keşşâfû'l-kına*, C. IV, 338, eş-Şîrâzî, el-Mühezzeb, c. I, s.463.

¹² en-Nevevî, *Ravzâtü't-Tâlibîn*, c. V, s.275,276.

¹³ İbn Âbidîn, *Raddü'l-Muhtâr*, c. V, s. 351, 456-457; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, c. VIII, s. 371.

¹⁴ Abdüsselâm Saîd es-Sahnûn et-Tenûhî, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, c. VI, s. 15; Yazır, *Fıkıh İstılahları Kamusu*, c. V, s. 420.

¹⁵ Emalı Muhammed Hamdi Yazır, *Alfabetit İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu*, I-V, Eser Neşriyat, İstanbul, 1997, c. V, s. 420.

B. VASÎ TÜRLERİ

1. el-Vasiyyü'l- Muhtâr

Türkçe ifadesiyle “*seçilmiş vasî*”, bir kimsenin, ölümünden sonra mallarında tasarruf etmesi veya velâyeti altında bulunan eksik ehliyetli evlat ve akraba gibi kişilerin mali işlerini çekip çevirmesi için, kendisi hayatta iken seçip tayin ettiği kimsedir. Baba ve dededen başka akrabalar tarafından da vasî tayin edilmesini kabul eden hukukçular seçilmiş vasîye, “*vasiyyü 'l-ah*” veya “*vasiyyü zevi 'l-erhâm*” da demektedirler.¹⁶

2. el-Vasiyyü'l- Mansûb

el-Vasiyyü'l-Mansûb, nasb edilmiş vasî; bir başka ifadeyle atanmış vasî anlamına gelmektedir. Vasiyyü'l-Kâdî ifadesinden de anlaşıldığı gibi, hakim tarafından nasb ve tayin edilen vasîyi ifade etmektedir. Bazı durumlarda kısıtlı için hakim tarafından vasî tayin edilmesi gerekli olabilmektedir. Hakim tarafından vasî tayin edilmesine İslâm hukukçuları arasında itiraz eden müctehid bulunmamaktadır. Çünkü velîsi bulunmayan velîsinin hakim -kâdî- olduğuna dair literatürde herkesçe kabul edilmiş bir kural yer almaktadır. Burada sözü edileceği için, velâyete ehil olanlar konusunda bu konuya değinmemiştik.¹⁷

Mûsî ile ilgili şartlar konusunda da belirtildiği gibi, kısıtlıya ya da belli bir terekeye vasî tayin etmek öncelikle, korunup idare edilecek mal varlığının sahibi veya gözetilmeye muhtaç kısıtlı ya da kısıtlıların aslî velîlerine ait bir hak ve görevdir. Ancak bazı durumlarda bu görevin, adâlet ve yargının temsilcisi olması bakımından hakim tarafından yerine getirilmesi zorunlu hale gelebilmektedir. Hakim tarafından vasî tayin edilmesini gerektiren belli başlı durumları şöyle sıralamak mümkündür:

1) Bir vasî tayini gerekli olduğu halde, seçilmiş bir vasî bulunmaması: Meselâ, velileri ölmüş olan küçük ya da eksik ehliyetlilerini, velileri tarafından seçilmiş vasîlerinin mevcut olmaması halinde hakim tarafından vasî tayin edilmesi gerekir.¹⁸

2) Seçilmiş vasînin ölmesi: Vesâyet gerektiren durum devam etmekte iken, seçilmiş vasînin kendi yerine vasî tayin etmeden ölmesi halinde hakim tarafından vasî tayin edilmesi zorunlu hale gelir. Bağımsız tasarrufa yetkili olmayan iki vasîden birinin aynı

¹⁶ Yazır, *Fıkah Istılahları Kamusu*, c. V, s. 420.

¹⁷ ez-Zuhaylî, *el-Fıkhu 'l-İslâmî*, c. VIII, s. 131.

¹⁸ eş-Şirbînî, *Muğni 'l-Muhtâc*, c. III, s. 75.

durumda ölmesi halinde de müctehitlerin çoğuna göre, hakimın ölen vasînin yerine yeniden vasî tayin etmesi gerekli olur. Çünkü hayatta kalan vasînin tek başına gerçekleştireceği tasarrufları geçerli olmamaktadır.¹⁹ İmam Ebû Yusuf'a göre ise, sağ kalan vasî tek başına tasarruf yetkisine sahip olup, hakimın vasî nasbetmesine gerek yoktur.²⁰

3) Seçilmiş vasînin azledilmesi: Mûsî tarafından seçilmiş olan vasî, seçilişinden önce veya sonra, kendisinde dinden dönme, hainlik, fâsıklık, delilik veya tam âcizlik gibi, vasîliğe engel bir hal ortaya çıktığında, hakim tarafından vasîlikten azledilir ve yerine vasîliğe ehil bir kişi tayin edilir.²¹ Ebû Yûsuf, vasîlerden birinin azledilmesi halinde, adil olanın vasîliğinin geçerli olduğuna ve dolayısıyla vasîliğe yalnız olarak devam edebileceğine hükmetmiştir.²²

4) Seçilmiş vasînin kayıp olması: Seçilmiş vasî kayıp olup, kendisinden haber alınamadığı bir sırada, birisi müteveffanın zimmetinde alacak iddiasında bulunursa, müteveffâ adına davada taraf olacak bir vasî nasb edilir.²³

5) Vasînin mûsî aleyhine borca şahitlikte bulunması: Mûsî tarafından seçilmiş olan vasî, mûsînin terekesinde alacak iddiasında bulunan bir başka kişiyi tasdik ederse, onun bu tasdiki sahih olmayacağından hakim tarafından başka bir vasî nasb olunarak, alacak iddiasında bulunan kimsenin bu yeni vasî huzurunda hakkını ispat etmesi istenir.²⁴

6) Seçilmiş vasînin, mûsî zimmetinde alacak iddiasında bulunması. Vasî-yi muhtarın, mûsîsinin zimmetinde bir miktar alacağı olduğunu iddia etmesi durumunda, hakim tarafından, yalnızca o borç hususunda diğer bir vasî nasb olunur.²⁵

Ekte yer verdiğimiz sicil kayıtları, vasîyi tayin eden otorite açısından tahlil edildiğinde, on sekizi vesâyetle, ikisi kayımlıkla, ikisi de vasî üzerine nâzır tayin edilmesi ile ilgili olan toplam yirmi iki kayıttan yalnızca birinde vasînin vesâyet altına alınan küçük

¹⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s. 621-624; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 158-165; İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, c. VIII, s. 491; eş-Şîrbînî, *Muğnî'l-Muhtâc*, c. III, s. 76 vd.

²⁰ Hey'et, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, c. XIII, s. 308.

²¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s. 621-624; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 158-165; eş-Şîrbînî, *Muğnî'l-Muhtâc*, c. III, s. 76-77.

²² İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, c. VIII, s. 491 vd.

²³ Ömer Nasîhî Bilmen, *Hukuku İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, I-VIII, İstanbul, ts., s. 202.

²⁴ İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, c. VIII, s. 492.

²⁵ Bilmen, *Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, s. 202.

çocukların babaları tarafından, diğerlerinde ise tayinin, kayyım ve nâzır da dahil olmak üzere hakim tarafından gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir.

Kayyımlik konusu ve kayyım tayini ile ilgili olan kayıtlara daha önce değinmiştik. Geriye kalan yirmi kayıttan on üç tanesi özellikle vasî tayinini konu almakta ve bunların tamamında vasî tayini hakim tarafından yapılmaktadır.²⁶ Bu husus kayıtlarda şu tür ifadelerle belirtiliyor: "...medîne-yi mezbûrede hâkim-i mevki', *sadr-i kitâb, tûbâ lehû ve husne meâb efendi hazretleri savb-i şer'-i enverden,...* vasî/vasiyye nasb ve ta'yîn buyurduk da /buyurduklarında /itdüklerinde..."²⁷, "...vasî/vasiyye nasb ve tayin olundukda..."²⁸

Vaz'olunma sebebi özellikle vasî tayini olmayan kayıtlarda söz konusu olan vasîlerin tayin merci'lerini de yine kullanılan ifadelerden anlayabiliyoruz. Bu tür kayıtlarda sözü edilenin vasîlerin hakim tarafından tayin edilmiş olduğunu, "...kîbel-i şer'den /kîbel-i şer'-i enverden mansûb/ mansûde, vasî /vasiye olan..."²⁹, "...savb-i şer'-i merğûbdan vasîleri /vasiyyeleri olan..."³⁰ ifadelerinden anlamak mümkün olmaktadır. Mahkemece üzerlerine nâzır tayin edilmesi söz konusu olan iki vasînin de hakim tarafından nasb edilmiş olduklarını ise yine haklarında kullanılan benzer ifadelerden anlıyoruz.³¹

Vasî-yi muhtâr konusunda tek örnek olan kayıtta, vasînin baba tarafından tayin edilmiş olduğunu anlatan ifade ise kayıtta söz konusu vasîden nakledilen, "...vasiy-yi muhtârı olduğum Süleyman Beşe bin Mehmed nâm kimesne..."³² şeklindeki sözlerdir.

C. VASÎDE ARANAN ŞARTLAR

1. Büluğ ve Akıl

İslâm hukukunda, büluğ çağına girmemiş küçük çocuklarla aklî melekesini yitirmiş olan delilerin vasî olarak tayin edilmeleri sahih görülmemektedir. Çünkü söz konusu kişiler, başkasının velâyeti ya da vesâyeti altında bulunmaya müstehak durumdadırlar. Dolayısıyla, başkaları hakkında velâyetlerinin söz konusu olamayacağına hükmedilmiştir.

²⁶ bkz. Ek bölüm, kayıt no; vr. 4a-3, 5a-7, 5b-11, 11a-36, 11a-37, 11a-39, 11b-41, 12b-47, 12b-48, 15b-60.

²⁷ bkz. vr. 4a-3, 5a-7, 5b-11, 11a-36, 1a-37, 12b-47, 12b-48, 15b-60.

²⁸ vr. 4b-4, 11a-39, 11b-41, 27b-116, 33a-240.

²⁹ vr. 5b-12, 7b-24.

³⁰ 1a-32, 11b-40.

³¹ vr. 5a-8, 11b-42.

³² vr. 5b-13.

Mûsinin bir çocuk ya da deliyi vasî olarak tayin etmesi durumunda, hakim onu vasîlikten azledebileceği hususunda İslâm hukukçularının ittifakından söz edilmektedir.³³

Hanefî fıkıhçılar, vasî tayin edilmiş olan çocuğun, hakim kendisini vasîlikten çıkarmadan önce bâliğ olması halinde vasîliğinin devam edip etmeyeceğini tartışmışlardır. Ebû Yusuf la Muhammed vasîlikten çıkarılması için sebep kalmayacağı, dolayısıyla vasîliğinin devam edeceği görüşündedirler. Ebû Hanife ise bu görüşe muhaliftir.³⁴

2. Hürriyet

Hürriyetin, vasî tayin edilmek için bir şart olduğu konusunda İslâm hukukçuları görüş birliği içinde değildirler. Bu konuda daha çok köle örneği üzerinde durulduğu görülmektedir. Şâfiî fıkıhçıların tamamıyla, Hanefîlerden İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed, hürriyetten mahrum bulunması sebebiyle kölelerin vasîliğini hiçbir şekilde onaylamazlarken, Mâlikî ve Hanbelî hukukçular, bu konuda kölenin efendisinin izni bulunması şartını aramışlardır. Onlar, efendisinin müsaadesi bulunmak şartıyla köleyi vasîliğini kabul etmektedirler. Bu görüşlerinin dayanağı, kölenin vasîlik görevinin üstesinden gelmeye muktedir olmasıdır.³⁵

İmam Azam'ın iki talebesi olan İmam Ebû Yûsuf ile İmam Muhammed görüşlerini kıyasa dayandırmışlardır. Onlara göre, kıyas açısından kölede velâyet bulunmamaktadır. Çünkü böyle bir durumda, memlûkün malik üzerine velâyeti söz konusu olmaktadır. Zira köle, vesâyet altına alınanların mülkü durumundadır. Oysa memlûk durumundaki kölenin onun mâlikî durumunda bulunan kısıtlı ya da kısıtlılara velî olması câiz değildir.³⁶

Şâfiî fıkıhçılar ise kölenin vasî olamayacağı yönündeki görüşlerini iki gerekçeye bağlamaktadırlar. Birincisi, onlara göre köle, babasının malında bile tasarruf yetkisine sahip değildir. Vasîlik terekede tasarrufta bulunmayı gerektiren bir görevdir. Babasının malında tasarruf yetkisine sahip olmayan köle, başkasının malı hakkında da tasarrufa yetkili olmamalıdır. İkinci gerekçeleri ise, vesâyet görevinin boş zaman gerektiren bir iş olması ve buna karşılık, efendisinin hizmetiyle meşgul bulunması nedeniyle kölenin, vasîlik için gerekli olan boş zamanı bulamayacağı endişesidir. Onlar bu hususta kölenin,

³³ es-Sehnûn, *el-Müdevvene*, c., s. 15; el-Mâverî, *el-Hâvî*, c. VIII, s.328; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. VI, s. 601; el-Karâfi, *ez-Zehîra*, c. VII, s.158; İbn Âbidîn, *Raddü'l-Muhtâr*, c. V, s.448.

³⁴ İbn Âbidîn, *Raddü'l-Muhtâr*, c. V, s.448

³⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. VIII, s. 602; el-Karâfi, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 161.

³⁶ İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, c. VIII, s. 492.

mûsînin kölesi olup olmamasını ya da mükâtep olup olmamasını farksız görmektedirler.³⁷

İmam Ebû Hanife de iki şartla kölenin kölenin vasîliğini câiz görmektedir. Bu şartlardan biri, kölenin mûsîye ait olması, diğeri ise varisler arasında yetişkinler bulunmamasıdır. İmâmeyn'in de onun bu görüşünü paylaştıkları belirtilmektedir. Çünkü yetişkin varisler, köleyi vesâyetten men edebilirler ya da terekeden kendi paylarına düşen kısmı satabilirler; sattıkları takdirde de müşteri köleyi satılan hissede tasarrufta bulunmaktan men edebilir. Dolayısıyla köle, vesâyetin hakkını ifadan aciz kalır.³⁸

Müdebber veya ümmü veled olan kölelerin vasî tayin edilemeyeceği konusunda ise, Şâfiî mezhebinde iki farklı yaklaşım ve buna bağlı olarak da iki farklı görüş mevcuttur. Vesâyet akdinin gerçekleşme zamanı konusunda mûsînin ölüm anını esas alanlar, müdebber ve ümmü veled olan kölelerin vasî tayin edilebileceği hükmünü benimsemişlerdir. Çünkü bu değerlendirmeye göre sözü edilenler, mûsînin ölmesiyle beraber vesâyet için şart olan hürriyete kavuşmuş olacaktırlar. Vesâyet akdinin gerçekleşme zamanı ile ilgili olarak akdın yapıldığı anı nazarı itibara alanlar ise, akid anında hür olmadıkları için, müdebber ve ümmü veledin vasî tayin edilmelerini câiz görmemişlerdir.³⁹

Kölenin vasî olup olamayacağı konusunda klasik dönem İslâm hukukçularının görüş ve tartışmaları bu şekilde iken, son dönem müelliflerinden Vehbe ez-Zuhaylî, günümüzde köleliğin artık klasik anlamıyla ortadan kalktığına işaret ederek, konuyu ele almamayı tercih etmiştir.⁴⁰

3. Adâlet

İslâm Hukukçularının adâlet terimini burada, fiskın karşısı olarak kullanmakta olduklarını görüyoruz.⁴¹ Vasînin adil olması şartı, " ... *Hiç mü'min ile fâsık bir olur mu? Asla bir olmazlar.*"⁴² mealindeki ayete dayandırılıyor..

³⁷ el-Mâverdi, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 229.

³⁸ İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, c. VIII, s. 492.

³⁹ el-Mâverdi, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 229.

⁴⁰ ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, c. VII, s. 755.

⁴¹ el-Mâverdi, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 331; es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 25; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. VI, s. 601; el-Karâfi, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 160.

⁴² es-Secde, 32/18.

Şâfiî hukukçular arasında, vasînin adâlet sıfatıyla ilgili olarak itibar edilecek zaman hususunda farklı yaklaşımlar ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre, adalet konusunda muteber olan zaman mûsînin ölüm anı ve sonrasındır. Dolayısıyla vasînin, vesâyet akdinin yapıldığı anda fâsık olması, vasîliğine mani değildir. İkinci görüş, vesâyet akdinin yapıldığı an ile mûsînin öldüğü anı muteber saymaktadır. Bu iki zaman dilimi arasında vasînin gayri adil olması önemsenmemektedir. Mezhep içinde umumi kabule mazhar olan görüş ise, akid anından itibaren vasînin daima adil olmasını gerekli görmektedir.⁴³

4. İnanç Uyumu

Bu hususta muhtemel olan iki durumdan birisi, kısıtlının müslüman bir aileye mensup olması halidir. Bütün mezheplere mensup müctehitlerin, bir müslümanın çocuğuna vasî tayin edilecek olan kişinin müslüman olmasının şart olduğu hususunda hem fikir oldukları belirtilmektedir. Çünkü İslâm hukukçularına göre, küfrü sebebiyle itham altında bulundu-ğundan, kâfirin müslüman üzerinde velâyeti yoktur.⁴⁴

Bu konuda aynakların istinad ettiği şer'i delillerden birkaçı şöyledir:⁴⁵ "*Allah kâfirlere müminlerin aleyhine asla bir fırsat vermeyecektir.*"⁴⁶, "*Ey iman edenler! Kendi din kardeşlerinizden başkasını sirdaş edinmeyin. Zira onlar, sizi bozmaktan geri durmazlar. Sizi sikintiye sokacak şeyler isterler. Agizlarından öfke taşmaktadır. İçlerinde gizledikleri kin ise daha büyüktür. Size ayetleri açıkladık. Eger düşünecek olursanız!*"⁴⁷, "*O kâfirler, mü'minler hakkında ne bir andlaşma tanırırlar, ne de bir sözleşme. İşte onlar, düpedüz saldırgandırlar.*"⁴⁸ "*Mü'min erkeklerle mü'min kadınlar birbirlerinin velileridirler...*"⁴⁹ ifadesine dayandırmışlardır. Hukukçulara göre, bu ifadenin orijinali hasr sîgasında olduğundan bir mü'nin velâyetinin ancak bir mü'mine inhisarını öngörmektedir.⁵⁰

⁴³ el-Mâverdi, *el-Hâvî*, c. VIII, s.331.

⁴⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s. 601; en-Nevevî, *Ravzâtü't-Tâlibîn*, c. V, s. 272 vd.; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 158; İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, c. VIII, s. 492.

⁴⁵ el-Mâverdi, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 330.

⁴⁶ *en-Nisâ*, 4/141

⁴⁷ *Âl-i İmrân*, 3/118.

⁴⁸ *et-Tevbe*, 9/10.

⁴⁹ *et-Tevbe*, 9/71.

⁵⁰ el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 161.

Hanbelîlerle bir kısım Şâfîlilere göre, ister zimmî, ister müste'men harbî veya gayrı müste'men harbî olsun, kâfirin kâfire vasî olması, vasî olacak kişinin kendi dininde adil olması şartıyla câizdir. Bazı hukukçular ise câiz olmayacağı görüşündedirler.⁵¹

Hanefî ve Mâlikî hukukçulara göre, harbî olan gayrı müslim zimmî çocuğuna vasî olamaz; fakat zimmî harbîye vasî olabilir. Mâlikîler müslümanın, zimmînin vasîliğini kabul etmesni olabilmesi için terekede domuz ya da alkollü içki bulunmamasına ve zimmînin cizye borcu bulunmadığından emin olunması şartlarına bağlamaktadırlar.⁵²

Trabzon Şer'iyye Sicillerinde yer alan kayıtlardan, Osmanlı Hukuk Sisteminde gayrı müslimler arasında vasîlik müessesesinin tanınmış ve uygulanmış olduğunu anlıyoruz. Daha çok Osmanlı Devleti'nin tebası olan zimmîler arasında cereyan eden vesâyet olaylarıyla ilgili örneklerle rastlıyoruz. Kayıtlar arasındaki iki örnekten biri, ölen bir zimmînin çocukları üzerine çocukların, yine zimmî olan annelerinin vasî tayin edilmesini; diğer kayıt ise aynı vasî üzerine çocukların akrabaları olmayan bir erkek zimmînin nâzır olarak atanmasını konu edinmektedir.⁵³ Nâzır tayini ile ilgili olan kayıt son bölümde, *vasînin tasarruflarına nâzırın etkisi* bağlamında ele alınacağından, burada, zimmî annenin çocukları üzerine vasî tayin edilmesine ilişkin olan kayda yer veriyoruz:

*"Medine-yi Trabzon mahallatından Ebâ Vâsıl Mahallesi'nde mütemekkin iken bundan akdem hâlik olan Yur Keşîş veledi Nikola nam zimmînin sulbi sağır oğlu Gorgor ve sulbiyye sağıre kızları Yasûle ve Andûse nâm sağırlerin babaları halik-i mersumdan kendülere intikal iden emvallerini zabta vasîleri olmayub, bir vasî nasbi lazim ve mühim olub, işbu rafiatü'r-rakim analari Yelâsa bint-i Gorgor nam nasraniyye her vechile vesâyet uhdesinden gelmeğe iktidarı olduğu zeyl-i kitabda muharrerü'l esami sikat ihbar itmeleriyle kibel-i Şer-i Merğub'den mesfure Yelâsa nâm nasraniyye vasîyye nasb ve ta'yin olundukda, ol dahi vesâyet-i mersumeyi kabul ve hizmet-i lazimesini edayi teahhüd ve iltizam itmeğin ma veka'a bi't taleb ketbolundi."*⁵⁴

Görüldüğü gibi bu kayıta, ölen Nikola adlı zimmîden, çocukları Gorgor, Yasûle ve Andûse'ye intikal eden malları zapt etmesi için çocukların anneleri olan Yelâsa'nın, hakim tarafından vasî olarak nasb ve tayin edilmesi söz konusu edilmektedir.

⁵¹ el-Mâverî, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 330; İbn Kudâme *el-Muğnî*, c. VI, s. 602.

⁵² el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 169.

⁵³ vr. 11b-42.

⁵⁴ vr. 11b-41.

5 Çalışma Kudreti ve İş Becerisi (Kifâyet ve Hidâyet)

Şâfiî ve Mâlikî fıkıhçılar, vasîde yukarıda sözü edilen şartlara ilave olarak, “*kifâyet*”⁵⁵ ve *hidâyet*”⁵⁶ vasfının bulunmasını da zorunlu görmektedirler. Kifâyet yeterlik ve çalışma kudreti, hidâyet ise işleri doğru şekilde yapabilme becerisi anlamına gelmektedir. Bir terim olarak ikisi birlikte, vasînin, vesâyetle ilgili işleri hakkıyla yerine getirilmesine mani olacak kusurlardan salim olmasını ifade etmektedir. Bu sebeple söz konusu hukukçular, sefih, hasta, yaşlı veya kolay aldanan kişilerin vasîliğini onaylamıyorlar. Onlar bu gibi kusurların, vasîliğin gereklerini yerine getirmeye mani olduğu düşüncesindedirler. Vasîlik kısıtlının mallarını ve yerine göre menfaatlerini korumayı gerektiren bir müessesedir. Bu da, daha önceki şartlarla birlikte, burada sözü edilen kifâyet ve hidâyet vasfına sahip olmayı da gerekli kılmaktadır.⁵⁷

Hanefî ve Hanbelî fıkıhçılar ise, vurguyu vasînin güvenilir bir kişi olması hususuna yaparak, güvenilir olmak kaydıyla, çalışma kudretinden mahrum bulunan kişilerin vasîliklerini de sahih görmüşlerdir. Söz konusu fıkıhçılar, bu gerekçeyle, güvenilirliği sabit olan vasînin aczi görülmesi halinde hakim o vasîyi azletmesini sahih bulmamışlar, hakim aciz durumdaki vasîye bir yardımcı tayin etmesini uygun görmüşlerdir.⁵⁸

İslâm hukukçularının çoğunluğu, görme kusuru bulunan kişilerin vasîliği konusunu da aynı bağlamda değerlendirmek suretiyle, amânın vasîliğini sahih saymışlardır.⁵⁹ Bu görüşlerini, amanın şahitliğinin makbul oluşuna dayandırmaktadırlar.⁶⁰ Bazı Şâfiî müctehidler ise, benzer gerekçelerle, göz سلامتini de vasîlik için şart görmektedirler.⁶¹

6. Erkek Olmak

Vesâyetle ilgili şartlar bağlamında tartışılan bir diğer husus da, vasî tayin edilmek için erkek olmanın şart olup olmadığı meselesidir.

⁵⁵ en-Nevevî, *Ravzâtü 'l-Tâlibîn*, c. V, s. 272.

⁵⁶ eş-Şirbîni, *Muğni 'l-Muhtâc*, c. III, s. 74

⁵⁷ el-Karâfi, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 160; eş-Şirbîni, *Muğni 'l-Muhtâc*, c. III, s. 74.

⁵⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. VI, s. 605; İbn Âbidîn, *Raddü 'l-Muhtâr*, c. V, s. 450.

⁵⁹ el-Karâfi, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 160; eş-Şirbîni, *Muğni 'l-Muhtâc*, c. III, s. 74; İbn Âbidîn, *Raddü 'l-Muhtâr*, V/449.

⁶⁰ el-Mâverdi, *el-Hâvi*, c. VIII, s. 332.

⁶¹ eş-Şirâzi, *el-Muhezzeb*, c. III, s. 754; eş-Şirbîni, *Muğni 'l-Muhtâc*, c. III, s. 74, 75.

İslâm hukukunda cumhur, vasîliğe ehil olma bakımından kadınla erkek arasında bir ayırım yapmamaktadırlar. Hatta çoğu fıkıhçılar, başka insanlara göre daha şefkatli olacağı düşüncesiyle, kısıtlı ya da çocuğun annesinin, çocuğu üzerine vasî olmaya başka herkese nazaran öncelik sahibi olduğu görüşüne sahiptirler. Onlar bu hususta Hz. Ömer'in, kızı Hz. Hafsa'ya verdiği vesâyetle, yine İslâm Hukukunda kadınların şahitliklerinin ittifakla kabul edildiği gerçeğine dayanmaktadırlar.⁶² Ancak Şâfiî ve Hanbelî kaynaklarında, kadınların vasîliklerinin sahih olmadığına dair Atâ'dan rivayet edilen bir görüş yer alıyor. Söz konusu görüşe göre kadınlar, vasîlik için şart olan velâyet hassasından mahrum görül- mektedir.⁶³

Osmanlı uygulamasında kadınların vasîliğinin kabul edildiğine, bir diğer ifadeyle, cumhurun görüşünün tatbik edilmiş olduğuna şahit oluyoruz. Nitekim, sicil kayıtlarında buna dair örnekler yer alıyor. Bu örneklerden ikisi bir zimmî annenin kendi çocukları üzerine vasî tayin edilmesiyle ilgili olan ve daha önce değinilen iki kayıttır.⁶⁴ Bunlardan başka kadınların vasî tayin edilmesinden söz eden kayıtların beş tanesinde vasî olan anne⁶⁵, birinde anneanne⁶⁶ birinde teyze⁶⁷ birinde ise babaannedir.⁶⁸ Bu hususa bir misal olarak, babaannenin vasî tayin edilişinden bahseden kaydı buraya almanın faydalı olacağını düşünüyoruz.

“Medine-yi Trabzon Mahallatından İmaret-i Hâtûniye Mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem vefat iden Mehmed Bölükbaşı bin Sirac İbrahim Çelebi nam kimesnenin sulbî oğlu Ömer nam sağire, babasi müteveffa-yi mezburdan bi hasebi'l-irsi's-Şer'i intikal iden emvalini hıfza ve ahvalini zabta vasîsi olmayub, bir vasî nasbi lazim ve mühim olduğu, babasi müteveffa-yi mezburun anası olan ceddese işbu rafiatü'l-kitab Aişe Hatun ibneti Ömer her vechile vesâyet-i mersume uhdesinden gelmeğe kadire olduğumu zeyl-i sahifede mestûru'l-esami sikat haber vormeleriyle, Medine-yi mezbûrede hakim-i mevki, sadr-i kitab, tûba lehû ve husne meab Efendi Hazretleri sub-i Şer-i Enver'den, merkume Aişe Hatun'u vasîyye nasb vè ta'yin buyurduklarında ol dahi ber

⁶² el-Mâverdi, *el-Hâvî*, c. VIII, s.331; es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s.25; eş-Şirbînî, *a.e.*, c. III, s.75.

⁶³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s. 601; eş-Şirbînî, *Muğnî'l-Muhtâc*, c. III, s.74.

⁶⁴ vr. 11b-41, 11b-42.

⁶⁵ vr. 5a-7, 11a-36, 11a-37, 12b-47, 12b-48, 15b-60, 27b-116.

⁶⁶ vr. 5b-11.

⁶⁷ vr. 33a-240.

⁶⁸ vr.4a-3.

vech-i muharrer vesatet-i mersumeyi kabul ve hizmet-i lazimesini edayi taahhüd ve iltizam itmeğın ma veka'a bit-taleb ketbolundi."

Burada, Ömer adlı küçük bir çocuğa, babası Mehmed Bölükbaşı'dan miras yoluyla intikal eden malları zapt ederek kendisi koruyup gözetecek bir vasiye ihtiyaç bulunduğu çocuğun babaannesesi olan Aişe Hatun tarafından mahkemeye iletiliyor. Hakim de şahitlerin tezkiyeleriyle Aişe adlı bu kadını torunu üzerine vasi tayin ediyor.

Sicil kayıtları bu açıdan incelendiğinde, yukarıda sayılan özelliklerin tek tek zikredilmeyip, vasi'nin bu özelliklerin hepsine sahip olduğunu belirten ifadeler kullanıldığı görülmektedir. Kayıtlarda bu durumu şu ifadeler anlatmaktadır:

*"...işbu râfiu'l /râfiatü'l-kitâb ... nâm kimesne, her vechile vesâyet-i mersûme uhdesinden gelmeğe kâdir /kâdire, muhill ve müstehik olduğuni zeyl-i sahîfede/ zeyl-i kitâbda muharrerü'l/ mestûru'l-esâmî sikât haber vormelleriyle/ ihbar itmeleriyle ..."*⁶⁹

Görülüyor ki, *"...her vechile vesâyet uhdesinden gelmeğe kâdir/kâdire, muhill ve müstehikk ..."* ifadesi, vasilîği söz konusu edilen kişinin vasilik için ehil ve bu ehliyetin şartlarına sahip olduğunu ayrıntıdan uzak bir şekilde beyan etmektedir. Dikkate değer bir husus da, vasi olacak kişinin vasilîğe ehil olduğunun, kayıtlarda *"sikât"* tabir edilen mahkeme heyetince güvenilirlikleri sabit kişilerin şahadet ve tezkiyeleriyle gerçekleşmesidir. *"...her vechile vesâyet uhdesinden gelmeğe kâdir olduğuni zeyl-i sahîfede muharrerü'l/ mestûru'l-esâmî sikât haber vormeleriyle/ihbar itmeleriyle..."* ifadesinden bu açıkça anlaşılmaktadır.

D. BİRDEN ÇOK VASÎ TAYİN EDİLMESİ:

İslâm hukukunda, birden çok vasi tayin edilmesi de câiz görülmüştür. İki kişi, aynı zamanda ve aynı akitle vasi tayin edilebileceği gibi, aynı zamanda ve fakat iki ayrı akitle ya da iki farklı zamanda iki ayrı akitle de tayin edilebilir. Bu hususta istinad edilen delil, Hz. Fatıma'dan nakledilen bir uygulamadır. Söz konusu hadisde yer alan habere göre, Hz. Fatıma (r.anha) oluşturduğu bir vakfa nezarat etme işini Hz. Ali'ye havale etmiş, başına bir iş geldiği takdirde de, bu işi iki oğluna devretmesini istemiştir.⁷⁰

Hanefilerle, Hanbelilere göre vasiler ayrı ayrı hususlarda tayin edilmiş olsalar bile, girebilecek bütün hususlarda tasarruf yetkisine sahip olmuş olurlar. Ancak mûsî, ikinci

⁶⁹ bkz.: vr. 4a-3, 4b-4, 5a-7, 5b-11, 11a-36, 11a-37, 11a-39, 11b-41, 12-b-47, 12b-48, 15b-60, 27b-116.

⁷⁰ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, c. III, s. 755; Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, c. V, s. 178.

kişiyi tayin ederken birinciyi azlettigini söylerse, o zaman birincinin vasîliği sona ermiş olur.⁷¹

Şâfiî ve Mâlikîlere göre iki vasî tayin edilmesi durumunda, vasîlerden her biri ayrı ayrı hususlarda; meselâ birisi mûsînin borçlarını ödeme hususunda, bir diğeri de çocuklarının işlerini idare etme konusunda tayin edilirse, her biri sadece kendisine tevdi edilen hususta vasî olup, diğeri ilgilendiren konularda tasarruf yetkisine sahip olmaz.⁷²

Sicil kayıtlarında bu hususa dair sadece bir örnek bulunmaktadır. Bu örnekte Semercizâde Ahmed Ağa bin Hasan Beşe adındaki müteveffanın, Mehmed isimli küçük oğlu üzerine hanımı ve çocuğun annesi olan Havvâ Hatun; söz konusu Ahmed Ağa'nın, muhtemelen başka bir eşinden olan Osman, Hasan ve Hüseyin adlarındaki diğer üç çocuğu üzerine ise es-Seyyid el-Hâc Mahmud Ağa bin Mehmed Beşe adlı bir kişi günlük on iki sağ akçe karşılığında ücretli vasî olarak tayin edildiliyor. Birinci olay şu ifadelerle anlatılıyor:

*“...vefât iden Semercizâde Ahmed Ağa bin Hasan Beşe'nin sulbî oğlu Mehmed nâm sağırin, babası müteveffây-i mezbûrdan bi-hasebi'l-irsi's Şer'i kendüye intikal iden emvalini hıfz ve ahvalini zabta vasîsi olmayub, bir vasî nasbı lazim ve mühim olub, validesi olan işbu râfiatü'l-kitab Havva Hatun İbnet-i Nimbıyıkzâde Süleyman Ağa, her vechile vesâyet-i mersûme uhdesinden gelmeğe kadire olduğunu, zeyl-i sahifede muharrerü'l-esâmî sikât haber virmeleriyle, ...”*⁷³

Diğer üç çocuk üzerine ücretli vasî nasbı ise şöyle anlatılıyor:

*“...Semercizâde Ahmed Ağa bin Hasan Beşe'nin sulbî oğulları Osman, Hasan ve Hüseyin nâm sağırlerin babaları müteveffa-yi mezbûrdan kendülere iden mâl-i mevrûslerini hıfza ve ahvallerini zapda vasîleri olmayub ... el-Hâc Mahmud Ağa bin Mehmed Beşe nâm kimesne her vechile vesâyet-i mersûme uhdesinden gelmeğe kadir olub... Medîne-yi mezbûrede hâkim-i mevki'... tûbâ lehû ve husne meâb Efendi, mezbûr el-Hâc Mahmud Ağa'yi savb-i şer'-i enverden yevmî on iki sağ akçe ücret ile vasî nasb ve tayîn buyurdukda...”*⁷⁴

⁷¹ İbn Kudame, *el-Muğnî*, c. VI, s. 619; İbn Âbidîn, *Raddü'l-Muhtâr*, c. V, s. 449 vd.

⁷² eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, c. III, s. 755; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 163.

⁷³ bkz.: vr. 5a-7.

⁷⁴ bkz.: vr. 4b-4.

III. MÛSÂ FİH

A. TANIMI

Kaynaklarda "*el-Mûsâ bih*",⁷⁵ ya da "*el-Mûsâ fih*"⁷⁶ şekilde yer alan terim, hakkında vasî tayin edilebilecek hususları ifade etmektedir. Buna, vesâyetin konusu da denebilir.

B. KAPSAMI

1. Kısıtlının Şahsî İşleri

Vesâyetin tanımında da yer aldığı gibi, vesâyet konusu iki ana bölüme ayrılmaktadır. Birincisi, ölen kişinin, o ölmeden önce velâyeti altında bulunan kısıtlı ya da kısıtlıların kişisel işleridir. Bunları da, kısıtlının giyim, gıda ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması şeklinde özetlemek mümkündür.⁷⁷ Bu hususla ilgili açıklamalar "*Vasînin Tasarrufları*" bölümünde ele alınacağından, burada izahat vermek gereksiz olacaktır.

2. Mâlî Tasarruflar

Bunlar arasında başlıca, mûsînin başkalarına olan borçlarının ödenmesi, vasiyetlerinin yerine getirilmesi, velâyeti altında bulunan çocuk, sefih ya da deli gibi gayri reşid ya da kısıtlıların işlerinin idare edilmesi, mûsînin nezdinde bulunan başkasına ait emanetlerin sahiplerine iade edilmesi, mûsînin başkaları nezdinde emanet olarak bulunan mallarının geri alınması, gasp edilmiş eşyaların sahiplerine iade edilmesi, borçlarının ödenmesi, alacaklarının tahsil edilmesi ve mali tasarruf niteliği taşıyan bunlara benzer başka hususlar yer almaktadır.⁷⁸ Şâfiî hukukçular kazf haddini uygulamayı da vesâyet konuları arasında saymaktadırlar.⁷⁹

Öte yandan, içlerinde İmam Şâfiî'nin de bulunduğu bir kısım müctehidin, gasbedilmiş mallarla vediaların sahiplerine iade edilmesi ya da muayyen bir menkul malın belli bir kişiye verilmesi konularında vasî tayininin gereksiz olduğuna hükmettikleri söz konusu ediliyor.⁸⁰

⁷⁵ el-Mâverdi, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 334.

⁷⁶ en-Nevevî, *Ravzâtü 't-Tâlibîn*, c. V, s. 277.

⁷⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s. 768; en-Nevevî, *Ravzâtü 't-Tâlibîn*, c. VII, s. 277; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 162; İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethi 'l-Kadîr*, c. VIII, s. 392 vd.

⁷⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s. 627 vd.; en-Nevevî, *Ravzâtü 't-Tâlibîn*, c. VII, s. 277; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 162; İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethi 'l-Kadîr*, c. VIII, s. 393.

⁷⁹ eş-Şirbînî, *Muğni 'l-Muhtâc*, c. III, s. 76.

⁸⁰ en-Nevevî, *Ravzâtü 't-Tâlibîn*, c. III, s. 277.

Şâfiî fıkıhçılardan el-Mâverîdî, gaip durumda olan ya da mirastaki hissedarları arasında küçükler bulunan yetişkinlerin mallarına vasî tayin edilemeyeceği konusunda, Ebû Hanîfe'nin diğer müctehidlerin görüşlerine muhalif olarak, vasî tayin edilmesini sahih gördüğünü, Ebû Hanîfe'nin bu görüşüne Şafilardan Ebû Said el-İstahrî'nin karşı çıkarak, hakim kararıyla dahi olsa, bâliğ olan bir kimsenin malına vasî tayinini câiz görmemediğini naklediyor. Bu görüşünde el-İstahrî'nin, yetişkinler üzerinde başkalarının velâyetinin bulunmadığı tezini savunduğu da naklediliyor. Ona göre baba yetişkin olan çocukları üzerinde velâyete sahip değildir. Dolayısıyla da, yetişkin çocuklarına vasî tayin ettiği takdirde kendisinin sahip olmadığı bir yetkiyi devretmeye kalkmış olması söz konusu olur. Böyle bir tasarruf ise, hukuken muteber değildir. Zira, hayatta iken kendisinin sahip olmadığı bir yetkiye, ölümünden sonra onun adına vasîsinin sahip olması düşünülemez.⁸¹

el-İstahrî, sefihlik sebebiyle hacr altına alınan yetişkin için baba tarafından vasî tayin edilmesini de câiz görmüyor. Mütalaasına göre, hacr altına alınan ergen kişi üzerine babanın, mecnun ve küçük çocukta olduğu gibi doğrudan velâyeti yoktur. Ancak hakim kararıyla böyle bir hak ve yetkiye sahip olabilir. Dolayısıyla baba, hakim kararıyla sahip olduğu velâyet yetkisini, kendiliğinden bir başkasına devredemez. Bir başka ifadeyle, bu yetki yine hakim kararıyla başkasına tevdi edilebilir.⁸²

Osmanlı Sicillerinde vasî tayini ile ilgili kayıtlarda vasî tayin sebebi, “...*kısıtlının emvâlini zabt ve ahvâlini hıfz...*” –kısıtlının mallarının elden çıkmasını önlemek ve kendisini korumak- şeklinde formüle edilmektedir. Bu da, Osmanlı uygulamasının bu hususta, yukarıda sözü edilen ve İslâm hukuk nazariyesinde öngörülene büyük oranda uyduğu fikrini vermektedir. Metin içinde uygulama örneği olarak yer verilen kayıtlar bu konuda yeterince fikir vermektedir. Şimdi bu hususu örneklendirmek uygun olacaktır.

Sicil kayıtlarında söze ikâmet beyanıyla başlanmakta, vasî tayinini konu edinen kayıtlarda, ikâmet beyanından hemen sonra vasî nasbını gerekli kılan konu ve gerekçe zikredilmektedir. Üzerine vasî tayin edilenin erkek-kız ya da tek ve çok oluşuna göre bu meyanda şu ifade kalıbı kullanılmış olduğunu görüyoruz:

“*Medîne-yi Trabzon mahallatından Çölmekçi Mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem vefat iden ...'nın ...sağır oğlu/oğulları, sağire kızı/kızları ...'nin, babaları*

⁸¹ el-Mâverîdî, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 334.

⁸² el-Mâverîdî, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 334.

*müteveffa'yi mezbûrden müntekil /(kendüye/kendülere)intikal iden mâl-i mevrûslerini zabda vasîleri olmayub, bir vasî nasbi lazim ve mühim olub/olduğuni...*⁸³

IV. İRADE BEYANI

A. TANIMI

Vesâyet akdi, vasî ile onu tayin eden arasında cereyan eden icap ve kabul beyanları ile gerçekleşir. Burada icap ve kabulün ne şekilde yerine getirilmiş sayıldığı hususları ele alınacaktır. İcap ve kabulün mutlaka sözlü olarak mı yapılması öngörüldüğü, yazılı olarak yapılıp yapılamayacağı, yerine göre bazı davranış ya da işaretlerin icap veya kabul yerine geçip geçmeyeceği konusu hukukçular tarafından gündeme getirilmiş olan hususlardandır.

B. UNSURLARI

1. İcâp

İcap, vasîyi tayin eden tarafından, bir kişiye vasî olmasının teklif edilmesidir. İcâp sözlü olarak yapılabileceği gibi, yazı veya işaretle yapılması da kabul edilmektedir.⁸⁴

Az sayıdaki Şâfiî hukukçu dışında kalan ekserî hukukçuların vasî tayininde velâyete delalet eden lafızların kullanılmasını da sahih görürleri, ifade ediliyor. Görüşleri muhalif olan hukukçuların isimlerine ise kaynaklarda yer verilmiyor.⁸⁵

İslâm Hukuku'nda, icap anlamındaki irade beyanını isözlü olarak yerine getiremeyen kişilerin, bunu işaret ya da yazıyla yapmaları geçerli sayılıyor. Konuşma özür-lü-dilsiz- ve Şâfiî hukukçulara göre, aslında konuşabildiği halde dili tutulduğundan ötürü sözlü olarak icâbda bulunamayanlar kişiler bu kategoride değerlendiriliyor.⁸⁶

2. Kabûl

Kendisine vasî olması teklif edilen kişinin, bu teklifi kabul ettiğini belirtmesidir. İcâpta olduğu gibi, kabul beyanının da en doğal yolu sözlü ifadelerdir.⁸⁷

Hukukçuların büyük çoğunluğuna göre, vesâyet akdinde kabul için mutlaka sözlü beyanlar şart değildir. Kendisine vasîlik teklif edilen kişinin bazı fiilleri de kabul yerine geçebilmektedir. Meselâ, vasîlik teklifini kabul ettiğini sözlü olarak açıkça belirtmemiş

⁸³ bkz.: vr. 4a-3, 4b-4, 5a-7, 5b-11, 11a-37 ve diğer kayıtlar.

⁸⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s.590-593; İbn Âbidîn, *Raddü'l-Muhtâr*, c. V, s. 464.

⁸⁵ eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 77.

⁸⁶ en-Nevevî, *Ravzâtü't-Tâlibîn*, c. V, s. 278, eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 77.

⁸⁷ en-Nevevî, *Ravzâtü't-Tâlibîn*, c. V, s. 278, eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 77.

olan bir vasî namzedi ya da müteveffa tarafından kendisinin vasî tayin edildiğini bilmeyen bir kimse onun terekesinden bir şey sattığı takdirde vesâyet akdi gerçekleşmiş olur. Yapılan satış da geçerlidir. Aynı şekilde, müteveffanın varisleri için bir şey satın almak, borcunu ödemek ya da başkasında bulunan alacağını tahsil etmek de vesâyeti fiilen kabul etmek anlamında değerlendirilmiştir. Bu hususta da yine bir kısım Şâfiî hukukçunun görüşü muhaliftir. Onlar, tasarruf fiili ile kabul beyanının gerçekleşmesini kabul etmemektedirler.⁸⁸

Arz ettiğimiz sicil kayıtlarında gerek icâp gerekse kabul anlamında sözlü olan dışıda bir irade beyanına örnek yer almamaktadır. Daha önce değinildiği gibi, vasî tayini ile ilgili olan kayıtların hepsinde de, vasî tayini mahkeme huzurunda hakim tarafından yapılmaktadır. Hakimin vasîyi tayin ettiğini ve vasînin de vasîliği kabul ettiğini anlatan ifadelerde, irade beyanının ne şekilde yapıldığı saraheten belirtilmemekle birlikte karineneye dayalı olarak irade beyanının sözle yerine getirilmiş olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim bu sadette şu ifade kalıbının kullanıldığı görülüyor:

*“...medîne-yi mezbûrede hâkim-i mevki’, sadr-i kitâb, tûbâ lehû ve husne meâb efendi hazretleri ... Ağa’yi/ Hatun’u (savb-i şer’-i enverden/ kibel-i şer’den/ kibel-i şer’i merğûbdan/ kibel-i şer’-i mutahhardan) vasî/ vasiyye nasb ve tayîn buyurduklarında, ol dahi ber vech-i muharrer, vesâyet-i mersûmeyi kabul ve hizmet-i lazimesini edâyi taahhüd ve iltizam itmeğin ma veka’a bi’t-taleb ketbolundi...”*⁸⁹

3. Kabul Beyanın Geçerlilik Zamanı

Müctehitlerin kahir ekseriyetine göre, vekâlet akdindeki gibi vesâyet akdinde de kabul beyanı akit anında hemen geçerlilik arzeder. Dolayısıyla vasîliği kabul eden kişi vasî olur.⁹⁰ Fakat Şâfiî alimlerinden bir kısmı vesâyet akdini vasiyetle kıyaslamışlar ve kabul beyanının ancak mûsîn’in vefatından sonra geçerlilik kazanabileceğini ileri sürmüşlerdir. Bu görüşe göre şayet kişi vasîliği, mûsî hayatta iken kabul edip vefatından sonra reddederse vesâyet akdi geçersiz; mûsî hayatta iken reddedip öldükten sonra kabul ederse kişinin vasîliği geçerlidir.⁹¹

⁸⁸ en-Nevevî, *Ravzâtü’t-Tâlibîn*, c. VII, s. 278; İbnü’l-Hümâm, *Şerhu Fethi’l-Kadîr*, c. VIII, s. 491.

⁸⁹ bkz.: vr. 4a-3, 4b-4, 5a-7, 5b-11, 11a-37 ve diğer kayıtlar.

⁹⁰ el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 168; İbn Âbidîn, *Raddü’l-Muhtâr*, c. V, s. 447 vd.

⁹¹ en-Nevevî, *Ravzâtü’t-Tâlibîn*, c. VII, s. 278.

Mâlikîler, mûsî hayatta iken vasîliği kabul eden kişinin mûsî öldükten sonra bu kararından vaz geçmesini, câiz görmüyorlar.⁹²

Hanefilere göre kendisine teklif edilen vasîlik görevini kabul eden bir kişi, bu teklifi yapan kişinin bulunmadığı bir ortamda kararından vazgeçtiğini söylemesi durumunda, vasîlikten çıkmış olmaz. Yani vasîlik kendisinde kalır. Çünkü, aksi halde mûsînin aldatılması söz konusu olur. Ancak teklifi yapan kişinin yanında vasîlikten vazgeçmesi sahih görülmektedir. Zira bu durumda mûsînin aldatılması durumu yoktur. Kendisine vasîlik teklif edilen kişi, mûsî ölünceye kadar vasîliği kabul ya da red etmediği takdirde, mûsî öldüğünde muhayyer olur. Dilerse vasîliği kabul eder, dilerse etmez. Böyle bir kişi, mûsînin terekesinden her hangi bir şey sattığı takdirde, bu davranışı ile vasîlik görevini kabul ettiğini ispat etmiş sayıldığı için, artık vazgeçme hakkına sahip görülmemektedir. Söz konusu kişi, mûsînin ölümünden sonra vasîlik teklifini reddettiğinde hakim kendisini vasîlikten çıkarmadan tekrar kabul ederse vasîliği geçerlidir.⁹³

C. İRADE BEYANININ VESÂYET KAPSAMINA ETKİSİ

Hakkında vasî tayini yapılacak hususların kısıtlının korunup kollanması ve mali tasarruflar olmak üzere iki gruba ayrıldığını belirtmiştik. İkincisinin kapsamı bir hayli geniştir. Mûsînin geride bıraktığı terekenin korunmasından, borç ve vasiyetlerinin ifasına kadar uzunca bir liste bu kapsamda yer almaktadır. Yine bilinen bir husustur ki, adı edilen hususların tamamında yetkili olmak üzere vasî tayin edilebileceği gibi, sadece bir veya bir kaç hususla sınırlı bir yetki-velâyet-kapsamında da vasî tayin edilmesi mümkündür. İşte tayin edilen vasînin yetkilerinin kapsamı, tayin esnasında kullanılan ifadelerle yakından ilgili görülmektedir. Bu konuda söylenenleri, şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Mutlak İfadelerin Etkisi

İslâm hukukunda ekseriyet tarafından tercih edilen görüşe göre, mutlak bir lafızla yapılan vesâyet, hem terekede tasarrufu hem de kısıtlıyı koruma velâyetini içine alır. Bir diğer ifadeyle, o durumda, vesâyet konusu olabilecek her şey vesâyetin kapsamında yer alır. Onlar, vesâyetin bu iki husustan birine tahsisinin, ancak bu tahsisin mûsî tarafından ayrıca belirtilmiş olması durumunda söz konusu olacağı kanaatindedirler.⁹⁴ Şâfiî fıkıhçılar ise, yalnızca “*Seni vasî tayin ediyorum.*” şeklindeki mutlak bir lafızla yapılan vesâyet

⁹² el-Karâfi, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 168.

⁹³ İbn Âbidîn, *Raddü'l-Muhtâr*, c. V, s. 447, 448.

⁹⁴ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XVIII, s.25-28; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.VI, s.629; el-Karâfi, *a.e.*, c.VII, s.163.

akdini geçersiz addetmektedirler. Onlara göre bu noktada, vesâyet akdi ile vekâlet akdi arasında bir farklılık yoktur. Vekâlet konusunda bu hükmü benimsemiş olmalarına ise, vekâletin geçerli olacağına dair bu hususta istinad edilecek bir örf olmamasını gerekçe göstermişlerdir.⁹⁵

2. Tahsis İfade Eden Lafızların Etkisi

Bu durum eksik tahsis ve tam tahsis diyebileceğimiz iki şekilde olabilir.

a. Eksik Tahsis

Mûsînin, vesâyeti, açıkça belli bir konuya tahsis etmeyerek, “*terekede tasarruf veya kısıtlının korunması*” seçeneklerinden sadece birisini zikrederek vasî tayininde bulunması şeklindeki tahsistir. Meselâ, “*Seni çocuklarımla işleri hakkında vasî tayin ediyorum.*” şeklindeki bir ifade bu duruma örnektir. Bu tür bir ifadeyle tayin edilen vasînin vesâyetinin kapsamı hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan birine göre, bu durumda vesâyet örf binaen, hem malda tasarruf hem de koruma velâyetini kapsar. İkinci görüş, bu lafızla tevdi edilen bir vesâyetin sadece koruma velâyetiyle ilgili olarak (sadece adı edilen hususla sınırlı olacak şekilde) gerçekleşmesini öngörmektedir. Üçüncüsü ise, bu durumda, konusu açıkça belirtilmemiş olacağı için, vesâyetin sahih olmayacağı şeklindedir.⁹⁶

b. Tam Tahsis

Bu durumda mûsî vasîyi, hangi hususta ya da hangi hususlarda yetkili kıldığını açık ve net bir şekilde belirtir. Mûsî vesâyeti yalnızca bir hususa, meselâ sadece vasiyetlerinin yerine getirilmesi konusuna tahsis ederse, vesâyet yalnızca o hususla ilgili olur ve vasî de sadece o konuda tasarrufa yetkili olur. Başka hususlardaki tasarrufları geçersizdir. Bu konular birden fazla da olabilir. Meselâ mûsî vasîye, hem borçlarının ödenmesi, hem vasiyetlerinin infaz edilmesi ve hem de çocuklarının mallarında tasarrufta bulunması hususlarını bizzat zikrederek vesâyet verdiğinde, vasî, bu hususların hepsiyle ilgili vasî olmuş olur.⁹⁷

⁹⁵ eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 77.

⁹⁶ en-Nevevî, *Ravzâtü't-Tâlibîn*, c. V, s. 278; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 163

⁹⁷ en-Nevevî, *Ravzâtü't-Tâlibîn*, c. V, s. 278; eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 77.

D. VESÂYET AKDİNİN BİR ŞARTA VEYA SÜREYE BAĞLANMASI

Yine Şâfiilere göre vasî tayininde akdi bir süreye ve ya şarta bağlamak câizdir. Vakıt tayinine tevkit, şarta bağlamaya da ta'lik denmektedir. Buna göre meselâ birine, "*Seni bir sene süreyle vasî tayin ediyorum.*" diyerek vakıt tayininde bulunulabileceği gibi, "*Ölecek olursam seni vasî tayin etmiş oluyorum.*" demek suretiyle vesâyeti şarta bağlamak da sahihtir. Bu görüşü benimseyenler, vesâyeti bir yönüyle komutanlık ve ya emirlik vermeye kıyas ederek, meseleye Buharî'den nakledilen bir hadisi delil getirmişlerdir. Söz konusu hadise göre Hz. Peygamber (s.a) Mûte gazvesinde Zeyd b. Harise'yi ordunun başına komutan olarak tayin etmiş ve eğer Zeyd şehit olursa yerine Cafer'in; Cafer de şehit olursa onun yerine de Abdullah b. Revaha'nın komutan olmasını vasiyet etmiştir.⁹⁸

⁹⁸ eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 77.

İKİNCİ BÖLÜM

VASÎNİN TASARRUFLARI, VASÂYETLE İLGİLİ DAVALAR VE
VASÎLİĞİN SONA ERMESİ

I. VASÎNİN TASARRUFLARI

A. MÜNFERİD VASÎNİN TASARRUFLARI

İslâm hukukçuları vasînin yetim ya da kısıtlıların malında gerçekleştirecekleri tasarrufları, el-Mâide sûresi 152. ayet ışığında değerlendirmişlerdir. Söz konusu âyet, yetimin malına en güzel olan şeklin dışında yaklaşılmasını yasaklamaktadır. Hukukçular bunun gereği olarak, genel anlamda kısıtlı ya da yetimler için faydalı olan tasarrufları vasî hakkında câiz görürlerken, faydadan hali veya zararlı olan tasarrufları câiz görmemişlerdir. Bu perspektiften bakıldığında vasînin kısıtlı ya da yetimlerin malında gerçekleştireceği akit ve tasarruflar fayda-zarar niteliği bakımından üçe ayrılmaktadır.

Birincisi, tabiatı gereği daima faydalı olan akit ve tasarruflardır. Bütün müctehitlerin bu nevi akit ve tasarrufları, vasînin kısıtlı adına gerçekleştirmesini şartsız caiz gördükleri ifade edilmektedir. Kısıtlı ya da yetimler adına hibe ya da vasiyet kabûlü bu tür tasarrufların en bariz örneklerindendir. Ayrıca, mûsînin başkasında bulunan alacağını tahsil etmek de bu kapsamda değerlendirilmektedir.¹

İkinci tür tasarruflar, birincilerin tam aksi niteliklere sahip olanlardır. Kısıtlı ya da yetimlerin mallarından başkaları namına hibe ya da vasiyette bulunmak bunlara örnektir. Bu nitelikteki tasarrufların kısıtlılar için daima zarar ve mal kaybına yol açması muhtemeldir. Dolayısıyla vasînin, vesâyeti altında bulunan kısıtlıların mallarında bu gibi tasarrufları gerçekleştirmesi, hiçbir hukukçu tarafından câiz ve sahih görülmemektedir.²

Üçüncü grupta, tabiatı icabı hem fayda hem de zarar ihtimalini ihtiva etmekle beraber, sonuçta faydalı ya da zararlı olması büyük ölçüde tasarrufu gerçekleştirenin performansına bağlı olan tasarruflardır. Bu sebeple müctehitler, vasînin bu nevi tasarruflarını, tasarrufta kısıtlı namına aşırı aldanma bulunmaması şartıyla geçerli görmektedirler.³

¹Bkz.: Zeydan, *İslâm Hukuku'na Giriş*, s. 492.

²Zeydan, *İslâm Hukuku'na Giriş*, s. 492.

³Zeydan, *İslâm Hukuku'na Giriş*, s. 492.

1. Treke/ Terike İle İlgili Hakların Edası

a. Techiz ve Tekfin Masraflarını Terikeden Ödenmesi

İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre, ölen bir kimsenin geride bıraktığı mal varlığı demek olan terikeden karşılanması gereken masrafların başında, o kişinin kefenlenmesine ilişkin harcamalarla, o kapsamda değerlendirilenler gelmektedir.⁴ Ölen bir kişinin techiz ve defin işleri ve bunlar için gereken harcamalar, varsa varisleri tarafından yapılır; yoksa ya da olduğu halde bunu yapmaktan imtina ederlerse, o zaman vasîsi tarafından gerçekleştirilir.⁵

Kaynaklar, ölünün techiz ve tekfininin vasî tarafından yapılması halinde, bunun israf ve taktirden uzak, ölenin geride bırakmış olduğu mal varlığının azlığı-çokluğu ve terekeye ilişkin diğer hakların durumu uyarınca orta bir yol tutularak gerçekleştirilmesi gerektiği noktasında birleşmektedirler.⁶

b. Mûsînin Borçlarını Ödenmesi

Terikeye taalluk eden borçlar, kul hakları ve Allah hakları olarak ikiye ayrılmaktadır.

ba. Kul Hakları

Mûsînin alış-veriş, ödünç alma ya da nafaka ödeme mecburiyetinden kaynaklanan borçları, terikeye ilişkin kul hakları kapsamında değerlendirilmektedir. Bu borçların ödenmesi, yetişkin varisler ödemedikleri ya da varisler arasında yetişkinler bulunmadığı takdirde, vasînin vesayet kapsamında yüklenmiş olduğu görevler cümlesinden sayılmaktadır.⁷

İslâm hukukçuları vasînin, mûsînin borcunu ödeme konusunda peşin olarak bir delillendirme şartı öne sürmemekle beraber, sonradan doğabilecek mahzurlar açısından, borç ödemesinin şahitler huzurunda ya da hakimlinin bilgisi dahilinde yapılmasını öngörmektedirler. Bu hususta akla gelen mahzurlardan biri, vasî ölenin borçları için terekenin tamamını, bir kısım alacaklılara verdikten sonra yeni alacaklıların ortaya çıkması ihtimalidir. Bu durumda

⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, c.IX, s.252; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c.VI, s. 599; İbn Âbidîn, *a.e.*, c.V, s. 449.

⁵ el-Mâverî, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 345; el-Kâsânî, *el-Bedâi'*, c. VII, s. 370; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 174

⁶ el-Mâverî, *el-Hâvî*, c. VIII, s.345; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, c.IX, s.252; el-Kâsânî, *el-Bedâi'*, c. VII, s.370; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s.599; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 174.

önceden haklarını almış olan kişiler, aldıklarını inkar ettikleri takdirde vasînin elinde bir delili bulunmayacağından, söz konusu kişilerin sözleri geçerli kabul edilecektir. Hak sahibi olan yeni alacaklının haktan mahrum bırakılması mümkün olmayacak ve onun alacağını vasî tazmin etmek durumunda kalacaktır. Halbuki vasî, borcu hakimnin bilgisi dahilinde ya da şahitler huzurunda yaptığı takdirde, haklarını önceden almış olan alacaklıların inkara yeltenmeleri önlenmiş, bu sayede vasî de tazminattan kurtulmuş olmaktadır.⁸

bb. Allah Hakları

Zekât, fitır sadakası, keffâret ve adak gibi kişinin zimmetinde Allah'ın emri gereği sabit bulunan borçlara hukukçular, "*Allah hakları*"demektedirler. Hukukçuların çoğuna göre bu borçların terikeden ödenmesi bir zorunluluktur. Çünkü bunlar ölen kişinin borçlarıdır ve öldüğü halde zimmetinde var olmaya devam eder, ödenmedikçe de zimmetinden düşmez.⁹

Hanefî hukukçular, mûsî tarafından ödenmesi vasiyet edilmeyen Allah'a ait hakların, ölümle birlikte zimmetten düşeceği görüşündedirler. Çünkü onlara göre bu borçlar, mükellefin ya bizzat kendi niyeti ve mübaşeretıyla ya da birisine vekalet vermesi ile ödenecek borçlardandır. Halbuki ölen kimse bunların hiç birine muktedir değildir.¹⁰

c. Vasiyetlerin Tenfizi

İslâm hukukunda, ölen bir kişinin terikesine taalluk eden haklardan biri de o kişinin vasiyetleridir. Ölenin vasiyetleri ya varisleri ya da vasîsi tarafından yerine getirilir. Vasiyetlerin terikenin tamamıyla mı yoksa üçte biriyle mi ilişkili olarak yerine getirileceği hususu ölenin varislerinin bulunup bulunmaması ile yakından ilgili bir konu olduğundan, bu konuyu, adı geçen iki durum açısından ele almak gerekmektedir.

ca. Mirasçılarn Bulunmaması Halinde

İslâm hukukunda, varisi bulunmayan kişinin, terikesiyle ilişik başka bir hak ya da borç bulunmadığı takdirde, o kişinin, malının tamamını vasiyet etmesi câiz görülmektedir. Buna

⁷ el-Mâverdi, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 345; *el-Kâsânî*, *el-Bedâi'*, c. VII, s. 370.

⁸ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 31; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s.634; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 174.

⁹ İbn Kudâme, *ac.*, c. VI, s.632; en-Nevevî, *Ravzatü 't-tâlibîn*, c. VIII, s.282; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s.174.

¹⁰ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 31

göre, varisi bulunmayan bir kişinin, malının tamamını bir ya da daha çok kişi lehine vasiyet etmiş olması durumunda vasînin terike konusunda yapacağı tek iş, tamamını mûsâ lehe teslim etmektir. Şayet vasiyet terikenin satılmasını gerektirir mahiyette olan mürsel bir vasiyet ise, o zaman da vasî terikenin tamamını satmak suretiyle vasiyeti gerçekleştirebilir.¹¹

cb. Mirasçılarının Bulunması Halinde

Vasiyette bulunan mûsînin mirasçılarının bulunması halinde, İslâm hukukunda vasiyet miktarı terikenin üçte biriyle sınırlandırılmıştır; dolayısıyla, mûsî terikenin üçte birinden fazlasını, hatta tamamını bile vasiyet etmiş olsa, vasî vasiyet tenfizi için terikenin yalnızca üçte birini satabilir. Terikenin daha fazlasının vasiyet için satılması terikede miras payı bulunan varislerin müsaadesine bağlıdır. Buradaki üçte birden maksat, yukarıda sözü edilen borçlarla techiz ve tekfin masraflarının ödenmesinden sonra geriye kalan kısmın üçte biridir.¹²

d. İrs-Mirasçılarının Hakları-

İslâm hukukunda mirasçılar mirastaki öncelik sıralarına göre şöyle sıralanmaktadır:

- 1) Belli hissesi olan hısımlar (ashâb-ı ferâiz),
- 2) Neseb bakımından asabe olanlar (el-asabetü'n-nesebiyye),
- 3) Azâd sebebiyle asabe olanlar (el-asabetü's-sebebiyye),
- 4) Red yoluyla mirasçı olan ashâb-ı ferâiz,
- 5) Ashâb-ı ferâiz ve asabe dışında kalan kadın veya o yolla bağlanan erkek hısımlar,
- 6) Mukaveleli vâris (mevle'l-muvâlât),
- 7) Nesebi ikrar yoluyla mûristen başkasına nisbet edilen hısım,
- 8) Kendisine malın üçte birinden fazlası ya da tamamı vasiyet edilen mûsâ leh,
- 9) Hazîne (beytü'l-mâl)¹³

Adı geçen pay sahipleriyle, müstehak oldukları miras paylarının belirlenmesi sürecinde vasînin tasarrufunun gerekmesi, vesâyeti altında kısıtlı ya da kısıtlılar bulunması halinde söz konusu olmaktadır. Terikede hakkı bulunan kişilerin, kısıtlının hakkına tecavüz etmelerine

¹¹ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c.XXVIII, s.35; en-Nevevî, *age.*, c.V, s.279; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 169.

¹² es-Serahsî, *el-Mebsût*, c.XXVIII, s.35; en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, c.V, s.279; el-Karâfî, *age.*, c. VII, s. 169.

¹³ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c. I, s. 383.

engel olmak için vasî, vesâyeti altındaki kısıtlı ya da kısıtlılar adına hareket eder. Kaynaklarda vasînin bu tasarrufu, “*kısıtlılar adına paylaşırma (kısm)*” olarak isimlendirilmektedir.¹⁴

Kendisini seçen mûsî tarafından vasînin tasarrufuna bırakılmış olan mal-mülkün, diğer adıyla terikenin, bir veya daha çok kısıtlı ya da kısıtlılarla birlikte, kısıtlı olmayan daha başka varisler arasında müşterek olması muhtemeldir. Bu durumlarda terikenin varisler arasında paylaşılması gündeme gelmektedir. Vesâyeti altında bulunan kısıtlı ya da kısıtlıların mallarını korumak, bitişiklerinden ayırmak ve ortaya çıkarmak vasînin tasarruf yetkisinin kapsamı içinde yer alabilmektedir.

Hanefî ve Mâlikîlere göre vasî, kısıtlı yerine kısıtlı olmayan diğer varislerle birlikte paylaşırma yapabilir.¹⁵ Buna bağlı olarak, varislerin hem reşit hem de kısıtlılardan oluştuğu durumlarda vasî, reşit olan varislerle birlikte terekeyi paylaşarak reşit olanların hisselerini kendilerine verip, kısıtlının hissesini kendi yanına alabilir. Çünkü vasî malî konularda vesayeti altındaki kısıtlının yerini tutmaktadır. Ayrıca vasî bu tasarrufuyla, kısıtlının mülkünü başkalarının mülkünden ayırmış olmaktadır ki, bu kısıtlı açısından önemli görülmektedir.¹⁶

Varislerin tamamının kısıtlı olmaları ya da yetişkin olmakla birlikte gâip bulunmaları halinde, vasînin terekeyi paylaşırması geçerli ve anlamlı görülmemektedir. Çünkü, o takdirde hisseleri ayrılanlardan hiç birisi hissesine sahip olabilecek durumda bulunmamaktadır.¹⁷

Tezimiz kapsamında inceleyip, ilgili kayıtlarının transkriptini gerçekleştirdiğimiz sicil defterindeki kayıtlardan birisi, vasînin, mûsîsinin terekesine taalluk eden borçlarını ödemesi konusuyla ilgili görülüyor. Söz konusu kayıta, vefât etmiş olan İbrahim Beşe Bin Abdurrahman adındaki bir kişinin, biri kız diğeri erkek iki çocuğu üzerine vasî tayin etmiş olduğu Osman Beşe adlı vasînin, mûsîsi İbrahim’in beş kişiye toplam iki yüz doksan kuruş olan borçlarını, müteveffanın Çölmekçi Mahallesi’nde bulunan bir gayri menkuldeki şâyî hissesini satarak ödediğinin tescili yer alıyor. Bu kaydı kısaltarak buraya alıyoruz:

¹⁴ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 30; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s. 635; en-Nevevî, *Ravzatü’l-tâlibîn*, c. V, s. 279; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 184.

¹⁵ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 30; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 184.

¹⁶ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 30.

¹⁷ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 30; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 184; İbnü’l-Hümâm, a.e., c. VIII, s. 496.

“... Çölmekci Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem vefât iden Gûlî dimekle maruf İbrahim Beşe bin Abdurrahman'ın sulbî sağır oğlu Abdurraman ve sulbîyye-yi sağire kızı Fâtıma'nın tesviye-yi emirlerine savb-ı Şer-i merğubdan mensub vasileri olan işbu hafızu'l kitab Osman Beşe bin Ahmed nam kimesne mahzarında ikrar ve takrir-i kelim idüb, müteveffâ-yi mezbûr İbrahim'in zimmetinde ber mûcib-i temessük, ... cem'an iki yüz doksan buçuk kuruş, hukûk-u Şer'iyye-yi müsbetemiz olub, müteveffâ-yi mezbûr İbrahim'in mahalle-yi Çölmekci'de vâkî mülk-i menzilde olan hisse-yi şâyiâsından gayrı, menkûlâtı olmamağın, zarûret-i düyûn-i müsbetesîcün, hisse-yi mezkûresi âhare ma'rifet-i Şer' ile yüz kuruşa bey' olunub, semen-i mersûmdan müteveffâ-yi mezbûrun zevcesinin mihr-i müecceli ihrac olundukdan sonra altmış altı buçuk kuruşu taksîm-i kur'a tariki üzre vasiyy-ı mersûm Osman Beşe taksim idüb, benim hisseme İsbâbet iden on altı kuruş, mezbûr İsbâ Beşe'ye İsbâbet iden yirmi yedi buçuk kuruş ve mezbûr Mustafa Beşe'ye İsbâbet iden beş kuruş ve merkûm Veli Beşe'ye dokuz kuruş ve mersûm Nasûh Beşe'ye dokuz kuruş ki, cem'an altmış altı buçuk kuruş İsbâbet itmeğın meblağ-i merkûm altmış altı buçuk kuruşu vasî-yi mersûm Osman Beşe yedinden her birimiz bi't tamam ve'l kemal ahz ve kabz eyledik, didiklerinde...”¹⁸

Bu borç ödeme olayında dikkat çeken hususlardan biri, ölenin, eşine olan mihr-i müeccel borcunun diğer borçlara öncelenerek, gayrı menkulün satılmasının ardından, öncelikle ödenmesidir. İkincisi ise, ölenin toplam borcu iki yüz doksan kuruş olmasına rağmen, gayrı menkul yüz kuruş gibi, borç miktarından az bir meblağa satıldığı, mihr-i müeccel için ayrılan miktardan sonra ise altmış altı buçuk kuruş kaldığı ve satılacak başka mülk de olmadığından, kalan meblağın alacaklılara, alacakları oranında verilmiş olmasıdır.

2. Kısıtlı Adına Alış-Veriş

Bu başlık altında, aslî velî denilen baba veya dede ile umûmun velisi olan hakim tarafından tayin edilen vasî hakkında geçerli olan alış-veriş işlemleriyle ilgili hükümler incelenecektir. Çünkü kısıtlıların anneleri, büyük kardeşleri veya daha başka yakın akrabaları tarafından tayin edilen vasîlere, alış-veriş konusunda, baba ve hakim tarafından tayin edilen vasîlere tanıdıkları genişlikte yetki tanımıyorlar. Meselâ hukukçulara göre akrabalar tarafından

¹⁸ Bu kayıtta ve yer aldığı diğer kayıtlarda Çölmekçi şeklinde geçiyor. bkz: vr. 10a-32, 11a-37, 11b-40.

tain edilen vasî, akar satışında bulunamazlar ve kısıtlılar için de, yiyecek ve giyecek ihtiyacı dışında bir şey satın almaya yetkili olmazlar. Bu statüdeki bir vasînin, kısıtlı için, yiyecek ve giyecek dışında bir şey satın alması gerektiğinde, hakime baş vurması gerekir.¹⁹

Vasînin asıl görevi, kendisini seçen mûsinin geride bırakmış olduğu terekeyi ve vesayeti altına verilen kısıtlıları koruyup kollamak, kısıtlıların menfaatlerini gözetmek ve kısıtlılar reşit duruma geldikleri zaman mallarını kendilerine teslim etmektir.²⁰ Dolayısıyla alış-veriş, vesâyet kapsamında başlı başına bağımsız bir tasarruf olmayıp, kısıtlının ihtiyaçlarının karşılanması, menfaatlerinin temini; mûsinin borçlarını ödenmesi ya da varsa vasiyetlerinin eda edilmesi gibi aslî bir vesâyet görevinin ifası bağlamında dolaylı olarak devreye giren bir tasarruf olmaktadır. Zira kısıtlı ya da kısıtlıların kişisel ve sosyal ihtiyaçları, kendileri için bir şeyler satın alınmasını gerektireceği gibi, mûsinin borçlarının ödenmesi ya da her hangi bir vasiyeti, terekeden satış yapılmasını zorunlu hale getirebilmektedir.²¹

Vasînin kısıtlı namına gerçekleştireceği alış-verişlerde uyması istenen temel ilke, kısıtlının zarara uğratılmamasıdır. Ancak malın tür ve niteliğine göre farklı öngörülen şartlar da vardır. Buna göre, hayvan ve menkûl malların alış-verişi hakkında öngörülen şartlarla, gayri menkul ya da akarların alış-verişi hakkındaki şartlar birbirinden farklılık arz etmektedir.

a. Akar Dışındaki Malların Alım-Satımı

Vasînin, vesâyeti altındaki kısıtlı namına akar dışındaki bir malın alım satımında gözetmesi istenen en önemli ilke, fiyatta aşırı bir aldanma bulunmamasıdır. Aşırı aldanma durumuna İslâm hukukunda “*gabn-i fahiş*” adı verilmektedir. Aşırı aldanmanın ölçüsü ise, kısıtlının malı satılırken, birden çok kişinin ayrı ayrı takdir etmiş oldukları fiyatların en düşüğünden daha düşük bir fiyatla satılmasıdır. Kısıtlı için bir mal alınırken de o mal için farklı kişilerce takdir edilen fiyatların en yükseğinden daha yüksek bir bedelle satın alınmasıdır.

Aşırı olmayan aldanmaya *gabn-i yesîr* adı verilmektedir. Bu da, “çoğu zaman kaçınılması imkansız olan aldanmadır” şeklinde tarif edilmekte ve bir bu sebeple, bir de kısıtlı

¹⁹ el-Mavsilî, *el-İhtiyâr*, s. 774; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. V, s. 454.

²⁰ vr.27b-116.

²¹ el-Mâverî, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 345; en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, c. VIII, s. 283.

namına kayda değer bir zarara yol açmayacağı düşüncesiyle, gabn-i yesir ile kısıtlılar namına alış-veriş yapılması câiz görülmektedir.²²

Alış-veriş konusunda kısıtlıların zarara uğramalarını önlemeye yönelik olarak Hanefi hukukçular tarafından gündeme getirilen bir diğer şart ise, kısıtlının malının satılması halinde, satış vadesinin kısıtlının zarara uğramasına yol açacak kadar uzun olmamasıdır.

Bir diğer şart da, kısıtlının malının, müflis gibi malın bedelini ödeyeceğinden emin olunmayan kimselere satılmamasıdır. Böyle bir satış yapılmış olup, sonradan alıcının müflis olduğunun anlaşılması halinde hakim tarafından müşteriye üç gün mühlet verilmesi, bu süre içinde müşteri malın bedelini ödemediği takdirde ise, satışın iptali öngörülmektedir.

Aynı şekilde kısıtlının malına, biri müflis iki kişi talip olup, müflis müşteri diğerininkinden daha yüksek bir bedel teklif etse bile, vasînin, kısıtlının malını müflise değil, malın bedelini ödeyeceğinden emin olunan kişiye satması meşrû görülmektedir.²³

Hanefiler dışında kalan hukukçular, kısıtlının akar dışındaki mallarının satışıyla ilgili olarak özel şartlar öngörmemektedirler. Onlar bu hususta, kısıtlının ihtiyaçlarının gerektirmesi halinde vasînin onun adına alış-veriş yapabileceği şeklinde izahlara yer vermektedirler.²⁴

b. Kısıtlının Akarının Satışı

Dayanıklılığı ve gelir sağlama özelliği sebebiyle kısıtlılara ait akarın satılması, İslâm hukukunda, ancak oldukça istisna sayılabilecek durumlarda câiz görülmektedir. Kaynaklarda yer verilen bu istisnâî durumları şöyle sıralanabilir:

- 1) Satış fiyatının satışı cazip kılacak kadar yüksek olması,
- 2) Akarın gelirinin çok yetersiz olması,
- 3) Kısıtlı ya da kısıtlıların nafakalarının satışı zorunlu kılması,
- 4) Akar taksime elverişli olmayan bir ev olup, ortakların –hissedarların-satış istemeleri,
- 5) Akarın ehli zimmet içinde bir mesken olması.²⁵
- 6) Akarın masraflarının gelirine eşit ya da daha fazla olması,

²² İbnü'l-Hümm, *Şerhu Fethi'l-kadîr*, c. VIII, s. 499; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. V, s. 453.

²³ Bilmen, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, c. V, s. 186.

²⁴ en-Nevevî, *a.e.*, c. V, s. 283; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 170; el-Behûfî, *Keşşâfû'l-Kimâ*, c. IV, s. 444.

²⁵ el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 170 vd.

7) Nafaka ödemesinin akar satışını zorunlu kılması,

8) Ancak akarın satılmasıyla ödenebilecek borç ya da mürsel vasiyet bulunması.

9) Harap olmasından endişe edilmesi. Yıkılıp harap olması konusunda ciddi şekilde kuşku duyulan kısıtlıya ait akarın da, vasî tarafından satılmasına hukukçular fayda prensibini göz önünde bulundurarak cevaz veriyorlar. Çünkü satılmayıp harap olmaya terk edilmesi halinde, kısıtlının daha çok zarara uğrayacağı düşünülmektedir.

10) Akarın, bir zorbanın elinde bulunması. Bu şart, kamu otoritesi tarafından can ve mal emniyetinin sağlanamadığı durumları akla getirmektedir. Bir şekilde zorbanıneline geçmiş olan kısıtlıya ait akarın, onun elinden alınması mümkün olmadığı takdirde, söz konusu kişiye satılmasına cevaz verilmek suretiyle, kısıtlının daha az zarara uğraması yeğlenmektedir.²⁶

Yukarıda, kısıtlının akarının satılmasına istisnaî durumlarla sınırlı olarak izin verilmiş olduğunu belirtmiş, bu istisnaî durumlar arasında mûsînin borcunun veya terekeden satış yapılmasını gerektiren bir durumun söz konusu olmasını da saydık. Bu iki durumda tereke içindeki akarın vasî tarafından satılmasına icmâen cevaz verilmiş olmasına rağmen, akarın tamamının mı yoksa borcun ödenmesine ya da vasiyetin yerine getirilmesine yetecek kadar miktarının mı satılmasının câiz olduğu konusunda müctehitler arasında tam bir ittifak görülmemektedir. Mûsînin borcu ya da vasiyeti bulunup da varisler bu borcu ödemeye ya da söz konusu vasiyeti infaza yanaşmadıkları takdirde, hem borç ve vasiyetin hem de satışa konu olacak malın asıl sahibi olan mûsînin malî konularda yerini tutan vasînin, bu sıfatla devreye girmesi kaçınılmaz hale gelir. Vasî bu sıfatla kendisini seçip tayin eden mûsînin borç ve vasiyetini, yine onun geride bırakmış olduğu mal-mülk ile ödemek durumuyla karşı karşıya kalır. Bu da terekeden satış yapılmasını gündeme getirir. Bu durumda varisler arasında reşit olanların bulunması durumu değiştirmez. Zira, terekeye taalluk eden haklardan borç ve vasiyetin çıkarılmasının, miras paylaşımından önce geldiği bilinen hususlardandır.²⁷

²⁶ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XVIII, s. 35; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s. 634; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, s. 774; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. V, s. 454; ez-Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, c. VII, s. 757.

²⁷ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 35; en-Nevevî, *age.*, c. V, s. 279; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 169.

Borç sebebiyle akarın satılması gerektiğinde, iki durum söz konusu olur. Birincisi, satışı gerektiren borcun, terekenin tamamının satılmasını gerekli kılacak kadar çok olması durumudur. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse, borç miktarı terekenin tamamının değerine eşit ya da daha fazla olabilir. Bu durumda vasî tarafından, akar da dahil olmak üzere terekenin tamamının satabileceği bütün müctehitlerce kabul edilen bir husustur.²⁸

İkinci durum, borcun terekenin tamamını kuşatacak kadar fazla miktarda olmaması halidir. Hanefilerden İmameyn'in de içinde bulunduğu çoğunluk ulema bu durumda akardan ancak borç miktarınca satılmasını sahih görmektedirler.²⁹ Bu durumla ilgili olarak, İmam Azam'ın yaklaşımı ve bu yaklaşımına paralel olarak da verdiği hüküm farklıdır. Ona göre vasî, terekenin bir kısmını satmaya yetkili olunca, tamamını satmaya da yetkili olmaktadır. O, bu konudaki tasarruf yetkisinin parçalanma –tecezzî- kabul etmediği görüşündedir.³⁰

Aynı şekilde mûsinin, ancak terekeden satış yapılmak suretiyle yerine getirilebilecek olan vasiyetlerinin tenfizi için akar satışı gerektiğinde de, diğer müctehitler satışı icap ettiren konunun kaynağını göz önüne alarak, terekenin üçte birini geçmeyecek miktarda akar satışını câiz görürlerken,³¹ İmam Azam yine terekenin tamamının satılmasına cevaz vermiştir.³²

Terekeyi kuşatmayan borç ya da mürsel vasiyet sebebiyle akar satışı konusunda İmam Azam dışındaki müctehitlerin, borç ya da vasiyetin edasına kâfi gelecek miktarda akar satışına cevaz vermiş olduklarını söylemiştik. Ancak şunu ilave etmemiz gerekiyor ki, Hanbelî mezhebinde kabul edilen görüşe göre, ölen kişinin borcunun ödenmesi veya kısıtlının her hangi bir ihtiyacı, terekede bulunan akarın bir kısmının satılmasını gerekli kılıp, bu bir kısmın satılması geriye kalanın kıymetinde eksilmeye sebep oluyorsa, vasî hem kısıtlıların hem de reşit olan mirasçıların payı olan bütün akarı satmaya yetkili görülmektedir. Burada Hanbelî müctehitlerin İmam Azam'a yaklaştıklarına şahit olunmaktadır.³³

²⁸ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XVIII, s. 35; el-Mevsûlî, *el-İhtiyâr*, s. 774; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s.634.

²⁹ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XVIII, s. 35; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s. 634.

³⁰ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XVIII, s. 35

³¹ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XVIII, s. 35; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s.634.

³² İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. V, s.454

³³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s. 634.

Hanefî fıkıhçılar, yetişkin varislerin hissesinde, kendileri için fazlaca menfaat sağlayan durumlarda vasînin satma yetkisi bulunduğu görüşündedirler.³⁴

İncelediğimiz sicil defterinde bu hususa dair iki kayıt örneği yer alıyor. Bunlardan biri yukarıda terekeye taalluk eden borçların ödenmesi konusunda yer verilmiş olan kayıttır. Orada vasînin, mûsîsinin borçlarını ödemek amacıyla gayrı menkulü satması söz konusu edilmişti.³⁵ Bu hususla ilgili olan ikinci kayıta da, yine aynı vasînin, aynı kişi olan mûsîsine ait hisse-yi şâyia durumundaki başka bir gayrı menkûlün satışına kısıtlılar adına iştirak etmesi anlatılıyor. Söz konusu kaydın aşağıya alacağımız transkriptinde de görüleceği gibi vasî Osman Beşe, mûsî olan İbrâhim b. Abdurrahman'ın, kız kardeşi Fatıma ile aralarında müşterek bulunan gayrı menkûlün satışını, gayrı menkûlün diğer şerîki Fatıma ile birlikte gerçekleştirmiş ve bunu kız kardeş Fatıma'nın vekilleri ile birlikte mahkeme huzurunda vesâyeten ikrar ediyor. Önemli bir konu da buradaki satış işleminin açık artırma yöntemiyle yapılmış olmasıdır. Bu satış işlemini anlatan sicil kaydını kısaltarak aşağıya alıyoruz:

*"... İbrahim bin Abdurrahman'ın sulbî sağır oğlu Abdurrahman ile sulbîyye-yi sağıre kızı Fâtıma'nın tesviye-yi emirlerine kibel-i Şer'-i Merğubdan mensub vasîleri olan Osman Beşe bin Ahmed nâm kimesne bi'l vesâye ... müteveffâ-yi mezbûr İbrahim'in düyûni, terekesinden ezyed olub menkulât kısmından dahi terekesi olmamağla, düyûn-i müteferrika-yi müsbetesîcün, kız karındaşı müvekkile-yi merkûme diğer Fâtıma ile müşterek (?) ahare bey'i lazim gelmeğın müvekkile-yi merkûme diğer Fâtıma ile ma'an bi'l esâle ve'l vesâye zikri mürur iden Çölmekci Mahallesi'nde vâkî bir taraftan vekil-i mersûm Süleyman Reis mülki ... ve bir taraftan tarîk-i âmm ile mahdud bir bab beyt-i suflî ve sırlı tâbîr olunur bir anbar ve... beyne't tâlibîn bey'e arz olunub, müzayede olundukda, yüz yirmi kuruşa müvekkile-yi merkûme Havva Hatun üzerinde karar idüb, ziyade ile tâlib-i uhra olmayub,... menzil-i mahdud-i mezkûr cemi müştemilatiyle tarafeynden icab ve kabuli havi bey-i bât-i kat'î ile meblağ-i merkûm yüz yirmi kuruşa müvekkile-yi merkûme Havva Hatun'a bey' ve teslim ve temlik idüb...."*³⁶

³⁴ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s.35; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. V, s. 454.

³⁵ vr. 10a-32.

³⁶ Kaydın tamamı için bkz: vr. 11b-40.

3. Vasînin Kısıtlı İle Alış-Verişi

İslâm hukukunda vasînin, vesayeti altında bulunan kısıtlı ile alış-verişi ayrı bir kategori olarak ele alınmaktadır. Vasînin, konumunu istismar ederek kısıtlı ile, kendisine menfaat sağlamaya yönelik alış-veriş yapma ihtimali göz önünde bulundurulmuş ve bu konuda şaibeye şaibe ihtimalini ortadan kaldıracak önlemler düşünülmüştür. Cumhur bu amaçla, en emin yol olarak, vasînin kısıtlı ile alış-verişini tamamıyla hukuk dışı sayılmıştır. Şâfîler, Mâlikîler³⁷ ve Hanefîlerden İmam Muhammed ile Züfer'in, Ebû Yûsuf'un da başlangıçta paylaştığı görüşleri böyledir. İmam A'zam, baba tarafından tayin edilen vasînin, alış-verişte kısıtlı için açık -zahir- bir menfaat söz konusu olduğu takdirde, bu alış-veriş câiz görmektedir. Sonraları Ebû Yusuf'un da bu görüşü benimsediği rivayet edilmektedir. Hakimin vasîsinin kısıtlı ile alış-verişine ise adı geçen bu iki müctehit de cevaz vermemektedirler.³⁸

Alış-verişte kısıtlı lehine açık -zahir- bir fayda bulunması şartıyla seçilmiş vasînin kısıtlı ile alış-verişini câiz gören Hanefî fıkıhçılara ait, söz konusu açık fayda hakkında iki farklı değerlendirme vardır. Bu değerlendirmelerden birinde Ebû Hanife'ye göre bunun ölçüsünün, akarda, vasî kısıtlıdan satın alırken iki kat, kendi malını kısıtlıya satarken yarı fiyatla; akar dışındakilerde ise, vasî kısıtlıya satarken üçte iki fiyatına satması, kısıtlıdan satın alırken ise, bir buçuk misli fiyatla alması şeklinde olduğu kaydedilmektedir.³⁹

İkinci bir değerlendirmeye göre ise, vasînin kısıtlıdan satın alması durumunda semen-i misilden daha yüksek bir fiyatla satın alması, kısıtlıya kendi malını satarken ise, semen-i mislinden daha düşük bir fiyatla satması şeklinde açıklanmaktadır.⁴⁰

4. Ticarî Faaliyet ve Kiralama

İslâm hukukunda vasînin, vesayeti altında bulunan kısıtlıların malları ile kısıtlı adına ticarî faaliyette bulunmasına cevaz verilmiş olduğunu görüyoruz. Ancak bu konuda bir zorunluluktan söz edilmemektedir. Dolayısıyla vasînin, vesayeti altında bulunan kısıtlı ya da kısıtlıların malları ile onlar namına ticaret yaparak mallarını artırma yoluna gitmesinin, şer'i

³⁷ el-Mâverdî, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 342-343; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 170.

³⁸ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. V, 454.

³⁹ ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, C. VII, s. 757.

bir görev olmaktan ziyade, bir nevi vicdanî ve ahlakî bir fedakarlık ve erdemlilik olarak değerlendirilmiş olduğunu söylemek mümkündür.⁴¹ Vasînin, terekeye ait bir malı kendi ticarî faaliyetinde kullanılmasına ise cevaz verilmiyor. Bunu yaparak kâr elde etmesi halinde, kendisine helâl olmayacağından, bu kârı fakir-fukaraya dağıtması öngörülüyor. Ebû Yusuf, bu görüşe katılmayarak, kârın kısıtlıya ait olması gerektiği görüşünü ileri sürüyor.⁴²

Kaynaklarda vasînin, kısıtlının malı ile kısıtlı adına ticaret yapması konusu, yetimin malına en iyi şekilde yaklaşmayı⁴³ onlar için hayır olan tasarrufların gerçekleştirilmesini öğütleyen⁴⁴ ayetler kapsamında değerlendirilmektedir.⁴⁵

Şâfiî fıkıhçılar, vasînin, kısıtlının malı ile kısıtlı hesabına ticaret yapmasının cevazı hususunda bu malın bazı şartlara sahip olmasını öngörüyorlar. Bu şartlar şöyle sıralanıyor:

- 1) Ticarete konu olacak malın akar dışında kalan mallardan olması.
- 2) Ticaret yapılacak zamanın güvenlik bakımından uygun olması,
- 3) Sultanın adil olması,
- 4) Söz konusu ticarî faaliyetin kâr getiren bir iş olması.

Vasî, bu şartlar yerine gelmeden kısıtlının malını ticarî faaliyette kullanıp da kısıtlının zarar etmesine sebebiyet verdiği takdirde, tazminle sorumlu tutulmaktadır.⁴⁶

Buradaki sorumluluğun, İslâm hukuku araştırmacılarının hukûkî sorumluluğun bir türü olarak ele aldıkları, “*kusura dayanan akit dışı sorumluluk*” tanımlamalarına uyduğu söylenebilir. Hukûkî sorumluluk, “*bir kimsenin, diğer bir şahsın zararını tazmin mecburiyeti*”, akit dışı sorumluluk ise, “*aralarında önceden akdî bir münasebet bulunmaksızın veya önceden mevcut akdî münasebet ihlal edilmeksizin birisinin başka bir kimseye zarar vermesi*”

⁴⁰ es-Serahsi, *el-Mebsût*, c. XVIII, s. 34.

⁴¹ el-Mâverdî, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 34; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 176; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. V, s. 455.

⁴² İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. V, s. 455.

⁴³ *el-En'am*, 152

⁴⁴ *el-Bakara*, 2/220

⁴⁵ es-Serahsî, *el-Mebsût*, 28 vd.

⁴⁶ el-Mâverdî, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 345

halindeki tazminat borcu” olarak tarif edilmektedir.⁴⁷ Kusur teriminin buradaki anlamı, ihmal ve hatadır. Yukarıda sözü edilen tazmin olayında vasînin bu anlamdaki kusurunun sabit bulunmaktadır. Yine buradaki sorumluluk bir akitten kaynaklanmadığı ve sorumluluk türünün de cezâî değil, hukûkî olduğu kanaatini taşıyoruz.

el-Mâverdî (v. 450/1058), kısıtlının akarının kiraya verilmesini de ticaret konusuyla birlikte gündeme getirmiştir. Ona göre, kısıtlıya ait kiralamaya müsait akarı kiralamak suretiyle kısıtlıya gelir sağlamak vasîliğin gereklerindendir. Bu, kısıtlının malını nemalandırma yollarından biridir. Vasî, geçerli bir mazeret bulunmaksızın bunu yapmadığı takdirde ücret-i misil tazminiyle yükümlüdür; ayrıca günahkar da olur.⁴⁸ Burada sözü edilen tazmin sorumluluğunun da hukûkî bir sorumluluk olduğu belirgin bir husustur.

5. Kısıtlının Hakkı Karşılığında Sulh

Her hususta olduğu gibi sulh konusunda da kısıtlının faydası düşünülmektedir. Kısıtlının hayrına olan durumlarda sulh câiz, zararının söz konusu olduğu durumlarda ise geçersiz görülmektedir. Buna göre meselâ, kısıtlı alacaklı olup bu alacağa dair delil mevcut olmadığı takdirde vasî borçludan aldığı miktar üzerinden sulh yapabilir. Ancak borçlunun, borcun o miktar kadar olduğuna dair yemin etmiş olması gereklidir. Kısıtlının söz konusu alacağa dair delili bulunması durumunda, vasînin bu alacak hakkında borçlu ile sulh yapması câiz değildir. Çünkü bu durumda yetimin zarara uğraması muhtemeldir. Zira borçlunun borcu, beyan ettiğinden daha fazla olabilir ve böylece kısıtlı zarara uğratılmış olabilir.⁴⁹

6. Vasînin Vekîl veya Vasî Tayin Etmesi

Bir vasînin kendi yerine tasarrufta bulunmak üzere vekîl ya da vasî tayin edip edemeyeceği de vesayet konusunda tartışılan hususlardandır. Genel olarak İslâm hukukunda, vasînin kendi yerine vasî tayin etmesine cevaz verildiği görülüyor.⁵⁰

⁴⁷ Kemal Yıldız, *İslâ Hukuku 'nda Kusura Dayanmayan Akit Dışı Sorumluluk*, (Basılmamış doktora tezi), M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996, s. 4 vd.

⁴⁸ el-Mâverdî, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 345.

⁴⁹ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 33.

⁵⁰ eş-Şirbînî, *Muğni 'l-muhtâc*, c.III, s.78; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c.VII, s.167; es-Serahsî, *age.*, c.XXVIII, s. 22.

Şâfiî fıkıhçılara göre, mûsînin izin vermesi halinde, kişi belirlemesi olsun ya da olmasın, vasînin vasî tayin etmesi câizdir. Ancak kişi belirlemesi yapılmadığı takdirde, bunun caiz olmadığı görüşünde olan Şâfiî fıkıhçıların da var olduğundan söz edilmektedir.⁵¹

Vasînin kendi yerine vasî tayin etmesine cevaz veren hukukçular görüşlerini, bu hususla ilgili olan tarihî iki örnek uygulamaya dayandırmaktadırlar. Rivayete göre Hz. Ömer, kızı Hafsa'ya, kendisinden sonra ailesinden görüş sahibi bir kişiye vesayet vermesine izin vererek vasiyette bulunmuştur. Hz. Fatıma da, kendisinden sonra iki oğlu Hasan'la Hüseyin'e devretmesi şartıyla Hz. Ali'yi vasî tayin etmiştir. Bu rivayetleri değerlendiren Şâfiî fıkıhçılardan bazıları, belli bir kişiyi zikrederek izin verilmesi durumunda, vasînin vasî tayin etmesini câiz görmüşler, bazıları da buna cevaz vermemişlerdir. Vasînin, uygun göreceği kişiyi tayin etmesi şeklindeki izin durumunda aynı ihtilaf söz konusudur.⁵²

Uygulamada büyük ölçüde Hanefî fikhını esas almış olan Osmanlı sisteminde, vasînin vekil tayin etmesinin kabul edilen bir husus olduğunu, incelediğimiz sicilde bu konunun yegane örneği olan kayıttan anlıyoruz. Söz konusu vekil tayini olayı kayıta şöyle anlatılıyor:

“Medine-yi Trabzon mahallatından Kühne Hamam Mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem sefer-i hümayunda vefat iden Kara Mustafa Beşe bin Monla Ömer'in sulbî sağır oğlu Süleyman ile sulbiye sağire kızları Hadice ve Ümmühanî'nin tesviye-yi emirlerine kâbel-i Şer-i Enver'den mensube vasiyyeleri olan validelerinin validesi Fatıma bint-i Osman nam hâtun ... vesayet-i mezkûrenin ümûrını görüb vesayetin hizmetini edâ itmek için tarafımdan işbu merkum Osman Beşe'yi vekil ve münab nasb ve ta'yin idüb, ol dahi vekâlet-i mersûmeyi kabul ve hizmet-i lazimesini edayi taahhüd ve iltizam eyledi deyüb, mezbur Osman Beşe'yi bizim huzurumuzda vekil nasb ve ta'yin eyleyüb, bizim her birimizi işhad eyledi. Biz bu hususa bu vechüzre şahidleriz, şehadet dahi ideriz, deyü ala tariki'sh ehade haber vormeleriyle ma veka'a bi't taleb ketbolundi...”⁵³

⁵¹ el-Mâverî, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 339-342; eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, c. III, s. 76.

⁵² eş-Şirâzî, *el-Mühezzebe*, c. III, s. 757.

⁵³ vr. 5b-12.

Görüldüğü gibi yukarıdaki kayıta, Süleyman, Hatice ve Ümmühânî adlarındaki üç torunu üzerine vasî olan Fatma adlı bir kadının, Osman Beşe adındaki bir kişiyi vesâyette kendi yerine vekîl tayin etmesi söz konusu ediliyor.

Bir husus da, vasî tarafından tayin edilen vasînin tasarruf yetkisinin kapsamı konusudur. Ebû Hanîfe'ye göre vasî tarafından, "*Ben seni vasî kıldım.*", "*Seni, vefatımdan sonra vasî nasb ettim.*", şeklindeki mutlak ve müphem ifadelerle veya "*Seni benim terekeme vasî kıldım*" ya da "*Seni her iki terekeye vasî tayin ettim.*" tarzında sarîh ifadelerle tayin edilen vasî, hem kendisini tayin eden vasînin hem de onun mûsîsinin terekesinde tasarrufta bulunmaya yetkilidir. Ancak, "*Seni mûsînin terekesine vasî tayin ettim*" şeklindeki bir ifade ile tayin edilen vasî, sadece vasînin mûsîsine ait olan terekede tasarruf yetkisine sahip olur.⁵⁴

Vasînin, "*Seni benim terekeme vasî tayin ettim*" ifadesini kullanarak tayin ettiği vasî, İmameyn'den rivayet edilen ezher görüşe göre, yalnızca kendisini tayin eden vasînin terekesinde vasî olup, tayini yapan vasînin mûsînin terekesinde tasarruf yetkisine sahip olamaz. Ebû Hanîfe'nin de yukarıda bahsedilenden farklı olarak, bu hükmü savunmuş olduğuna dair bir rivayet de söz konusu edilmektedir.⁵⁵

Şâfîiler arasında kabul edilen görüş, vasî tarafından tayin edilen vasînin, yalnızca ölenin terekesinde tasarrufta bulunmasının cevazını ön görmektedir.⁵⁶

7. Vasîlikte Ücret / Vasînin Kısıtlının Malından Yararlanması

Bu husustan bahseden ayette, yetimin işleriyle ilgilenen zengin kişilerin, işleriyle ilgilenmekte oldukları yetimin malından yemekten sakınmaları isteniyor; fakir olanların ise israfa kaçmadan yiyebilecekleri belirtiliyor.⁵⁷

Bu ayet, vasîlerin, vesayetleri altında bulunan yetim ya da kısıtlıların mallarından ne şekilde ve ne ölçüde yararlanabilecekleri noktasında ortaya konulan görüşlerde belirleyici olmuştur. İslâm hukukunda vasîliğin, zikredilen ayetin ifadesinin de gereği olarak, profesyonel

⁵⁴ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s.22.

⁵⁵ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s.22.

⁵⁶ en-Nevevî, *Ravzatü 't-tâlibîn*, 283.

⁵⁷ en-Nisâ, 4/6.

bir meslek olmaktan ziyade, bir teberru konusu olarak telakkî edildiğinden, prensip olarak ücretsiz yerine getirilmesi ön görülüyor.⁵⁸ Ancak, bu görevi ücretsiz olarak yerine getirecek birisi bulunmadığı takdirde, vasîye ücret verilmesi câiz görülüyor. Vasîye ücret takdirinin hakim tarafından yapılması halinde, bunun ecr-i misil olarak belirlenmesi öngörülüyor.⁵⁹

Vasîliğin ücretli olması durumunda vasî ya muayyen ya da gayrı muayyen bir kişi olur. Muayyen olması, mûsînin belli bir kişinin adını belirterek, vasî olması halinde ona belli bir miktar mal veya para verileceğini söylemesi şeklindedir. Gayrı muayyen ise, mûsînin belli bir miktar parayı, kim vasîlik yaparsa ona verileceğini belirtmesi şeklinde olur. Bu durumda, vasîliğe ehil olan her kim bu vasîlik görevini gerçekleştirirse, söz konusu parayı hak eder. Vasîliği birden fazla kişi de üstlenmiş olabilir. O takdirde para o kişiler arasında paylaştırılır.⁶⁰

Osmanlı döneminde, Şer'îye mahkemelerinin ücret karşılığı vasî tayininde bulunduğu anlaşılmaktadır. Sicil kayıtlarımız arasında buna dair bir örnek kayıt yer almaktadır. Daha önce aynı kişinin tereke veya çocukları ile ilgili olarak ayrı ayrı birden çok vasî tayin edilmesi bağlamında da yer vermiş olduğumuz söz konusu kayıta, ölen Semercizâde Ahmed Ağa'nın üç erkek çocuğu üzerine, Mahmud Ağa adındaki kişinin günlük on iki kuruş mukabilinde vasî tayin edildiği anlatılmaktadır. Bu anlatımın özetini ilgili kayıttan şöyle okuyoruz:

*"...el-Hâc Mahmud Ağa bin Mehmed Beşe nâm kimesne her vechile vesâyet-i mersûme uhdesinden gelmeğe kâdir olub, muhill ve müstehık olduğuni, zeyl-i kitabda muharreru'l-esâmî olan sikât ihbar itmeleri ile, medîne-yi mezbûrede hâkim-i mevkî, sadr-i kitâb bi-tevkiyeti's-şerîfel-müstetab tûbâ lehû ve husne meâb Efendi, mezbûr el-Hâc Mahmud Ağa'yi savb-ı Şer-i Enver'den yevmî on iki sağ akçe ücret ile vasî nasb ve ta'yîn buyurdukda, ..."*⁶¹

B. MÜTEADDİD VASÎLERİN TASARRUFLARI

Müteaddid vasîler deyimi, birden fazla olmak üzere belli bir üst sınırı zikredilmeyen sayıdaki çoklukta olan vasîyi ifade etmekle birlikte, kaynaklarda bu meyanda, daha çok iki

⁵⁸ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. V, s. 503.

⁵⁹ ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, c. VIII, s. 148.

⁶⁰ el-Mâverdî, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 350.

⁶¹ bkz.: vr. 4b-4.

vasînin tasarruflarından söz edildiği görülmektedir.⁶² İki vasînin tasarrufları konusunda incelemeye konu olan husus, vasîlerin birbirlerinden bağımsız tasarrufta bulunmaya yetkili olup olmadıkları ya da başka bir deyimle, vasîlerden her birinin vesâyet kapsamında tek başına gerçekleştirdiği tasarruflarının hukuken geçerli görülüp görülmediği hususudur.

Bu konudaki görüşler incelendiğinde, hukukçuların, bazı hususlarda hiçbir şart ileri sürmeksizin vasîlerin bağımsız tasarruflarını kabul ettikleri görülmektedir. Bu hususlar, genellikle geciktirilmesi kısıtlı için maddi ya da manevi zarara yol açabilecek olan ya da iki kişi tarafından gerçekleştirilmesine imkan veya ihtiyaç bulunmayan işlerle ilgilidir. Bunlar arasında, cenaze techiz ve tekfini, aciliyeti bulunan giyim ve gıda ihtiyaçlarının satın alınması, kısıtlı adına hibe kabul edilmesi, mûsînin alacağının talep edilmesi veya borcunu ödenmesi, mûsî adına davalasma, mûsî tarafından azad edilmesi vasiyet edilmiş olan muayyen bir kölenin hürriyetine kavuşturulması, kısıtlı nezdinde bulunan, yani ölen kişinin ölmeden önce başka birinden ödünç olarak almış olduğu herhangi bir eşyanın sahibine geri verilmesi, keylî veya veznî olan eşyaların paylaşılması, telef olmasından korkulan eşyaların satılması ve zayi olan malların toplanması gibi hususlar sayılmaktadır.⁶³

Müteaddid vasîlerin bu sayılanlar dışında kalan hususlardaki bağımsız tasarrufları hukukçuların çoğunluğu tarafından vasîlerin tayin şekilleriyle ilişkili olarak ele alınmaktadır. Buna göre üç durum söz konusu edilmektedir.

Birincisi, mûsînin vasîleri, açık bir şekilde bağımsız tasarruf yetkisiyle mücehhez olarak tayin etmesi durumudur. Bu durumda vasîlerden her birinin her türlü bağımsız tasarrufları geçerlidir. Vasîlerden biri ölür, delirir, fasık olur ya da vasîliği kabul etmezse, diğer vasî bağımsız tasarruf yetkisiyle tek başına vasîlik görevini sürdürür.⁶⁴

İkinci durum, vasîlerin birlikte tasarruflarının mûsî tarafından şart koşulmasıdır. Bu takdirde vasîlerin birbirlerinden bağımsız tasarrufları asla geçerli değildir. Vasîlerden birinin

⁶² el-Mâverî, *a.e.*, VIII/350; el-Karâfi, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 169; İbnü'l-Hümâm, *Ş. Fethi'l-kadîr*, c. VIII, s. 493.

⁶³ en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, c. V, s. 279; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. V, s. 450.

⁶⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s. 599; en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, c. V, s. 279; el-Karâfi, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 169.

başına yukarıda sözü edilen durumlardan birinin gelmesi halinde, diğer vasînin bağımsız tasarrufu geçerli olmayacağından, hakimın ölenin yerine yeni bir vasî tayin etmesi gerekir.⁶⁵

Üçüncü bir tayin şekli ise, vasî tayininde mûsînin mutlak ifadeler kullanmasıdır. Sadece, ikinizi vasî tayin ediyorum gibi. Hukukçular, bu şekilde mutlak ifadeler kullanılarak tayin edilen vasîlerin de birlikte tasarruf kaydıyla tayin edilmiş kabul edilmesi görüşündedirler ve dolayısıyla tek başlarına tasarruflarını geçersiz saymaktadırlar.⁶⁶

Ebû Yûsuf (v.113/731), müteaddid vasîlerin bağımsız tasarrufları konusunda, cumhurun aksine hiçbir sınırlama ve şart öne sürmemekte, vasîlerden her birinin, her durumda bağımsız tasarrufun savunmaktadır. Ona göre vesayet, vasî için mali velâyeti sabit kılar. Velâyet ise bölünme –tecezzî- kabul etmez. Vasîlerden her ikisi vasîliğe ehil kişiler oldukları takdirde, her ikisi için vasîlik hükmü sabit olur.⁶⁷

Bazı Hanefî hukukçular da, farklı zamanlarda ayrı ayrı akitlerle tayin edilen vasîlerin her birini bağımsız tasarrufa yetkili görmektedirler.⁶⁸

Az sayıdaki Hanefî hukukçusu, bizzat vasiyetçinin kendisi ya da vakıf sahibi ya da aynı kadî tarafından tayin edilmiş olmaları durumunda, iki vasîden her birinin bağımsız tasarrufa yetkili olmadıklarını düşünmektedirler. Ancak her biri farklı hakimler tarafından tayin edilmiş olan vasîlerin bağımsız tasarruflarının geçerli olduğu noktasında ihtilaf yoktur. Çünkü, vasîlerden her biri, kendisini tayin etmiş olan hakimın naibidir ve naibin de kendisini tayin eden kişi adına tasarrufta bulunması câizdir. Mûsî iki vasîyi bir akitle, birlikte tasarrufta bulunmaları şartıyla tayin ettiğinde, tek başlarına tasarrufları câiz değildir. Bu konuda icma vardır. Her birini bağımsız tasarruf yetkisiyle ve ayrı ayrı akitlerle tayin etmişse, bağımsız tasarruflarının câiz olduğu konusunda icma vardır. Bir akitle fakat bağımsız tasarruf yetkisiyle tayin ettiğinde ise, Ebû Yûsuf'a göre câiz, Ebû Hanîfe ile Muhammed'e göre câiz değildir.⁶⁹

⁶⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s.599; en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, c. V, s.279; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 169.

⁶⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s. 600; en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, c. V, s. 279; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 169 vd.; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, s. 449.

⁶⁷ İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethi'l-kadîr*, c. VIII, s. 493-496.

⁶⁸ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. V, s. 449.

⁶⁹ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. V, s. 449 vd.

Vasîlerden biri öldüğünde diğer vasî, Ebû Hanîfe ile Muhammed'e göre, tek başına tasarrufta bulunamaz. Çünkü vasîlerin bağımsız tasarrufları mûsinin rızasına muhaliftir. Bazı hususlar müstesna. Ebû Yusuf göre ise, hayatta kalan vasî münferit tasarrufa yetkilidir. Çünkü ona göre vasî tayini, vasî için tasarrufta velayet ispat eder ve bu velayet her bir vasî için aynı şekilde sabit olur. Velayet ise bölünme kabul etmez. Hasan Basrî, Ebû Yusuf'tan, diğer iki müctehidinki ile aynı olan bir görüş rivayet etmiştir.⁷⁰

Cevaz hükmünü benimseyen cumhur, vasîlerle ilgili olan bu durumu, vekaletle kıyas etmişlerdir. es-Serahsî bu hususu şöyle yorumluyor: Bu konuda aslah olan, vesayet ile vekaletin farklı mütalaa edilmesidir. Çünkü, vesayetin sübutu ölüm anında gerçekleşir. O esnada bu, her iki vasî hakkında da sabit olmaktadır. Bunun sebebi şudur: Mûsî ikinci kişiyi tayin etmekle, onun birinciyle birlikte tasarrufunu öngörmektedir. Birinci kişinin vesayet görevini tek başına gerçekleştirebileceğine dair olan kanaati zamanla zail olmuş olabilir. İkinciye ona zammetmiştir. Vekalette ise durum farklıdır. Zira müvekkil hayatta bulunduğundan, görüşü kaimdir. Vekil acze düştüğü zaman, bizzat kendisi devreye girme imkanına sahiptir. Onun gayesi ikinci vekili birinciye zammetmek değil, her birini kendi yerine münferit tasarruf yetkisiyle inabe etmektir.⁷¹

C. VASÎNİN TASARRUFLARINA NÂZIRIN ETKİSİ

Nâzır, vasînin yapacağı tasarruflara nezarette bulunmak üzere mûsî veya hakim tarafından tayin edilen kimsedir. İslâm hukukçuları vasî üzerine nâzır tayin edilmesini meşru görmektedirler. Nâzırın görevi vasînin tasarruflarını denetlemektir, vasî gibi tasarruf yetkisine sahip değildir. Nâzırın bilgisi dışında vasî, bağımsız olarak tasarrufta bulunamaz; bulunduğu takdirde tasarrufuyla yetimin zarara uğramasına sebebiyet vermesi halinde sebep olduğu zararı tazmin etmekle yükümlü tutulmaktadır.⁷²

Vasî üzerine nâzır tayini ile ilgili, incelediğimiz sicil defterinde iki örnek yer alıyor. Bunlardan birinde, babaları ölen üç küçük çocuğun vasîleri üzerine, çocukların dayılarının

⁷⁰ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 22.

⁷¹ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 22.

⁷² İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. V, s.449; Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, c. V, s. 180.

ücret karşılığında nâzır olarak nasb edilesi dikkat çekmektedir. Mezkur kayıta, nâzırın izni olmadan, vasînin, vesâyetle ilgili hususlarda tasarrufta bulunamayacağı da hükme bağlanmaktadır. Sözü edilen kayıta bu hususlar şöyle yer alıyor:

“...vefat iden Semercizade Ahmed Ağa bin Hasan Beşe 'nin sulbî oğulları Osman ve Hasan ve Hüseyin nam sağırların, tesviye-yi ümûrlerine savb-i Şer'-i Enver'den mansûb vasîleri olan es-Seyyid Mahmud Ağa ibn Mehmed Beşe nam kimesne üzerine, bir nâzır nasbi لازم ve mühim olub, sağırûn-u mezbûrûnun dayıları olan işbu rafîu'l kitab Ahmed Beşe ibn el-Hâc Mehmed nam kimesne her vechile nezaret uhdesinden gelmeğe kadir olub, nezaret-i mersûmenin hizmeti kesire olub, ücretsiz nâzır bulunmadığını zeyl-i sahifede muharrerü'l esami müslimun haber vormeleri ile, hakim-i mevki, sadr-ı kitab, tûbâ lehû ve husne meab Efendi Hazretleri vasîy-yi mezbûr es-Seyyid el-Hacc Mahmud Ağa'nın üzerine sağırun-u merkumunun mal-i mevruslerinden yevmi dörder sağ akce ücret ile merkum Ahmed Beşe 'yi nâzır nasb ve ta 'yîn buyurdukda...”⁷³

İkinci örnek, kendi çocuklarının vasîsi olan zimmî bir anne üzerine, başka bir zimmînin hakim tarafından hasbi nâzır olarak atanmasıyla ilgili olan kayıttır. Mezkur sicilde bu tayin olayı şöyle kaydediliyor:

“... Nikola nâm zimmînin sulbi sağır oğlu Gorgor ve sulbiye sağıre kızları Yasûle ve Andûse nam sağırların tesviye-yi emirlerine kâbel-i Şer'den mensub vasîyyeleri olan anaları Yelâsa nâm nasraniyye'nin üzerine nâzır olmayub, bir hasbi nazır nasbi لازم ve mühim olduğu, hakim-i mevki sadr-ı kitab tûbâ lehû ve husne meâb Hazretleri dahi vasîyye-yi mezbûre Yelâse üzerine rafîu haze'r- rakîm (?) veledi Dimitri nâm zimmîyi hasbi nâzır nasb ve ta 'yîn idüb, ol dahi ber vech-i muharrer nezâret-i mezbureyi kabul ve hizmet-i lazimesini edaya teahhüd ve iltizam itdiğinden sonra, vasîyye-yi mezbure yelasa, nazır-ı merkumun izni ve marifeti olmadıkca, ümur-i vesâyetden bir şeye şûru ve mübaşeret itmemek üzre kâbel-i Şer'den tenbih olunub, ma veka'a bi 't taleb ketbolundi.”⁷⁴

⁷³ Kaydın tamamı için bkz.: vr. 5a-8.

⁷⁴ vr. 11b-42.

II. VESAYETLE İLGİLİ DAVALAR

Vesâyetle ilgili davalar kapsamında, vesâyet konusundaki ihtilâflar, şahitlikler ve vasînin ikrarları ele alınacaktır.

A. VESÂYET KONUSUNDA İHTİLÂFLAR

1. Vasîler Arasındaki İhtilâflar

Aynı terekede birden çok vasî olması halinde bu vasîlerin, tasarruf ve malın korunması konusunda anlaşamayarak ihtilafa düşmeleri söz konusu olabilir. Bu tür ihtilaf mevzularında takip edilecek usul konusunda İslâm hukukçularının göz önüne aldıkları esaslar, ihtilafa konu olan malların vasîler arasında taksim edilmeye el verişli olup olmadığı, vasîlerin müstakil tasarruf yetkisiyle tayin edilmiş olup olmadıkları ve malın vasîler arasında taksim edilmesinin kısıtlılar açısından zararlı olup olmayacağı hususlarıdır.

Hukukçuların büyük çoğunluğu, bu tür bir ihtilaf vukuunda, taksim etmeye elverişli olup taksim edilmesinde kısıtlılar açısından sakınca bulunmayan malların vasîler arasında taksim edilerek, her bir vasînin kendisine tahsis edilen bölümde müstakil tasarrufa yetkili kılınmalarını câiz görmektedirler. Ancak vasîlerin, mûsî tarafından böyle bir taksimden men edilmiş olması durumunda caiz görmüyorlar. Malın taksim edilmesine karar verildiği halde, hangi malın hangi vasînin yanında bulunacağı konusunda ihtilaf doğması durumunda ise, sözü edilen çoğunluğun önerdiği çözüm yolu kur'a çekilmesidir.⁷⁵

Umumi görüş böyle olmakla beraber, bazı fıkıhçılar, vasîlerin bağımsız tasarruf yetkisiyle birlikte tayin edilmemiş olmaları durumunda kısıtlının malının vasîler arasında bölüştürülmesini, mûsînin arzusuna aykırı olduğu gerekçesiyle câiz görmemektedirler. Onlara göre bu durumda anlaşmazlığı çözmek hakime düşer. Hakim vasîlere uygun gördüğü çözüm yolunu önerir. Vasîlerden biri, bir kaç ya da hepsi hakimın önerisini kabul etmediği takdirde, hakim öneriyi kabul etmeyenlerin yerine, onların vekili olmak üzere başkalarını tayin eder. Ancak vasîler azlolunmuş sayılmazlar. Hakimın atadığı kişiler onların naibleri olmuş olur.⁷⁶

⁷⁵ el-Mâverî, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 338; es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 28; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 169.

⁷⁶ en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, c. V, s. 282

Bazı Mâlikî hukukçuların bu konuda kabul ettikleri çözüm yolu, kısıtlının malının öncelikle adil olan vasînin yanına, adalet bakımından müsavi olmaları halinde ise, takvaca daha üstün olanın gözetimine bırakılması şeklindedir. Bu görüşte olan müctehidler, söz konusu durumda kısıtlının malının vasîler tarafından aralarında taksim edilmesi sonucu telef edilmesi halinde, telef eden vasî tarafından kısıtlının zararının tanzim edilmesi gerektiği düşüncesindedirler.⁷⁷

İhtilafa konu olan malın taksime elverişli olmadığı durumlarda, ekseri ulemaya göre, vasîler malı güvenli bir mahalde ya birlikte korurlar ya da onlar adına bir başkası muhafaza eder; yoksa korumayı hakim üstlenir. İmam Ebû Hanîfe durumunda, muhayee öngörmektedir.⁷⁸

Vasiyet gereği infakta bulunulacak fakirlerin belirlenmesi konusunda çıkacak ihtilafın çözümü konusunda da inisiyatif hakime tanınmaktadır.⁷⁹

2. Vasî İle Kısıtlı Arasındaki İhtilaflar

Kaynaklarda, vasî ile kısıtlılığı sona eren çocuk ya da başka bir sebeple kısıtlılık altına alınmış olan kişi arasında bazı konularda ihtilaf çıkabileceğinden söz ediliyor. İhtilaf vukûunda hangi şartlarda kimin sözüne itibar edilmek suretiyle meselenin çözüme kavuşturulacağı hususu ise, vasînin ikrarlarını gündeme getirmektedir. Bu sebeple kaynaklarda bu konunun genellikle, “*vasînin ikrarları*” ya da salt “*ihtilaf*” şeklinde yer aldığı göze çarpıyor.

a. Nafaka Konusunda İhtilaf

Nafaka ile ilgili olarak daha çok, vasînin kısıtlıya nafaka ödeyip ödemediği, ödenen nafakanın miktarı veya süresi konularındaki ihtilaflardan söz edildiği görülüyor.

aa. Nafakanın Ödenip Ödenmediği Konusunda

Vasî ile bülüğa ermiş olan kısıtlı arasında, vasî tarafından kısıtlının nafakasının ödenip ödenmediği konusunda ihtilaf çıkması halinde, Şafiî fıkıhçılara göre, sadece yemin ettiği takdirde vasînin sözüne itibar edilir. Vasî, bu konuda emin kabul edildiğinden, sözünün doğru olduğuna dair ayrıca bir delil serdetmekle yükümlü görülüyor.⁸⁰

⁷⁷ el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 169.

⁷⁸ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 28; en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, c. V, s. 280.

⁷⁹ en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, c. V, s. 282; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 169.

⁸⁰ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, c. III, s. 757; eş-Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 78.

ab. Nafaka Miktarı Konusunda

Nafakanın miktarı konusunda meydana gelebilecek ihtilaf konusunda, vasînin iddia ettiği miktarın, Şer'î ve öefî kaidelere göre normal bir nafaka miktarı olması halinde yine vasînin sözü geçerlidir; fakat, normal nafaka miktarı ölçülerinden fazla bir miktar olması durumunda çocuğun sözüne itibar edilir. Vasî ödediğini iddia ettiği miktarın, normal nafaka miktarından fazla olan kısmını çocuğa tazmin etmekle yükümlüdür. Vasînin baba ya da hakim tarafından tayin edilmiş olması arasında fark görülmemektedir.⁸¹ Az miktarda israfı da içeren nafaka hususunda, yeminiyle birlikte vasînin ikrarı tasdik olunur.⁸²

Vârisler küçük olup, vasî onlardan her birine farklı miktarlarda nafaka ödediğini söylemesi durumunda, bu miktarlar makul ölçüler dairesinde olursa vasînin ikrarı tasdik ediliyor. Bu hususta nafakanın ihtiyaçlara mebnî olduğu, ihtiyaçların ise yaş, cinsiyet ve bedensel özelliklere göre farklılıklar gösterebileceği üzerinde duruluyor.⁸³

ac. Nafaka Ödemesinin Süresi Konusunda İhtilaf

Kısıtlı rüşde kavuştuktan sonra, vasîsi ile kendisi arasında vasîsinin kendisine ödediği nafakanın süresi üzerinde anlaşmazlık vukû bulabilir. Genel kabule göre nafaka miktarı konusundaki ihtilaf yalnızca mal üzerinde cereyan eden bir husus olarak değerlendirilmek suretiyle, bu hususta vasî emin kabul edilmekte ve sözü muteber sayılmaktadır.⁸⁴ Şâfî ve Mâlikî fıkıhçılardan bazıları adı geçen konuda vasînin emin kabul edilmesi şartının bulunmadığı görüşünde olduklarından, tasdik edilmesini delil şartına bağlamışlardır.⁸⁵

b. Kısıtlının Malının Kendisine Verilip Verilmediği Konusunda İhtilaf

Kısıtlılığı sona eren kişi, vasînin malları kendisine teslim etmediğini, buna karşı vasî teslim ettiğini iddia ederek, aralarında ihtilaf çıkabilir. İslâm hukukçularının bir kısmı, bu durumda şartsız olarak vasînin sözünün muteber olması taraftarıdır.⁸⁶ Hukukçuların

⁸¹ el-Mâverdî, *el-Hâvî*, c. VIII, s.346; es-Serahsî, *el-Mebsût*, c.XXVIII, s.30.

⁸² el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 181.

⁸³ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 30.

⁸⁴ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, c.III, s.758; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c.VII, s.183; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c.V, s. 460.

⁸⁵ el-Mâverdî, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 346; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 181.

⁸⁶ eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, c. III, s. 758.

çoğunluğu ise aksi görüştedirler. Onlar, delil serdetmediği takdirde vasînin sözünün kabul edilmemesi gerektiği görüşünü savunmakta⁸⁷ ve bu görüşlerine, “*Mallarını kendilerine verdiğinizde, şahit tutun...*”⁸⁸ mealindeki ayeti delil göstermektedirler. Onlara göre bu ayette Allah Teâlâ vasîyi, malı muhafaza hususunda emin kıldığını fakat, yetime malı teslim etmesi hususunda emin kılmadığını beyan etmiş olmaktadır. Ancak onlar, bir engel bulunmamasına rağmen, kısıtlının rüşte ermesinin üzerinden yirmi yıl gibi uzun bir zaman geçtiği halde bu yönde bir talebi olmadığı takdirde, sadece yemin ettiği takdirde vasînin tasdik olunmasını kabul etmektedirler. Bir anlamda, yirmi yıl bu hususta zaman aşımı müddeti olmaktadır.⁸⁹

c. Diğer Konulardaki İhtilâflar

Vasî, kısıtlılığı sona eren çocuğun, kısıtlılık döneminde başkasına verdiği mali bir zarar veya izinli olduğu ticarî bir tasarruf dolayısıyla yüklenmiş olduğu bir borcu çocuğun malıyla ödediğini iddia ettiğinde, çocuk bu iddiaları reddederse, vasînin iddiası geçersiz sayılıp, zikrettiği meblağı tazmin etmekle yükümlü olur.⁹⁰

Kısıtlıya ait bir arazinin vergisini ödeyip ödemediği konusunda da vasî ile kısıtlı arasında anlaşmazlık meydana gelebilir. Böyle bir ihtilaf vukûu anında, durumun iddiaların asıllarının incelemeye tespit edilmesi öngörülüyor. Şayet vasînin, kısıtlının babasının, kısıtlı tarafından belgelenen ölüm tarihinden önceki ya da arazinin ziraata elverişli olmadığının ortaya çıktığı tarihlere ait bir ödemededen söz ettiği anlaşılırsa, kısıtlının sözü asıldır. Vasînin iddiası geçersiz olur. Zahir-i halin vasîyi tasdik etmesi durumunda ise, yemin etmesi şartıyla vasînin doğru söylediğine hükmedilir.⁹¹

B. VESÂYETLE İLGİLİ ŞÂHİTLİKLER

Vesayetle ilgili şahitlikler ifadesinden, vasî, kısıtlı veya kısıtlı olmayan varislerle üçüncü kişilerin vesâyete ilişkin lehte veya aleyhte olan şahitlikleri anlaşılmaktadır.

⁸⁷ eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, c. III, s. 78.

⁸⁸ *en-Nisâ*, 4/6

⁸⁹ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 30; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 181.

⁹⁰ Bilmen, *İstulâhât-ı Fıkhiye Kamusu*, c. V, s. 194 vd.

⁹¹ Bilmen, *İstulâhât-ı Fıkhiye Kamusu*, c. V, s. 194 vd.

1. Vasînin Şâhitlikleri

a. Vasînin Mûsî Hakkındaki Şâhitlikleri

İslâm hukukçuları, vasînin, mûsisinin lehinde olan şâhitliklerini, vasînin tasarrufa yetkili bulunduğu hususlarla ilgili olması halinde geçerli görmezlerken, tasarrufa yetkili olmadığı hususlarda geçerli kabul etmektedirler.⁹²

Hukukçular vasînin mûsî aleyhine borç ve vasiyet ikrarı dışındaki şâhitliklerini geçerli saymışlardır. Borç ikrarı şeklindeki şâhitliği ise geçersiz görmektedirler. Buna bağlı olarak iki vasînin, mûsîde alacağı bulunduğunu iddia eden bir kişiyi tasdik ederek bu hususta iddia sahibi lehine ve mûsî aleyhine olmak üzere şâhitlik yapmak suretiyle, iddia sahibine mûsînin malından borç namına ödeme yapmalarından sonra, başkalarının şâhitliği ile başka alacaklıların ortaya çıkması halinde vasîler tazminle yükümlü görülüyorlar. Söz konusu şâhitliğin hakim huzurunda yapılması neticesinde hakim tarafından borca hükmedilmesinden sonra ödeme yapıldığında ise, vasîler tazminle yükümlü görülüyorlar⁹³

İki vasînin birlikte, ölenin bir başka kişiyi kendileri ile birlikte vasî tayin ettiğine dair şehadetleri, bunun kendilerine yardımcı edinmeye yönelik bir tertip olma ihtimalinden dolayı itham edilmeleri söz konusu olduğundan geçersiz görülmektedir. Ancak, lehinde şehasette bulunan kişinin böyle bir iddiada bulunması durumunda, hakimnin böyle bir kişiyi tayin etme yetkisi göz önüne alınarak istihsanen câiz görülmüştür.⁹⁴

b. Vasînin Kısıtlılar Hakkındaki Şâhitlikleri

Vasîlerin kısıtlı lehine, malî olmayan hususlardaki şâhitlikleri geçerli, malî konulardaki şâhitlikleri ise tamamıyla geçersiz kabul edilmektedir. Meselâ, vesâyetleri altında bulunan kısıtlılar lehine birisi tarafından mal vasiyetinde bulunulduğu hususunda şâhitlikte bulunmaları durumunda, töhmet sebebiyle şâhitlikleri sahih görülmektedir.⁹⁵

⁹² el-Mâverdî, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 247; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s. 636; en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, c.V, s. 282; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s. 181; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. V, s. 457.

⁹³ el-Mâverdî, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 247; en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, c. V, s. 282.

⁹⁴ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. V, s. 457.

⁹⁵ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. V, s. 457.

c. Kısıtlı Olmayan Vârisler Hakkındaki Şâhitlikleri

Bu konuya Hanefî kaynaklarda yer verildiği görülmektedir. İmam Azam'a göre vasîlerin, yetişkin varisler lehine ölenin malı hakkındaki şهادetleri geçersiz, başkalarının malları hakkındaki şهادetleri ise geçerlidir. İmameyn'e göre ise her iki durumda da geçerlidir. Çünkü onlara göre varisler yetişkin olduğu takdirde, vasîlerin terekede tasarruf velayetleri bulunmamakta, dolayısıyla da töhmet altında kalmaları söz konusu olmamaktadır. İmam Azam ise, gaip olmaları durumunda, yetişkin varislerin taşınır mallarını satma konusunda vasîlerin velayetlerinin bulunduğu görüşünde olduğundan, adı geçen durumda töhmetin söz konusu olduğu düşüncesindedir.⁹⁶

2. Vârislerin Şâhitlikleri

Bu noktada sözü edilen hususlar, vârislerin mûsî zimmetinde borç bulunduğu dair, başkası lehine vasiyette bulunduğu veya bir kişiyi vasî tayin ettiğine dair olan şâhitliklerdir.

Yetişkin vârislerin, mûsînin başkalarına borcu bulunduğu dair şâhitlikleri, bu şâhitliklerinin, onları bu konuda yalancı şâhitliğe sevk edecek her hangi bir etkenden kaynaklanmış olamayacağı düşüncesiyle geçerli görülmektedir.⁹⁷

Varislerin, babalarının bir kişi lehine vasiyette bulunduğu yönündeki şâhitliklerine gelince, bu şâhitliklerinin geçerliliği, lehinde şâhitlikte bulundukları kişiyle kişisel çıkar ilişkisine dayalı bir yalan şâhitlik olmadığıнын belirlenmesi şartına bağlanıyor.⁹⁸

3. Üçüncü Kişilerin Şahitlikleri

Üçüncü kişiler, mûsînin birilerine borçlu olduğu ya da vasiyette bulunduğunu iddia edebilirler. İki kişi, bir başka iki kişinin, ölen kişide belli bir miktar alacakları olduğuna dair şهادette bulunur, aynı şekilde onlar da diğer iki kişi lehinde şهادette bulunabilirler. Aynı tür şahitlik, karşılıklı ikişer kişinin birbirleri lehine, ölen kişinin cariyesini ve kölesini vasiyet ettiğine dair de olabilir. İmam Azam ile Muhammed'e göre bu iki durumdaki şahitlikler

⁹⁶ İbn Âbidîn, *Reddû 'l-Muhtâr*, c. V, s. 457.

⁹⁷ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 31.

⁹⁸ el-Karâfî, *ez-Zehîra* C. VII, s. 179.

geçerlidir. Onlar bu görüşlerini, söz konusu durumlarda şahitlikte bulunan kişiler arasında ortaklık ilişkisi olmayacağı ve bu yüzden de itham altında kalmalarını gerektirecek bir durum olmadığı tezine dayandırmaktadırlar. Ancak söz konusu şahitlikler, karşılıklı olarak, terekenin üçte biriyle ilgili olursa veya taraflardan biri diğerleri lehine terekenin üçte biri hakkında, diğerleri de berikiler lehine ölenin kölesi hakkında şahitlik ederlerse, bu şahitlikler geçersiz görülmüştür. Çünkü bu suretle yapılan şahitliklerin ortaklık ispat ettiği düşünülmektedir. Ebû Yûsuf ise, adı edilen durumlardaki şahitliklerin tamamını geçersiz kabul etmektedir.⁹⁹

Şahitlikle ilgili yukarıdaki anlatımlarda, şahitliğin kabul edilmesi için şahitlikte bulunan ile hakkında şahitlikte bulunulan arasında *ortaklık, düşmanlık veya menfaat* ilişkisi ya da bu yönde ithama yol açabilecek her hangi bir durumun bulunmaması şartlarının aranmakta olduğu görülmüyor. Bu şartlar, şahitliğin kabulüyle ilgili İslâm hukukunda vaz' edilmiş olan genel ilkeleri yansıtmaktadır. Nitekim, Kemal Yıldız'a ait "*İslâm Hukukunda Şahitlik*" konulu tez çalışmasında, şahitliğin kabulü için, "şahidin taraflar ile olan ilişkisi ve konumları bakımından öngörülen şartlar" başlığı altında, "*şahidin, taraflardan biriyle menfaat ilişkisi içinde bulunmaması, şahitlik konusunun, şahidin taraf olabileceği bir kimseyle ilgili olmaması ve taraflar ile şahit arasında düşmanlık bulunmaması*"¹⁰⁰ ilkeleri de sayılmaktadır.

Söz konusu çalışmada ayrıca, yukarıda sözü edilen gerekçelerle ya da başka bir sebebe binaen yalan söyleyebilecekleri konusunda itham edilmeleri söz konusu olan kişilerin şahitliklerin de kabul edilmeyeceği vurgulanarak, bu konuda, "*töhmət altındaki kimse için şahitlik yoktur*"¹⁰¹ şeklinde bir de hadis rivayet edilmektedir.

C. VASÎNİN İDDİALARI

Vasînin, kısıtlı ile ihtilafları sadedinde olmayan ve başkaları hakkında şahitlik niteliği de taşımayan kişisel ikrarlarının inceleme konusu olan yanı, bu ikrarların hangilerinin ne şartlarda doğru kabul edilip tasdik olunacağı meselesidir. Bunlardan bir kısmı, konumu gereği

⁹⁹ İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethi'l-kadîr*, c. VIII, s. 501; İbn Abidin, *Reddû'l-Muhtâr*, c. V, s. 456.

¹⁰⁰ Kemal Yıldız, *İslâm Yargulama Hukukunda İsbat Vasıtası Olarak Şahitlik* (Basılmamış yüksek lisans tezi), M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989, s. 74-80.

¹⁰¹ Bkz.: Yıldız, *Şahitlik* (Ali b. Hasan et-Tarablusî, *Muînü'l-hukkâm*, Bulak 1300, s. 71'den naklen), s. 79.

hakkında vasînin güvenilir kabul edildiği hususlarla ilgili olup, o tür ikrarlarında vasînin şâhitsiz ve delilsiz olarak tasdik olunması öngörülmektedir. Genel olarak vasî, vesâyetle ilgili olan konularda güvenilir kabul edilmektedir. Vasînin delilsiz veya şâhitsiz olarak tasdik olunmadığı ikrarları sayılı hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bular vasînin;

- 1) Kendi ya da ölenin parasıyla, ölünün borcunu ödediği şeklindeki iddiası
- 2) Yetimin başkasına ait malı tüketmesi sebebiyle o malı tazmin ettiğine dair iddiası,
- 3) Ziraate elverişsizliği zamanda, kısıtlının arazisinin haracını ödediğine dair iddiası,
- 4) Ölen kişinin mahremlerine nafaka ödediğine dair olan iddiası,
- 5) Ölen kişiye olan borcundan, kısıtlıya nafaka ödediği şeklindeki iddiası,
- 6) Malının gaybeti halinde, kendi malından nafaka ödediğini söylemesi şeklindeki iddiası,
- 7) Kısıtlının eşinin mehrini kendi malından ödediği şeklindeki iddiası,
- 8) Kaçan köleyi geri getirtme karşılığında harcama yaptığı şeklindeki iddiası,
- 9) Kölenin irtikap ettiği bir cinayetin fidyasını ödediği şeklindeki iddiası.¹⁰²

Bu sayılan hususlarda vasînin tasdik edilip, yaptığı harcamaları kısıtlının malından tazmin etmeye hak kazanması, ya ilgili hususta şahit göstermesi ya da başkaca bir delil ortaya koyması şartına bağlanmaktadır. Ayrıca Hanefilere göre vasî, ölenin kefeni için kendi malından harcama yaptığını söylemesi halinde, semen-i misil miktarınca bu ikrarında tasdik olunup, ölenin malına rücû ederek yapmış olduğu harcamayı geri alabilir. Çünkü ölümü anında mûsînin kefen alınabilecek parası bulunmayabilir. Kefen alınması da ivedilik arz ettiğinden, o anda vasî kendi parasıyla kefen alıp ölüyü kefenler.¹⁰³

¹⁰² İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. V, s. 459.

¹⁰³ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 31; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. V, s. 457 vd.

III. VASÎLİĞİ SONA ERDİREN DURUMLAR

A. KISITLININ KISITLILIK HALİNİN ORTADAN KALKMASI

Bir kişinin kısıtlılık altına alınmasını gerektiren iki durum vardır: Birisi bülüğa ermemiş bir çocuk olmak, diğeri de daha önce sözünü etmiş olduğumuz rüşdü bozan arıza hallerinden birinin mevcudiyetidir. Dolayısıyla kısıtlılığın kalkması da bu durumların ortadan kalkmasıyla olacaktır. İlgili ayet, yetimin malının kendisine teslim edilmesini, kendisinde rüşd halinin görülmesi şartına bağlıyor.¹⁰⁴ İslâm hukuku mütehassısları bu konuda, söz konusu ayetin hükmünü de göz önüne alarak görüşlerini açıklamışlardır. Yetimin vasîsi şayet hakim tarafından tayin edilmiş ise, yetim rüşde erse bile, hakim kararı olmadan kısıtlılığı kalkmaz. Çünkü bu durumda vasînin yetim üzerindeki velayeti, hakimın hükmüyle sabit olmuş durumdadır. Dolayısıyla kısıtlılığın kalkması da yine, ancak hakimın hükmüyle olur.¹⁰⁵

Baba ya da dede tarafından tayin edilmiş olan bir vasînin vesayetinde bulunan yetimin kısıtlılığının kalkması konusunda, Şâfiî fıkıhçılar arasında iki farklı görüş vardır. Vasînin velayet hususunda baba ya da dedenin yerini tutuyor olması noktasına itibar eden fıkıhçılar, rüşdün zuhuruyla, hakim kararına gerek olmadan, kısıtlılığın son bulacağı görüşündedirler. Vasînin sahip olduğu malî velayetin, aslî olmayıp, başkasından intikal eden bir velayet olduğu gerçeğini göz önüne alan diğer bazı Şâfiî fıkıhçılar ise, bu velayetin, hakim kararı olmadan sakıt olmayacağı ve dolayısıyla da yetimin kısıtlılığının hakim kararı olmadan sona ermeyeceği sonucuna varmışlardır.¹⁰⁶

Yine Şâfiî fıkıhçılara göre, küçük yetim gayrı reşit olarak bülüğa erdiğinde ya da bülüğa ermeden önce reşit olduğunda kısıtlılığı kalkmaz. Çünkü onlara göre kısıtlı üzerinden kısıtlılığın kalkması, sadece rüşd ya da sadece bülüğ ile olmayıp, ancak ikisinin birlikte bulunması ile gerçekleşebilmektedir. Bu durumda vasînin, mansûb veya muhtar olması sonucu etkilemez, kısıtlılık durumu devam eder.¹⁰⁷

¹⁰⁴ en-Nisâ, 4/6.

¹⁰⁵ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c.XXVIII, s.24; el-Karâfi, *ez-Zehîra*, c. VII, s.179.

¹⁰⁶ el-Mâverdî, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 348.

¹⁰⁷ el-Mâverdî, *el-Hâvî*, c. VIII, s. 348.

Kısıtlılık sona erdikten sonra, vasînin kısıtlıların malları üzerinde tasarruf yetkisi kalmayacağından, mallarını kendilerine teslim etmesi gerekli olur.¹⁰⁸ Bu konuda bir farklı yaklaşım bulunmamaktadır. Ancak, Hanefî hukukçular, burada iki hususa dikkat çekiyorlar:

Birincisi; vasî, kendisinin miras hissesi olduğunu söyleyerek, varislerden birine belli bir miktar mal verince, aynı miktarda diğer varislere de vermek mecburiyetindedir. Zira bu davranışı, aynı miktarlarda diğerlerinin de miras payları bulunduğunu zımnen içermektedir.¹⁰⁹

İkincisi ise; vasî yetimin malını, rüşdünün zuhur etmesinden önce, idrak devresinden sonra bile olsa, kendisine teslim ettiğinde, mal zayi olursa, kendisine mal teslim edilmesi câiz olmayan kişiye teslim etmiş olmasından ötürü, vasî tazminle yükümlü olur. İmam Azam on beş yaşından sonra teslim edildiği takdirde tazmin gerekmediği görüşündedir.¹¹⁰

B. VASÎNİN AZLEDİLMESİ

Vasîliği sona erdiren başlıca etkenlerden biri de vasînin azledilmesidir. Bir vasî vasîliği kabul edip, kendisini seçen kişi de öldükten sonra, ölüm dışında onun vasîlikten azledilmesini gerektiren hususlar ise, müctehitlerin büyük çoğunluğuna göre, hiyanet, cünûn-u mutbik, ahmaklık ve ihmâl konularını göstermektedirler.¹¹¹ Ancak Şâfiî hukukçulara göre vasî, izinle tasarrufta bulunduğu için, istediği zaman kendisini vasîlikten azletme yetkisine sahiptir. Aynı şekilde hakim de istediği zaman vasîyi azletmeğe yetkilidir. Onlar bu konuda vasî türleri arasında ayırım yapmamaktadırlar.¹¹² Çoğunluk ise bu noktada seçilmiş vasî ile hakimın vasîsini ayrı mütalâa etmişlerdir. Onlara göre seçilmiş vasî kendiliğinden vasîlikten çıkamaz. Buna hakim karar verir. Azlini gerektiren bir hal bulunmadıkça da hakim, seçilmiş vasîyi azletme yetkisine sahip değildir. Mal ve işlerin çokluğu sebebiyle acze düşen seçilmiş vasî şayet adil bir kişi ise, hakim onu azletmeyip, kendisine bir yardımcı tayin eder. Bir hakim tarafından nasb edilmiş olan vasiy-yi mabsuba gelince o, hakimın bilgisi dahilinde kendisini

¹⁰⁸ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 34, en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 283.

¹⁰⁹ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 34.

¹¹⁰ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 34.

¹¹¹ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s.24; el-Karâfî, *ez-Zehîra*, c. VII, s.179.

¹¹² eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, c. III, s. 758.

vasîlikten azledebilir; bu statüdeki vasîyi hakim de istediği zaman görevden alabilir.¹¹³

Cünûn-u mutbik seviyesinde aklî melekesini yitiren seçilmiş vasîyi hakim azletmeden, bu vasî söz konusu durumdan kurtulursa, adalet ve ehliyeti sabit olduğu takdirde hakim onu azledemez.¹¹⁴ Evlenmemesi şartıyla vasî tayin edilen ümmü-veled cariye, evlendiği takdirde vasîlikten azledilir.¹¹⁵

¹¹³ es-Serahsî, *el-Mebsût*, c. XXVIII, s. 24; el-Karâfî, *ez-Zehira*, c. VII, s. 179.

¹¹⁴ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. V, s. 449.

¹¹⁵ el-Karâfî, *ez-Zehira*, c. VII, s. 180

SONUÇ

Bu çalışmada, vesâyet müessesesinin İslâm Hukuku kaynaklarında ne şekilde ele alındığı ve Trabzon vilayetine ait bir Şer'îye sicil defteri çerçevesinde, Osmanlı dönemine ait uygulamaya ışık tutulmaya çalışıldı. Çalışmayla vardığımız sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

1) Vesâyet toplumsal ve hukukî bir kurumdur. Bu kurumun gerçekleştirmeyi hedeflediği toplumsal amaç, hayatta, baba ve dede gibi, kendilerini koruyup mallarını idare edecek yetkin bir velisi kalmayan ve eksik ehliyetli ya da ehliyetsiz tabir olunan yardım ve himayeye muhtaç kimselerin haklarının korunması, mal ve işlerinin kendileri adına idare edilmesidir. Hak ve menfaatlerinin korunması hedeflenen eksik ehliyetli ya da ehliyetsiz kimselere *kâsır* veya *kısıtlı* da denir. Bu terim, hem bülüğa ermemiş gayrı mümeyyiz çocukları hem de bir arıza ile illetli bulunan gayrı reşit kişileri ifade etmektedir.

2) Literatürde vesâyet uygulamasının tarihi Eski Roma hukukuna dayandırılmasına rağmen, Kur'an'a bakıldığında bu tarihin çok daha gerilere gittiğine şahit olunmaktadır. Hz. Zekerîyyâ'nın Hz. Meryem'i bakıp gözetmekle görevlendirilmiş olması bu konuda tipik bir misal teşkil etmektedir. Vesâyet, günümüzde de güncelliğini koruyan bir kurumdur.

3) Vesâyet bir temsil kurumudur. Zira vasî, bir açıdan kendisini tayin eden velîyi ya da hakimi, bir açıdan da vasîliğini üstlenmiş olduğu kısıtlıyı temsil etmektedir. Şöyle ki: Vasî, vesâyeti altındaki kısıtlı ya da kısıtlılar adına tasarrufta bulunurken bu tasarruflarda onları temsil etmektedir. Öte yandan velî veya hakim tarafından tayin edilmiş olan vasî, vesâyet kapsamında sahip olduğu bütün yetkileri kendisini tayin eden velî ya da hakimden devralmaktadır. Bu yönüyle de onların temsilcisi durumundadır.

4) Tez içinde değinildiği ve sicil kayıtlarında da açıkça görüldüğü gibi, Osmanlı dönemindeki vesâyet uygulaması, vasîde aranan şartlar, kısıtlının haklarının gözetilmesine gösterilen özen ve vasînin tasarrufları bakımından klâsik İslâm hukuku kaynaklarında öngörülenle paralellik arz etmektedir.

5) Öte yandan sicildeki uygulamalara bakıldığında, Osmanlı toplumunda devletin, ister istemez tabîlikten uzaklaşmaya mahkum olan resmî yetiştirme yurtları açmaktan ziyade, yetim ve kimsesiz çocukların tabîi aile ortamından uzaklaştırılmadan ve toplumdan

tecrit edilmeden korunup kollanmasını sağlayan vesâyet uygulamasına ağırlık vermiş olduğunu söylemek mümkündür. Günümüz toplumlarında “*gömillü aile*” uygulamasına yönelik çalışmalarına yönelinmesi göz önüne alındığında bunun önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

6) İslâm Hukuku’nda vasînin tasarruflarını denetlemek üzere bir de nâzırlık (gözetmenlik) müessesesi tanınmıştır. Denetim ve gözetim mekanizması, tasarruf yetkisinin kapsamında bir daralmaya yol açmamakla birlikte, vasînin tasarruflarını denetin organının iznine bağlamaktadır. Dolayısıyla vasî, nâzırın izni olmaksızın tasarrufta bulunup kısıtlının zarara uğramasına sebep olduğu takdirde, bu zararı tazmin etmekle yükümlü tutulmaktadır.

7) İslâm Hukuku’nda, âyet ve hadislerin uyarıları istikametinde, vasîlik konusu çok önemsenmiş; bunun neticesi olarak da vasîlik görevini üstlenecek kişilerde üstün ahlâkî nitelikler bulunması öngörülmüştür. Vesâyetle ilgili kayıtlar incelendiğinde aynı özenin Osmanlı Şer’iye Mahkemelerince de gösterildiği görülmektedir. Nitekim kayıtlarda, kısıtlılar üzerine Şer’iye Mahkemesi tarafından vasî tayin edilecek olan kişiler, hakim huzurunda, mahkeme heyetince halleri maruf ve şahitlikleri makbul görülen kişiler tarafından, her bakımdan vasîliğe ehil olup kısıtlıların mallarını zapt etmeye ve kendilerini de hıfz etmeye ehil ve muktedir oldukları konusunda tezkiye edilmektedirler.

8) Vasî tayini ile ilgili olarak dikkat çeken bir diğer husus da, bu konuda cinsiyetin önem taşımadığına şahit olunmasıdır. Sözü edilen liyakat şartlarını taşımak kaydıyla, hem erkek hem de kadınlar vasî olabilmektedir. İncelediğimiz kayıtlar arasında, anne, babaanne, anneanne veya başka kadınların vasî tayin edilmiş olduğunu gösteren örnekler mevcuttur.

9) Kaynaklarda, Kur’an ayetleri uyarınca, bir gayrı müslimin müslüman kısıtlı veya bir müslümanın çocuğu üzerine vasî olması *şahih* görülmemekle birlikte, şartlarını taşıması halinde, gayrı müslimlerin gayrı müslim kısıtlılar ya da gayrı müslim çocukları üzerine vasî tayin edilmeleri kabul ediliyor olması ve buna paralel olarak sicil kayıtlarında da buna dair uygulama örnekleri yer alması, İslâm hukukunda ve Osmanlı uygulamasında, gayrı müslimlerin *bağımsız kişiliklerinin tanındığını* göstermektedir. Çünkü vasîde aranan şartlar göz önüne alındığında, bunların, müstakil ve tam şahsiyeti oluşturan unsurlara denk düştüğü görülür.

BİBLİYOGRAFYA

- el-ÂMİDÎ, Seyfüddin Ebi'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Ali b. Muhammed, *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- ATEŞ, Süleyman, *Kur'an-ı Kerîm ve Yüce Meâli*, Kılıç Kitabevi, Ankara, ts.
- el-BÂBERTÎ, Ekmelüddin Muhammed b. Mahmûd (v. 786 h.), *Şerhu'l-İnâye ale'l-Hidâye*, I-VI, (Fethu'l-Kadîr'le birlikte basılmıştır), Mısır, ts.
- el-BEHÛTÎ, Mansûr b. Yûnus b. İdrîs (v. 1054/1641), *Keşşâfü'l-Kinâ' an metni'l-iktina'*, I-IV, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1402/1989.
- BİLMEN, Ömer Nasûhî (v. 1391/1971), *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, I-VIII, İstanbul, ts.
- el-CEZİRÎ, Şeyh Abdurrahmân, *Dört Mezhebin Fıkah Kitabı* (trc. Hasan Ege), I-VII, Bahar Yayınevi, İstanbul 1991.
- ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkah ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul 1998.
- el-Fetâvâ'l-Hindîyye*, (Hey'et) I-VI, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 1393/1973.
- el-HUDARÎ, Muhammed, *Usûlü'l-Fıkah*, el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, Mısır 1962
- İBN ÂBİDÎN, Muhammed b. Emîn b. Ömer b. Abdülazîz (v.1252/1836), *Raddü'l-Muhtâr alâ'd-Dürri'l-Muhtâr*, I-VI, Daru'l-ihyâi't-türasi'l-Arabî, Beyrut 1408/1987.
- İBN HAZM, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî (v. 456/1062), *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, I-XIII, Dârü'l-Fikr, Kahire 1986.
- İBNÜ'L-HÜMÂM, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdülvâhid es-Sivâsî (v. 861/1457), *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Matbaatü Mustafâ Muhammed.
- İBN İSHAK, Muhammed b. Yesâr (v. 85/151), *Sîretü İbn-i İshâk*, (thk. Muhammed Hamidullah), yy., 1401/1981.
- İBN KUDÂME, Muveffikuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed (v. 620/1223), *el-Muğnî alâ metni'l-mukni'*, I-IX, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1414/1994.
- İBN MANZÛR, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed (v. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Dârü Sadır, Beyrut, ts.

- İBN RÜŞD**, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed (v.520/1126), *el-Beyân ve 't-tahsîl*, I-XV, Beyrut 1988.
- İBN RÜŞD**, Muhammed b. Ahmed el-Hafîd (v.595/1198), *Bidâyetü 'l-Müctehid ve Nihâyetü 'l-Muktesid*, Dâru'l-Kütübî'l-İslâmiyye, Mısır 1983.
- İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, (nşr. İ. Kâfi Dönmez ve arkadaşları) I-IV, M.Ü. İlâhiyât Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1997.
- el-KARÂFÎ**, Ebu'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs (v. 684/1285), *ez-Zehîra*, I-XIV, Dâru'l-garbi'l-İslâmî, Beyrut 1414/1994.
- KARAMAN**, Hayreddin, *İslâm Hukuk Tarihi*, Nesil Yayınları, İstanbul 1989.
- , *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I-III, Nesil Yayınları, İstanbul 1991.
- el-KÂSÂNÎ** (el-Hanefî) Alâuddin Ebû Bekir b. Mes'ûd (v. 587/1191), *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi 'ş-şerâi'*, I-VII, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1974.
- el-MÂVERDÎ**, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Basrî (v. 450/1058), *el-Hâvî'l-Kebîr: Şerhu Muhtasari'l-Mûzenî* (thk. Ali Muhammed Muavviz), I-XIX, Daru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut 1414/1994.
- el-MAVSİLÎ**, Ebû'l-Fadl Mecidü'd-Dîn Abdullah b. Mahmûd (v. 683/1284), *el-İhtiyâr li ta'îlî 'l-muhtâr*, Pamuk Yayınları, İstanbul 1989
- el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, I-XVIII, Kuveyt 1996.
- Meydan Larousse**, I-XII, Meydan Yayınevi, İstanbul 1990.
- en-NEVEVÎ**, Ebû Zekerîyya Yahya b. Şeref (v. 676/1277), *Ravdatü 't-Tâlibîn*, (thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz), I-VIII, Dûru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut 1992.
- ÖZMEN**, İsmail, *Açıklamalı, Uygulamalı, İctihatlı Vesayet Hukuku Davaları*, Adalet Yayınevi, Ankara 1996.
- RAMAZANOĞLU**, Abdülhamid, *1876 No'lu Trabzon Şer'îyye Sicili ve Bu Sicil Çerçevesinde Sulh Akdi*, (Basılmamış yüksek lisans tezi), KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize 2001.

- er-RÂZÎ**, Zeynüddin Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdülkâdir (v. 666/1258), Muhtâru's-sihâh, (thk. Hamza Fethullah v.1336), Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1408/1988.
- es-SABÛNÎ**, Muhammed Ali, *Kur'an-ı Kerim'in Ahkâm Tefsiri*, (trc. Mazhar Taşkesenlioğlu), Şâmil Yayınevi, İstanbul 1984.
- SAHNUN**, Abdüsselâm b. Saîd et-Tenûhî (v.240/854), el-Müdevvenetü'l-Kübrâ, I-VI, Dâr-u ihyâi'l-kütübi'l-Arabiyye, Kâhire 1918.
- es-SERAHSÎ**, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl (v.483/1090), el-Mebsût, I-XXX, Daru'l-ma'rife, Beyrut 1409/1989.
- ŞA'BÂN**, Zekiyyüddin, İslâm Hukuk İlminin Esasları (trc. İbrahim Kâfi Dönmez), Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1990.
- eş-ŞEVKÂNÎ**, el-İmâm el-Hâfız Muhammed b. Ali b. Muhammed (v.1250/1834), İrşâdü'l-Fühûl, Matbaatü'l-medenî, Kâhire 1413/1992.
- eş-ŞİRÂZÎ**, Ebû İshak İbrahim b. Ali (v. 476/1083), el-Mühezzebe fî fikhi'l-İmam eş-Şâfiî (thk. Muhammed ez-Zuhaylî), I-VI, Dâru'l-kalem, Dimaşk 1417/1996.
- eş-ŞİRBÎNÎ**, eş-Şeyh Muhammed e-Hatîb (v.977/1569), Muğni'l-Muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc, I-IV, Dâru'l-Fikr, yy, ts.
- YAZIR**, Elmalılı Muhammed Hamdi (v. 1942), I-IV, Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kâmûsu, Eser Neşriyat, İstanbul 1997.
- , Hak Dîni Kur'an Dili, (nşr. Sıtkı Güllü), I-X, Zehrâ Yayınevi, İstanbul 1992.
- YIDIZ**, Kemal, İslâm Yargılama Hukukunda İsbat Vasıtası Olarak Şâhitlik (Basılmamış yüksek lisans tezi), M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989.
- , İslâm Hukuku'nda Kusura Dayanmayan Akit Dışı Sorumluluk, (Basılmamış doktora tezi), M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996.
- ZEYDAN**, Abdülkerim, İslâm Hukuku'na Giriş, (trc. Ali Şafak), İstanbul-1985.
- , el-Vecîz Fî Usûli'l-Fıkıh, Dersaadet, İstanbul, ts.
- ez-ZUHAYLÎ**, Vehbe, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühû, I-IX, Dâru'l-fikr, Dimaşk, 1409/1989.

**EK: 1875/61 NUMARALI ŞER'İYE SİCİLİNDE YER ALAN VESÂYET
KONULU KAYITLAR**

Bu bölümde, Trabzon'a ait Hicrî 1128 tarih ve 1875/61 numaralı sicildeki vesâyet konulu kayıtlar, “*şühûdülhâl*” kısımları hariç olmak üzere yer almaktadır.

4a-3

Medîne-yi Trabzon mahallâtından İmâret-i Hatûniye Mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem vefât iden Mehmed Bölükbaşı bin Sirac İbrahim Çelebi nâm kimesnenin sulbî oğlu Ömer nâm sağîre, babasi müteveffâ-yi mezbûrdan bi hasebi'l-irsi's-Şer'î intikal iden emvalini hıfza ve ahvalini zapta vasîsi olmayub, bir vasî nasbı lazim ve mühim olduğu, babasi müteveffâ-yi mezbûrun anasi olan ceddesi işbu râfiatü'l-kitâb Aişe Hatun ibneti Ömer her vechile vesâyet-i mersûme uhdesinden gelmeğe kadire olduğunu zeyl-i sahifede mesturu'l-esâmî sikât haber vermeleriyle, medîne-yi mezbûrede hakim-i mevki, sadr-i kitab, tûbâ lehû ve husne meâb Efendi Hazretleri savb-i Şer-i Enver'den, merkûme Aişe Hatun'u vasiyye nasb ve ta'yîn buyurdıklarında ol dahi ber vech-i muharrer vesâyet-i mersûmeyi kabul ve hizmet-i lazimesini edayi taahhüd ve iltizam itmeğin ma veka'a bit-taleb ketbolundi. Hurre fi'l yevmi's-salise aşar mine'l-Muharrami'l-Haram, fi senet-i semân ve ısrîn ve mie ve elf.

4b-4

Medîne-yi Trabzon'da vâkî Ortahisar mahallâtından Câmî-i Kebîr mahallesi sakinlerinden iken, bu esnada vefât iden Semercizâde Ahmed Ağa bin Hasan Beşe'nin sulbî oğulları Osman ve Hasan ve Hüseyin nâm sağîrlerin babaları müteveffâ-yi mezbûrdan kendülere intikal iden mal-i mevrûslerini hıfza ve ahvallerini zapta vasîleri olmayub, bir vasî nasbı lazim ve mühim olub, mahalle-yi mezbûre sakinlerinden işbu râfiu'l-kitâb es-Seyyid el-Hâc Mahmud Ağa bin Mehmed Beşe nâm kimesne her vechile vesâyet-i mersûme uhdesinden gelmeğe kâdir olub, muhill ve müstehik olduğunu zeyl-i kitabda muharreru'l-esâmî olan sikât ihbar itmeleri ile, medîne-yi mezbûrede hâkim-i mevkî, sadr-i kitâb bi-tevkiyeti's-şerîf el-müstetab tûbâ lehû ve husne meâb Efendi, mezbûr el-Hâc Mahmud Ağa'yi savb-ı Şer-i Enver'den yevmî on iki sağ akçe ücret ile vasî nasb ve ta'yîn buyurduk - da, ol dahi ber vech-i muharrer ücret-i mersûme ile vesâyet-i merkûmeyi kabul ve hizmet-i lâzimesini kema yenbağî edayi taahhüd ve iltizâm itmeğin, ma vaka'a bit-taleb ketbolundi.

5a-7

Medîne-yi Trabzon'da vâkî Ortahisar mahallâtından, Câmî-i Kebîr Mahallesi'nde sakin iken bu esnada vefât iden Semercizâde Ahmed Ağa bin Hasan Beşe'nin sulbî oğlu Mehmed nâm sağırin, babası müteveffây-i mezbûrdan bi hasebi'l-irsi's Şer'i kendüye intikal iden emvalini hıfz ve ahvalini zabta vasîsi olmayub, bir vasî nasbı lazim ve mühim olub, validesi olan işbu râfiatü'l-kitab Havva Hatun İbnet-i Nimbıyıkzâde Süleyman Ağa, her vechile vesâyet-i mersûme uhdesinden gelmeğe kadire olduğunu, zeyl-i sahifede muharrerü'l-esâmî sikât haber vormeleriyle, medîne-yi mezbûrede hakimü'l vakt, sadr-ı kitab, bi tevfikati's Şerîf el-müstetâb, tûbâ lehû ve hüsne meâb Efendi Hazretleri savb-ı Şer-i Enver'den, mezbûre Havva Hatun'i vasiyye nasb ve ta'yîn buyurduklarında, ol dahi vasiyyet-i mersûmeyi kabul ve hizmet-i lazimesini, kema yenbağı edayi taahhüd ve iltizam itmeğîn, ma veka'a bit-taleb ketbolundi.

5a-8

Medine-yi Trabzon mahallâtından Ortahisar'da, Camî-i Kebir Mahallesi sakinlerinden iken, bu esnada vefat iden Semercizade Ahmed Ağa bin Hasan Beşe'nin sulbi oğulları Osman ve Hasan ve Hüseyin nam sağırlerin, tesviye-yi ümûrlerine sub-i Şer-i Enver'den mansûb vasîleri olan es-Seyyid Mahmud Ağa ibn Mehmed Beşe nam kimesne üzerine, bir nâzır nasbı lazim ve mühim olub, sağırûn-u mezbûrûnun dayıları olan işbu rafiü'l kitab Ahmed Beşe ibn el-Hacc Mehmed nam kimesne her vechile nezaret uhdesinden gelmeğe kadir olub, nezaret-i mersûmenin hizmeti kesire olub, ücretsiz nazır bulunmadığını zeyl-i sahifede muharrerü'l esamî müslimun haber vormeleri ile, hakim-i mevki, sadr-ı kitab, tûbâ lehû ve husne meab Efendi Hazretleri vasîy-yi mezbur es-Seyyid el-Hacc Mahmud Ağa'nın üzerine sağırun-u merkumunun mal-i mevruslerinden yevmi dörder sağı akce ücret ile merkum Ahmed Beşe'yi nâzır nasb ve ta'yin buyurdukda, ol dahi vech-i meşruh üzre nezaret-i mersumeyi kabul ve hizmet-i lazimesini edayi taahhüd idüb, nazır-ı merkum Ahmed Beşe'den izinsiz ümur-i vesâyetden bir nesneye itmemek üzre, vasî-yi mezbura dahi itmeğîn, ma veka'a bit-taleb ketbolundi.

5b-11

Medîne-yi Trabzobzon mahallâtından Kühne Hamam Mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem sefer-i hümayunda vefât iden Kara Mustafa Beşe bin Monla Ömer'in sulbî sağîr oğlu Süleyman ile sağîre kızları Hadice ve Ümmühanî'nin babaları müteveffâ-yi mezbûrdan müntakil mal-i mevruslerini hıfza ve ahvallerini zapta vasîleri olmayub, bir vasî nasbı lazim ve mühim olub, analarının anası olan işbu râfiatü'l-kitâb Fâtıma bint-i Osman nâm Hatun her vechile vesâyet uhdesinden gelmeğe kâdire olduğuni zeyl-i sahifede muharrerü'l esâmî olan sikât haber vormeleriyle medîne-yi mezbûrede hakim-i mevkî, sadr-ı kitab tûbâ lehû ve husne meâb Efendi Hazretleri, mezbûre Fâtıma-yı Savb-ı Şer-i Enver'den vasiyye nasb ve ta'yîn buyurduklarında, ol dahi ber vech-i muharrer vesâyet-i mersûmeyi kabul ve hizmet-i lazimesini kema yenbağı edâyi taahhüd ve iltizam itmeğîn, ma veka'a bi't taleb ketbolundi. Fi'l-yevmi'l- hamîs ve'l ısrîn mine'l-Muharremi'l-Haram, li senet-i semân ve ısrîn ve mie ve elf.

5b-12

Medine-yi Trabzon mahallâtından Kühne Hamam Mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem sefer-i hümayûnda vefât iden Kara Mustafa Beşe bin Monla Ömer'in sulbî sağîr oğlu Süleyman ile sulbîye sağîre kızları Hadice ve Ümmühaânî'nin tesviye-yi emirlerine kıbel-i Şer-i Enver'den mensûbe vasiyyeleri olan validelerinin validesi Fâtıma bint-i Osman nâm hatun tarafından, mahalle-yi mezbûrenin imamı olub, zât-ı mezbûreyi ma'rifet-i Şer'iyye ile ârifân olan mefharu'l-eimme İbrahim Efendi bin Halil Beşe ve el-Hâc İbrahim Beşe bin Mustafa ve Yazıcı Hüseyün Beşe bin Yusuf nâm kimesneler li eclî'l-ihbâr Meclis-i Şer-i Şerîf'e gelüb, işbu râfiu'l-vesîka Sûfîzâde Osman Beşe bin Ahmed nâm kimesne mahzarında takrîr-i kelâm idüb vasiyye-yi mezbûre Fâtıma, vesâyet-i mezkûrenin ümûrini görüb, vesâyetin hizmetini edâ itmek içün tarafımdan işbu merkûm Osman Beşe'yi vekil ve münab nasb ve ta'yîn idüb, ol dahi vesâyet-i mersûmeyi kabul ve hizmet-i lazimesini edâyi taahhüd ve iltizam eyledi, deyüb, mezbûr Osman Beşe'yi bizim huzurumuzda vekil nasb ve ta'yîn eyleyüb, bizim her birimizi işhad eyledi. Biz bu hususa bu vechüzre şahidleriz, şehâdet dahi ideriz, deyü alâ tarîki's-şehâde haber vormeleriyle ma veka'a bi't-taleb ketbolundi.

5b-13

Medîne-yi Trabzon mahallâtından Ortahisar'da Câmî-i Kebîr Mahallesi sakin -
 lerinden râfiu hâze'l-kitâb Küçük Mustafa Ağa bin Abdullah nâm kimesne Meclis-i Şer-i
 Hâtir lazimü't-tevkîrde Hasan Beşe bin Hüseyin mahzarında üzerine da'va ve takrîr-i kelâm
 idüb, vasî-yi muhtari olduğum, fi'l-asl Sarfan sancağında vâkî Mahmiyye-yi (?)
 sakinlerinden olub, medîne-yi mezbûrede ticaret tarikiyle Yeni Han'da fer-i vechi üzre
 sakin iken bundan akdem vefât iden Süleyman Beşe bin Mehmed nâm kimesne hal-i
 hayatında işbu merkûm Hasan Beşe'ye iki kuruş karz-ı hasen virüb, kable'l-ıstifâ fevt
 olmağla vesâyet-i mahkiyyem hasebiyle meblağ-i mezbûru'n-na't iki kuruşu işbu mezbûr
 Hasan Beşe'den taleb iderim; suâl olunsun, didikde ğıbbe's suâl merkûm Hasan Beşe
 cevabında, fi'l-hakîka müteveffâ-yi mezbûr Süleyman Beşe bin Mehmed hal-i hayatında
 bana iki kuruş ikraz ve teslim idüb, ben dahi iktiraz ve tesellüm ve ahz ve tesellüm eyledim.
 el-ân zimmetimde vacibü'l edâ ve lazimü'l kaza deynimdir, deyü bi tav'atin ikrar ve itiraf
 idüb, (?) işbu merkûm Küçük Mustafa Ağa müteveffâ-yi mezbûr Süleyman Beşe'nin vasî-
 yi muhtari olduğu ma'lumum değildir, deyü vesâyet-i merkûmeyi inkar itmeğin müddeî-yi
 merkûm Küçük Mustafa Ağa'dan müddeasını mübeyyine beyyine taleb olundukda, udul-i
 ahrâr-i müsliminden Mehmed Beşe bin Ali ve es-Seyyid Yusuf Çelebi, Monla Mehmed ve
 Mehmed Beşe bin İsmail ve Mustafa Beşe bin Mehmed nâm kimesneler li-ecli's-şehâde
 Meclis-i Şer'e hazırın olub, istişhad olunduklarında fi'l-vâkî müteveffâ-yi merkûm
 Süleyman Beşe bin Mehmed hal-i hayatında, bizim huzurumuzda işbu merkûm Küçük
 Mustafa Ağa'yı vasî-yi muhtar nasb ve ihtiyar idüb, ol dahi bi'l muvacehe vesâyet-i
 mersûmeyi kabul ve hizmet-i lazimesini edayi taahhüd ve iltizam idüb ve musırıran alâ îsâihi
 vefât eyledi. Biz bu hususa bu vechüzre şahidleriz, şehâdet dahi ideriz, deyü her biri edâ-yi
 şehâdet-i Şer'iyye itdüklerinde, ba'de't-ta'dîl ve't-tezkiye şehâdetleri makbul olduğu
 Ma'rifet-i Şer'iyye ile sabit olub, merkûm Hasan'a deyni olan merkûm iki kuruşu vasî-yi
 mezbûr Küçük Mustafa Ağa'ya teslim itmek üzre (?) olunub, ma veka'a bi't-taleb
 ketbolundi.

7b-24

Medîne-yi Trabzon'da Ortahisar mahallâtından Câmî-i Kebîr Mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem vefât iden Semercizâde Ahmed Ağa bin Hasan Beşe'nin sağır oğlu Mehmed'in tesviye-yi ümûrine kibel-i Şer'den mensûbe vasiyyesi olan sağır-i mezbûrun validesi Havva bint-i Süleyman Ağa nâm hatun vesâyeten ve asaleten tarafından vekil olub zât-ı mezbûreyi ma'rifet-i Şer'iyye ile ârifân olan ammileri el-Hâc Hüseyin Ağa bin el-Hâc Ali Ağa ve Osman bin mezbûr el-Hâc Ali Ağa nâm karındaşlar şehâdetleri ile Şer'an validesi sabite olan umdetü'l müderrisîn Ebu Bekir Efendi bin Abdullah nâm kimesne ile müteveffâ-yi mezbûrun ahar sağır oğulları Hasan ve Hüseyin nâm sağırlerin tesviye-yi ümûrlerine kibel-i Şer'den mensub vasîleri olan el-Hâc es-Seyyid Mahmud bin Mehmed Beşe ve ahar sulbî Kebîr oğlu Osman Çelebi nâm (?) bi'l-esâle Meclis-i Şer-i Hâtir'de işbu bâisü'l kitab el-Hâc Hasan bin Hüseyin nâm kimesne mahzarında bi'l vekale ve bi'l vesâye ve bi'l esale her biri üzerine da'va ve takrîr-i kelâm idüb mûrisimiz müteveffâ-yi mezbûrun merkûm el-Hâc Hasan (?) ider, sual olunub (?) matlubumuzdur didiklerinde, gıbbe's-suâl mezbûr el-Hâc Hasan cevabında tarih-i kitabdan bir ay mukaddem mezbûr Ahmed Ağa'ya hal-i hayatında kendü odasında meblağ-i mezkûr elli kuruşu bi't tamam ve'l kemal def ve teslim eyledim. Temessük-i mezbûri bana virilmek üzere (?) fevt oldi deyü defile mukabele(?) mezbûr el-Hâc Hasan'dan def-i meşruhine mübeyyine beyyine taleb olundukda, udul-i ahrar-i rical-i müsliminden, Mehmed Beşe bin Yâkub ve Ali Beşe bin Ak Mehmed nâm kimesneler li-ecli's-şehâde Meclis-i Şer'e hâzırân olub istişhad olunduklarında, fi'l-hakika tarih-i kitabdan bir ay mukaddem müteveffâ-yi mezbûr Semercizâde Ahmed Ağa hâl-i hayatında mezbûr el-Hâc Hasan temessük-i mezbûri taleb eyledikde, mezbûr Ahmed Ağa cevabında işbu derûn-i temessükde mestûr olan meblağ-i mezkûr elli kuruşu mezbûr el-Hâc Hasan'dan bi't tamam ahz ve kabz eyledim deyü bizim huzurumuzda ikrar ve itiraf idüb, bizi işhâd eyledi. Biz bu hususa bu vechüzre şahidleriz; şehâdet dahi ideriz, deyü her biri eda-yi şehâdet-i Şer'iyye itdüklerinde ba'det-ta'dil ve't-tezkiye şehâdetleri makbule olduğu (?) vekil-i mezbûr Ebu Bekir ve merkûm es Seyyid el-Hâc Mahmud Ağa ve Osman Çelebi (?) ma veka'a bi't taleb ketbolundi. Fi'l-yevmi'l-ışrîn, mine'l-Muharremi'l-Haram, li senet-i semân ve ışrîn ve mie ve elf.

10a-32

Medîne-yi Trabzon mahallâtından İskender Paşa Mahallesi sakinlerinden Ahmed Ağa bin Hasan Beşe ve medîne-yi mezbûre muzâfâtından Yomra nahiyesine tâbî (?) nâm karye sükkânından Îsâ Beşe ve Mustafa Beşe bin Ahmed Beşe ve Veli Beşe bin Ak Mehmed ve Nasûh Beşe bin Ahmed nâm kimesneler Meclis-i Şer-i Hâtir lâzîmü't-tevkîrde medîne-yi mezbûre mahallâtından Çölmekci Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem vefât iden Gûlî dimekle maruf İbrahim Beşe bin Abdurrahman'ın sulbî sağîr oğlu Abdurraman ve sulbîyye-yi sağîre kızı Fâtîma'nın tesviye-yi emirlerine savb-ı Şer-i merğubdan mensub vasîleri olan işbu hafîzu'l-kitab Osman Beşe bin Ahmed nâm kimesne mahzarında ikrar ve takrîr-i kelim idüb, müteveffâ-yi mezbûr İbrahim'in zimmetinde ber mûcib-i temessük, benim yetmiş kuruş ve mezbûr Îsâ Beşe'nin ber mûcib-i temessük yüz onsekizbuçuk kuruş ve karındaşı mezbûr Mustafa Beşe'nin ber mûcib-i temessük yirmi iki kuruş ve merkûm Veli Beşe'nin ber mûcib-i temessük kırk kuruş ve mezkûr Nasûh Beşe'nin dahi ber mûcib-i temessük kırk kuruş ki, cem'an iki yüz doksan buçuk kuruş, hukûk-u Şer'iyye-yi müsbetemiz olub, müteveffâ-yi mezbûr İbrahim'in Mahalle-yi Çölmekci'de vâkî mülk-i menzilde olan hisse-yi şâyiâsından gayrı, menkûlâtı olmamağın, zarûret-i düyûn-i müsbetesiçün, hisse-yi mezkûresi âhire ma'rifet-i Şer' ile yüz kuruşa bey' olunub, semen-i mersûmdan müteveffâ-yi mezbûrun zevcesinin mihr-i müecceli ihrac olundukdan sonra altmış altı buçuk kuruşu taksim-i kur'a tariki üzre vasî-yi mersûm Osman Beşe taksim idüb, benim hisseme isabet iden on altı kuruş, mezbûr Îsâ Beşe'ye isabet iden yirmi yedi buçuk kuruş ve mezbûr Mustafa Beşe'ye isabet iden beş kuruş ve merkûm Veli Beşe'ye dokuz kuruş ve mersûm Nasûh Beşe'ye dokuz kuruş ki, cem'an altmış altı buçuk kuruş isabet itmeğîn meblağ-i merkûm altmış altı buçuk kuruşu vasî-yi mersûm Osman Beşe yedinden her birimiz bi't tamam ve'l kemal ahz ve kabz eyledik, didiklerinde gibbe't tasdiki's Şer'î ma veka'a bi't taleb ketbolundi.

11a-36

Medîne-yi Trabzon mahallâtından Zeytûnlük Mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem vefât iden Çilingirzade el-Hâc Hüseyin Ağa bin Ahmed Ağa nâm kimesnenin sulbî sağîr oğulları İsmail ve İbrahim ve sağîre kızları Emine ve Havva nâm sağîrlerin babaları müteveffâ-yi mezbûrdan kendülere irsen intikal iden mal-i mevruslerini zapta ve ahvallerini

hıfza vasîleri olmayub, taraf-ı Şer-i Merğub'dan bir vasî nasb ve ta'yîn olunmak lazim ve mühim olduğunı sağîrûn-u mezbûrunun valideleri işbu râfiatü'l-kitâb Ümmühânî bint-i el-Hâc Mustafa nâm hatun her vechile vesâyet-i mersûme uhdesinden gelmeğe kadire olduğunı, zeyl-i sahifede mesturu'l-esâmî sikât ihbar itmeleriyle medîne-yi mezbûrede hakimü'l-vakt, sadr-ı kitab bi-tevfîkati's-şerîf el-müstetab, tûbâ lehû ve husne meâb Efendi Hazretleri dahi sağîrûn-u mezbûrunun emvallerini zabta ve ahvallerini hıfza, savb-ı Şer-i Enver'den mezbûre Ümmühânî Hatuni vasiyye nasb ve ta'yîn buyurdukda ol dahi vesâyet-i mezbûreyi kabul ve hizmet-i lazimesini kema yenbağî edayi teahhüd ve iltizam itmeğîn, ma veka'a bi't taleb ketbolundi.

11a-37

Medîne-yi Trabzon mahallâtından Çölmekci mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem vefât iden el-Hâc Ahmed bin Abdalbâkî'nin sulbî sağîr oğli Abdullah ile sulbîyye sağîre kızı Ümmühânî'nin babaları müteveffâ-yi mezbûrden müntakil mal-i mevruslerini hıfza ve ahvallerini zabta vasîleri olmayub, bir vasî lazim ve mühim olduğunı mahalle-yi mezbûrede sakine valideleri olan işbu râfiatü'l-kitâb Emine Hatun bint-i Selim her vechile vesâyet uhdesinden gelmeğe kadire olduğunı zeyl-i sahifede muharrerü'l-esâmî sikât-ı müslimin ihbar itmeleriyle, medîne-yi mezbûrede hakim-i mevki, sadr-ı kitab bi tevkiati's-Şerîf el-müstetab, tûbâ lehû ve husne meâb Efendi Hazretleri mezbûre Emine Hatun'ı savb-ı Şer-i Merğub'den vasiyye nasb ve ta'yîn itdüklerinde ol dahi ber vech-i muharrer vesâyet-i mersûmeyi kabul ve hizmet-i lazimesini edayi teahhüd ve iltizam itmeğîn ma veka'a bi't taleb ketbolundi.

11a-39

Medîne-yi Trabzon mahallâtından Aşağı Hisâr'da Bab-ı Bazar Mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem sefer-i hümayunda vefât iden Ahmed Beşe bin İbrahim'in li-üm karındaşı Murad bin Mustafa nâm sağîrin müteveffâ-yi mezbûr Ahmed Beşe'den bi hasebi'l-irsi's-Şer'î intikal iden mal-i mevrûsini hıfza ve ahvalini zabta bir vasî nasbı la-büd olub, işbu rafiü'l kitab Nimbıyıkzâde Mahmud Ağa bin el-Hâc Ali Ağa nâm kimesne her vechile vesâyet uhdesinden gelmeğe kadir olduğunı sikât ihbar itmeleriyle, kibel-i Şer-i Mutahher'den mezbûr Mahmud Ağa vasî nasb ve ta'yîn olundukda, ol dahi ber vech-i muharrer vesâyet-i mezbûreyi kabul ve hizmet-i lazimesini edayi teahhüd ve iltizam itmeğîn ma veka'a bi't taleb ketbolundi.

11b-40

Medîne-yi Trabzon mahallâtından Çölmekci Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem deryada ğarigan vefât iden Kûlî dimekle maruf İbrahim bin Abdurrahman'ın sulbî sağîr oğlu Abdurrahman ile sulbîyye-yi sağîre kızı Fâtıma'nın tesviye-yi emirlerine kıbel-i Şer-i Merğubdan mensub vasîleri olan Osman Beşe bin Ahmed nâm kimesne bi'l vesaye ve li ebeveyn kız karındaşı olub, menzil-i ati'l beyanda şerîki olan diğêr Fâtıma bint-i Mezbûr Abdurrahman tarafından bey-i ati'z-zikri ikrara vekil olub zât-ı mezbûreyi marifet-i Şer'iyye ile ârifân olan karındaşı Mustafa Beşe bin Abdurrahman ve Hasan Beşe bin Ahmed nâm kimesneler şehâdetleri ile Şer'an vekaleti sabite olan zevci mefharu'l-yüzükî İbrahim Efendi bin Monla Kasım nâm kimesne bi'l-vekale Meclis-i Şer-i Şerîf Lazimü't teşrifde işbu râfiatü'l-kitâb Havva Hatun ibnet-i Ahmed Çelebi tarafından tasdik-i ati'z-zikre vekil olub, zât-ı mezbûreyi marifet-i Şer'iyye ile ârifân olan Abdûlbaki Beşe bin Mustafa ve Ömer Beşe bin İslâm Nâm kimesneler şehâdetleri ile Şer'an vekaleti sabite olan zevci Süleyman Beşe bin Mahmud Beşe mahzarında ikrar ve takrîr-i kelâm idüb, müteveffâ-yi mezbûr İbrahim'in düyûni, terekesinden ezyed olub menkulat kısmından dahi terekesi olmamağla, düyûn-i müteferrika-yi müsbetesîçün, kız karındaşı müvekkile-yi merkûme diğêr Fâtıma ile müşterek (?) ahare bey'i lazim gelmeğîn müvekkile-yi merkûme diğêr Fâtıma ile ma'an bi'l esâle ve'l vesâye zikri mürur iden Çölmekci Mahallesi'nde vâkî bir taraftan vekil-i mersûm Süleyman Reis mülki ve bir taraftan Mustafa Reisin mülki canibinde vaz'olunan alamet-i fasıla ve bir taraftan bazan Kara Hinkelzâde Hasan Ağa ve bazan Esirî zimmî mülkleri ve bir taraftan tarik-i âmm ile mahdud bir bab beyt-i suffî ve sırlı tâbîr olunur bir anbar ve bir sofa ve bir bab tahtânî (?) müşrif oda ve bir bi'r-i mâî ve avluyi ve bir kenifi ve bir (?) ve iki kara eşcarlı bir kıt'a bağçeyi müstemil mülk-i menzili, cemi' müstemilatiyle sûk-u sultanide müddet-i medîde nidâ ve beyne't tâlibîn bey'e arzolunub, müzayede olundukda yüzyirmi kuruşa müvekkile-yi merkûme Havva Hatun üzerinde karar idüb, ziyade ile tâlib-i uhra olmayub, rağabat-ı nâs bi'l-küllîye munkatıa oldukdan sonra meblağ-i merkûm yüz yirmi kuruş, menzil-i mahdud-i mezkûrin semen-i misli olduğuni menzil-i mahdud-i mezkûr cemi müstemilatiyle tarafeynden icab ve kabuli havi bey-i bat-i kat'i ile meblağ-i merkûm yüz yirmi kuruşa müvekkile-yi merkûme Havva Hatun'a bey' ve teslim ve temlik idüb, ol dahi ber vech-i muharrer işтира ve tesellüm ve

temellük ve kabul eylediğinden sonra semen-i misli olan meblağ-i merkûm yüz yirmi kuruş müvekkile-yi merkûme Havva Hatun yedinden bi't tamam ve'l kemal bi'l vesaye ve bi'l esale ahz ve kabz eyledik. Min ba'd, menzil-i mahdud-i mezkûr müvekkile-yi merkûme Havva Hatun'un mülk-i müşterasıdır. Keyfema teşa ve tahtar mutasarriife olsun. Didikde gıbbe't tasdiki'ş Şer'i ma veka'a bi't taleb ketbolundi.

11b-41

Medîne-yi Trabzon mahallâtından Ebâ Vâsıl Mahallesi'nde mütemekkin iken bundan akdem hâlik olan Yur Keşiş veledi Nikola nâm zimmînin sulbî sağır oğlu Grigor ve sulbîyye sağıre kızları Yasûle ve Andûse nâm sağırlerin babaları halik-i mersûmdan kendülere intikal iden emvallerini zapta vasîleri olmayub, bir vasî nasbı lazim ve mühim olub, işbu râfiatü'r-rakîm Analari Yelâse bint-i Grigor nâm nasraniyye her vechile vesâyet uhdesinden gelmeğe iktidarı olduğu zeyl-i kitabda muharrerü'l esâmî sikât ihbar itmeleriyle kibel-i Şer-i Merğub'den mesfure Yelâse nâm nasraniyye vasiyye nasb ve ta'yîn olundukda, ol dahi vesâyet-i mersûmeyi kabul ve hizmet-i lazimesini edayi teahhüd ve iltizam itmeğın ma veka'a bi't taleb ketbolundi.

11b-42

Medîne-yi Trabzon mahallâtından Ebâ Vâsıl Mahallesi'nde mütemekkin iken bundan akdem hâlik olan Yûr Keşiş veledi Nikola nâm zimmînin sulbî sağır oğlu Grigor ve sulbîye sağıre kızları Yasûle ve Andûse nâm sağırlerin tesviye-yi emirlerine kibel-i Şer'den mensub vasiyyeleri olan anaları Yelâse nâm nasrâniyye'nin üzerine nâzırı olmayub, bir hasbi nâzır nasbı lazim ve mühim olduğu, hakim-i mevki .sadr-ı kitab tûbâ lehû ve husne meâb Hazretleri dahi vasiyye-yi mezbûre Yelâse üzerine rafıu haze'r rakîm (?) veledi Dimitri nâm zimmîyi hasbi nâzır nasb ve ta'yîn idüb, ol dahi ber vech-i muharrer nezaret-i mezbûreyi kabul ve hizmet-i lazimesini edaya teahhüd ve iltizam itdiğinden sonra, vasiyye-yi mezbûre yelasa, nâzır-ı merkûmun izni ve marifeti olmadıkca, ümûr-i vesâyetden bir şeye şürû' ve mübaşeret itmemek üzre kibel-i Şer'den tenbih olunub, ma veka'a bi't taleb ketbolundi.

12b-47

Medîne-yi Trabzon mahallâtından Şirin Hatun Mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem vefât iden Abdullah Ağa bin el-Hâc Şahin Ağa nâm kimesnenin sulbî sağır oğlu İbrahim nâm sağır ile sulbîyye kızı Havva nâm sağırenin babalari müteveffâ-yi mezbûrdan kendülere intikal iden emvallerini zapta ve ahvallerini hıfza vasîleri olmayub, bir vasî nasbı lazim ve mühim olduğu sağıran-ı mezbûranın valideleri işbu râfiatü'l-kitab Aişe bint-i Abdullah nâm hatun her vechile vesâyet uhdesinden gelmeğe kadire olduğuni zeyl-i kitabda muharrerü'l esâmî sikât ihbar itmeleriyle medîne-yi mezbûrede hakim-i mevki sadr-ı kitab tûbâ lehû ve husne meâb Efendi Hazretleri dahi sağırân-ı mezbûrânın emvallerini zabta ve ahvallerini hıfza mezbûre Aişe Hatun'î kibel-i Şer'den vasiyye nasb ve ta'yîn buyurdıklarında, ol dahi vesâyet-i mezbûreyi kabul ve hizmet-i lazimesini kema yenbağı edayi taahhüd ve iltizam itmeğın, ma veka'a bi't taleb ketbolundi.

12b-48

Medîne-yi Trabzon mahallâtından Şirin Hatun Mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem vefât iden el-Hâc Abdullah Ağa bin el-Hâc Şahin Ağa'nın sulbî sağır oğlu Mehmed'in babası müteveffâ-yi mezbûrdan müntakil mal-i mevrusini zabta vasîsı olmayub, taraf-ı Şer'den bir vasî nasbı lazim ve mühim olduğuni, sağır-i mezbûrin validesi işbu râfiatü'l-kitab Saliha bint-i Abdullah nâm hatun her vechile vesâyet uhdesinden gelmeğe kadire olduğuni zeyl-i sahifede muharrerü'l esâmî sikât ihbar itmeleriyle medîne-yi mezbûrede hakim-i mevki sadr-ı kitab tûbâ lehû ve husne meâb Efendi Hazretleri dahi sağır-i mezbûrun emvalini zapta ve ahvalini hıfza mezbûre Saliha Hatuni kibel-i Şer'den vasiyye nasb ve ta'yîn buyurdıklarında, ol dahi ber vech-i muharrer vesâyet-i mezbûreyi kabul ve hizmet-i lazimesini kema yenbağı edayi teahhüd ve iltizam itmeğın ma veka'a bi't taleb ketbolundi.

15b-60

Medîne-yi Trabzon mahallâtından Monla Siyah Mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem vefât iden (?) el-Hâc Mustafa bin el-Hâc Mehmed nâm kimesnenin sulbî sağır oğlu Mehmed ve sulbîyye sağıre kızı Ümmühânî nâm sağırlerin babalari müteveffâ-yi

mezbûrdan kendülere intikal iden mal-i mevruslerini zabta ve ahvallerini hıfza vasîleri olmayub, taraf-ı Şer'den bir vasî nasbı lazim ve mühim olduğuni, sağîran-ı mezbûranın valideleri işbu râfiatü'l-kitâb Belkıs bint-i Ahmed Ağa nâm hatun her vechile vesâyet uhdesinden gelmeğe kadire olduğuni zeyl-i kitabda muharreru'l esâmî sikât ihbar itmeleriyle medîne-yi mezbûrede hakim-i mevki sadr-ı kitab tûbâ lehû ve husne meâb Efendi Hazretleri dahi sağîran-ı mezbûranın emvallerini zpta ve ahvallerini hıfza savb-i Şer'i Enver'den, mezbûre Belkıs Hatun'i vasiyye nasb ve ta'yîn buyurduklarında ol dahi vesâyet-i mersûmeyi kabul ve hizmet-i lazimesini kema yenbağı edayi taahhüd ve iltizam itmeğin, ma veka'a bit-taleb ketbolundi.

23a-97

Medîne-yi Trabzon mahallâtından Yomra nahiyesine tâbi Koçîgîr Suyu nâm karye sakinlerinden iken bundan akdem diyar-ı ahara gidüb hayati ve memati na-malûm olan Mahmud b. Ali nâm mefkûdun, karye-yi mezbûrede vâki', bir taraftan Tatar oğlu Mehmed Beşe mülki ve bir taraftan Kazganci Veli Beşe mülki ve bir taraftan Simun nâm zimmi mülki ve bir taraftan kazmanci Osman mülki ile mahdud bir kıt'a bağçe ve iki bâb tahtânî oda ve bir kühne anbar ve bir fırın ve sâir eşya ve emlakinde olan hisse-yi şer'iyye-yi şâyiasini, kendüsi gelinceye değin ahz ve hıfza kibel-i şer'den bir kayyim nasb ve tayîn olunmak lazim ve mühim olmakla, mefkud-ü mezburun li-ebeveyn karındaşı Fazlullah nâm kimesne fevt olub, sulbiyye-yi kebîre kızı Âyişe ile li-ebeveyn karındaşı mefkud-ü mezbur Mahmud'i terk idüb, kable'l-kısme Âyişe-yi mezbure dahi fevt olub, zevci Mustafa Beşe b. Durmuş ile sadriyye sağîre kızı ve li-ebeveyn ammisi mefkud-ü mezbur Mahmud'i zikridüb, kable'l-kısme Hadîce-yi mezbure dahi fevt olub, veraseti ancak, babasi mezbur Mustafa Beşe'ye munhasıra olub, tashîh-i mes'elesi alâ tarîk-i (?) sekiz sehimden olub, siham-ı mezbureden beş sehmi mefkud-ü mezbure ve üç sehmi mezbur Mustefe Beşe'ye intikal itmekle, mezbur Mustafa Beşe tarafından kendüye intikal iden sekiz sehimden üç sehim hissesini ahz ve kabza, nehc-i şer'î üzre vekaleti sabite olan kâyni işbu râfiu'l-kitâb Hüseyin Beşe b. Mestan nâm kimesneye hisse-yi şer'iyye-yi şâyiesini zapt itdirilüb, ol cihetten emlâk-i mezbûre zilyed olub ve hizmet-i mezkuri dahi uhdesinden gelmeğe layık ve muhîl ve müstahikk ve hıfz ve hirasete evlâ ve münasib olduğuni sikât ihbar itmekle mefkud-ü mezburun zikrolunan emlak ve eşyada olan sekiz sehimden beş sehim hisse-yi

şer'iyye-yi şâyiasını ahz ve kabza ve hıfza merkum Hüseyin Beşe'yi savb-i şer'den kayyım nasb ve tayîn olundukda ol dahi, ber- vech-i muharrer zikrolunan kayyılığî kabul ve mefkud-ü mezburun ahvali mütebeyyin olucaya değin emlak ve eşyasını bilâ hiyanetin zabt ve hıfz ve sâir (?) edayi taahhüd ve iltizam itmeğîn, mâ-veka'a bi't-taleb ketb olundi.

27b-116

Medîne-yi Trabzon mahallâtından Tekfur Çayırı mahallesinde sakin iken bundan akdem vefât iden müsevvir Mehmed Efendi bin Ali Çelebi'nin sulbî sağîr oğulları es-Seyyid Abdülvehhab ve es-Seyyid Abdülaziz ve sulbîye sağîre Şerîfe kızı Aişe'ye babaları müteveffâ-yi mezbûrdan bi-hasebi'l-irsi's-Şer'i isâbet ve intikal iden emvalini hıfza ve ahvalini zabta vasîleri olmayub, bir vasî nasbı lazim ve mühim olub; valideleri olan işbu rafiâtü'l-kitab Şerîfe Hadice Hatun ibnet-i es-Seyyid Üveys Ağa her vechile vesâyet uhdesinden gelmeğe kadire olduğunı, sikât ihbar itmeleri ile, savb-i Şer-i enverden mezbûr Şerîfe Hadice Hatun vasiyye nasb ve ta'yîn olundukda, ol dahi ber vech-i muharrer vesâyet-i mersûmeyi kabul ve hizmet-i lazimesini edayi teahhüd ve iltizam itmeğîn, ma vekaa bi't-taleb ketbolundi.

33a-240

Medîne-yi Trabzon mahallâtından Debbâğhane Mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem vefât iden Ahmed Beşe bin Hasan nâm müteveffânın sulbyye sağîre kızı Emine'nın emvalini hıfza ve ahvalini zabta vasîsi olmayub, bir vasî nasbı lazim ve mühim olduğî, sağîre-yi mezbûre Emine'nin haletesi işbu râfiâtü'l-kitâb Saliha bint-i Satılmış nâm hatun her vechile vesâyet uhdesinden gelmeğe kadire olduğunı zeyl-i sahifede muharrerü'l-esâmî müslimun haber vormeleriyle kıbel-i şer-i merğubden mezbûre Saliha, sağîre-yi mezbûre Emine üzerine vasiyye nasb ve ta'yîn olundukda, ol dahi ber vech-i muharrer vesâyet-i mersûmeyi kabul ve hizmet-i lazimesini kema yenbağî edayi teahhüd ve iltizam itmeğîn ma veka'a bi't-taleb ketbolundi.

39a-268

Medîne-yi Trabzon muzâfâtından Macuka nahiyesine tâbî Çiil nâm karye sakinlerinden iken bundan akdem diyar-i ahara gidüb, hayatı ve mematı ve mekanı na malum olan Musa Beşe bin Ali'nın ammizâdesi müteveffâ Mehmed bin Hüseyin Beşe'den kendüye isâbet iden hissesini zabta ve hıfza bir kayyım nasbi lazim ve mühim olduğuni işbu râfiatü'l-kitâb müteveffâ-yi mezbûr Mehmed'in validesi Fâtıma bint-i Yusuf nâm hatun her vechile kayyımlık uhdesinden kelmeğe kadire olduğuni sikât-ı muvahhidîn haber vermeleriyle mefkud-i menzur Musa Beşe'nin ahvali mütebeyyin oluncaya değin kıbel-i şer'den merkûme Fâtıma, mefkud-i mezbûr Mûsâ Beşe üzerine kayyım nasb ve ta'yîn olundukda ol dahi ber vech-i muharrer kayyımlık-ı mezbûri kabul ve merasimini edayi teahhüd ve iltizam itmeğın ma veka'a bi't-taleb ketbolundi.

ÖZGEÇMİŞ

Ahmet Öney, 1968 yılında Giresun'un Dereli ilçesine bağlı Çalca Köyü'nde doğdu. İlköğrenimini Çalca Köyü'nde, orta ve lise öğrenimini ise 1981-1988 yılları arasında Giresun Merkez İmam Hatip Lisesi'nde gördü. Yüksek tahsilini 1988'de girdiği Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 1993'te tamamladı. 1995 yılında Diyarbakır'da bir lisede, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmeni olarak başladığı meslek hayatını, halen Trabzon'un Of ilçesinde bir ilköğretim okulunda yine Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmeni olarak sürdürmektedir. Evlidir ve bir çocuğu vardır.

